

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَّ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

راهنمای معلم

مطالعات اجتماعی

(دانش آموزان با نیازهای ویژه ذهنی)

پنجم دبستان

وزارت آموزش و پرورش
سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور

نام کتاب: راهنمای معلم مطالعات اجتماعی - پنجم دبستان - ۵۵۷۶۱
پدیدآورنده: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: معاونت برنامه‌ریزی آموزشی و توان بخشی
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: اسماعیل برقی، منیره عزیزی، پروین قربانیان، راضیه آخوندی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
ناهد فلاحیان (بخش اول)، رویا روشنی (بخش دوم) (اعضای گروه تألیف)
مدیریت آماده‌سازی هنری: اداره چاپ و انتشارات سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور
شناسه افزوده آماده‌سازی: حسین وهابی (طراح گرافیک و صفحه‌آرا)
نشانی سازمان: تهران: خیابان انقلاب، خیابان برادران مظفر، شماره ۶۶، تلفن: ۶۶۹۷۰۴۵۵،
کدپستی: ۱۴۱۶۹۳۵۶۸۴

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ اول ۱۴۰۱

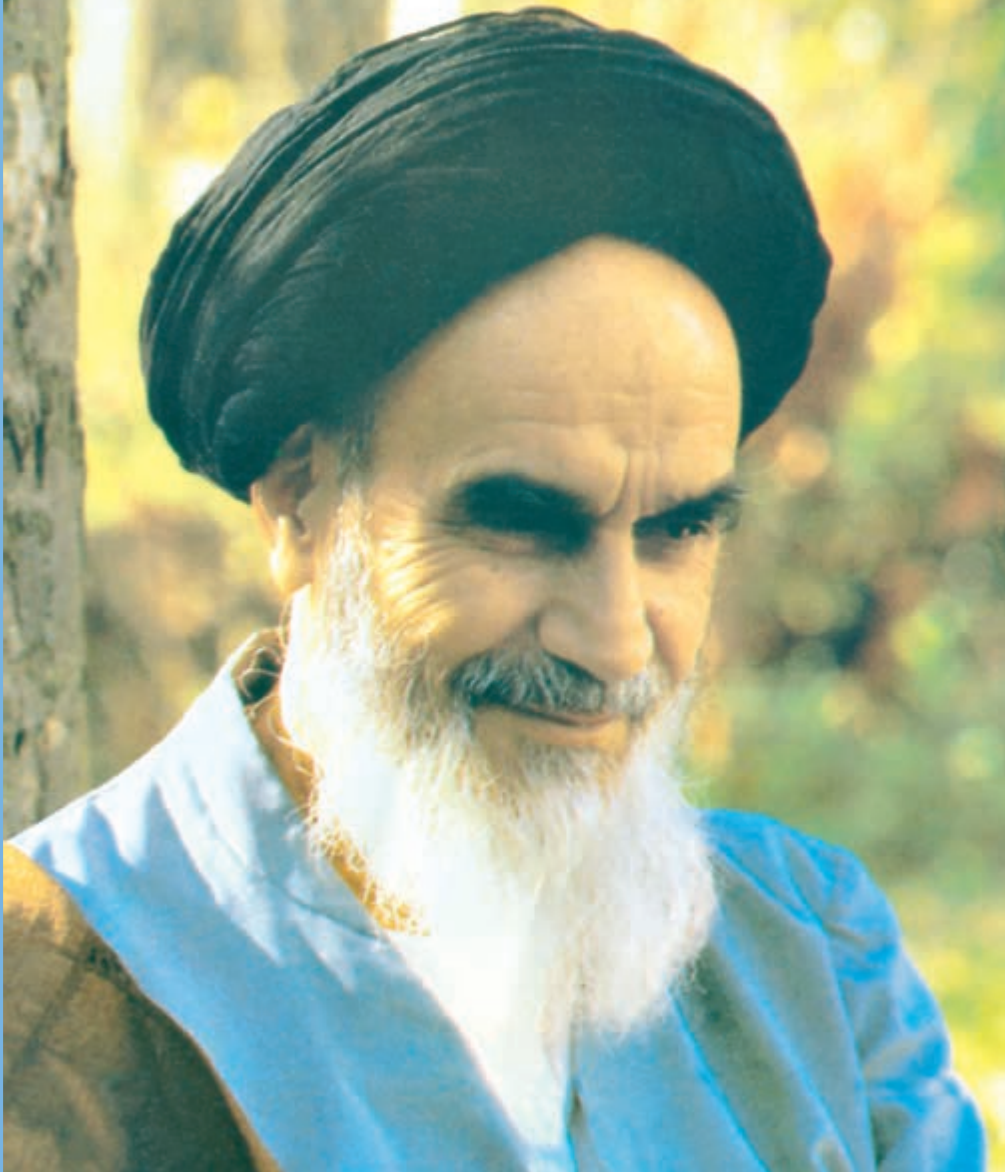
برای دریافت فایل pdf کتاب‌های درسی به نشانی www.chap.sch.ir مراجعه نمایید.

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۳-۳۵۲۳-۰۵-۹۶۴-۹۷۸ ISBN 978 - 964 - 05 - 3523 - 3

سید تعلم عبادت امام خمینی

قدس سره

فهرست

مقدمه

بخش اول: کلیات

ویژگی‌ها و ساختار برنامه درسی مطالعات اجتماعی

- ۱- تعریف و ماهیت درس مطالعات اجتماعی ۹
- ۲- ضرورت‌ها و جایگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی در نظام آموزش و پرورش رسمی ۹
- ۳- جایگاه مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی ۱۰
- ۳-۱- فواید و کاربردهای مهارت‌های زندگی ۱۰
- ۴- ضرورت‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای افراد کم‌توان ذهنی ۱۱
- ۴-۱- نیاز دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی به مهارت‌های اجتماعی ۱۱
- ۴-۲- ویژگی‌های برنامه درسی مناسب افراد کم‌توان ذهنی ۱۳
- ۴-۳- وجوه مشترک برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای کودکان عادی و کودکان کم‌توان ذهنی ۱۳
- ۵- حوزه‌های موضوعی و جدول وسعت و توالی مفاهیم درس مطالعات اجتماعی (ویژه کم‌توان ذهنی) ۱۳
- ۵-۱- مهارت‌ها ۱۹
- ۵-۲- ارزش‌ها و نگرش‌ها ۱۹
- ۶- اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی (ویژه کم‌توان ذهنی) ۱۹
- ۷- ساختار و محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ۲۱
- ۸- بسته آموزشی مطالعات اجتماعی ۲۲
- الف- وسایل آموزشی نمایشی ۲۲
- ب- وسایل و تجهیزات دیداری-شنیداری ۲۳
- ۸-۱- نقش معلمان در فراهم کردن و تولید اجزای بسته آموزشی ۲۴

ملاحظات مربوط به آموزش و تدریس مطالعات اجتماعی

- ۱- چه نکاتی را در تدریس مطالعات اجتماعی به کودکان کم‌توان ذهنی در نظر بگیریم؟ ۲۶
- ۲- مثلث ارتقای یادگیری (یادگیری مطلوب) چیست؟ ۲۸
- ۳- استفاده از روش‌های متنوع تدریس ۲۹
- ۳-۱- روش ایفای نقش ۳۰
- ۳-۲- روش یادگیری مشارکتی ۳۰
- ۳-۳- روش قصه‌گویی ۳۱
- ۳-۴- روش بازی ۳۲

۳۳	..... ۳-۵- روش بازدید علمی
۳۴	..... ۳-۶- سایر روش‌های تدریس
۳۶	..... ۳-۷- تدریس در فضای مجازی
۳۷	..... ۴- طراحی واحد آموزشی (طرح درس)
۴۱	..... ۵- مشارکت خانواده در فرایند آموزش
۴۲	..... ۶- صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان

ملاحظات و نکات مهم مربوط به ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

۴۵	..... ۱- ارزشیابی و سنجش
۴۵	..... ۲- ویژگی‌های ارزشیابی مطلوب
۴۶	..... ۳- ارزشیابی توصیفی
۴۷	..... ۴- ارزشیابی مستمر/ ارزشیابی پایانی
۴۸	..... ۵- روش‌های جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در ارزشیابی
۴۸	..... ۵-۱- ثبت مشاهدات
۵۱	..... ۵-۲- پوشه کار
۵۱	..... ۵-۳- ارزشیابی از طریق والدین
۵۲	..... ۵-۴- انواع آزمون‌ها
۵۲	..... الف- آزمون‌های عملکردی
۵۳	..... ب- آزمون کتبی
۵۴	..... پ- نمونه پرسش‌های مناسب و نامناسب

بخش دوم: راهنمای تدریس دروس کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی

۵۹	..... فصل ۱- زندگی با دیگران
۷۳	..... فصل ۲- نکات ایمنی
۸۲	..... فصل ۳- محیط زندگی ما
۹۵	..... فصل ۴- نیازهای ما
۱۰۳	..... فصل ۵- کشور باشکوه من

مقدمه

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزه اصلی و کلید یادگیری است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا تدریس می‌شود. این برنامه درسی در سند برنامه درسی ملی کشور در حوزه یادگیری مطالعات اجتماعی و علوم انسانی گنجانده شده و ضرورت آموزش آن در دوره آموزش ابتدایی تا پایان متوسطه به صورت دروس تلفیقی و نیمه تلفیقی و در دوره متوسطه دوم به صورت دروس مجزا بیان گردیده است. برنامه درسی مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت آن که آماده نمودن دانش‌آموزان برای زندگی در جامعه، تربیت اجتماعی و شهروندی و مهارت‌های زندگی است، در آموزش‌های مربوط به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی نیز جایگاه ویژه‌ای دارد و قابل حذف نبوده است و بر آموزش کیفی آن تأکید می‌شود. در همین راستا کتاب راهنمای مطالعات اجتماعی در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول این کتاب، یعنی کلیات، ماهیت برنامه درسی مطالعات اجتماعی و اهداف، ابعاد و مؤلفه‌های آن تبیین و سپس ملاحظات و نکات مهم آموزش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی این درس تشریح می‌شود و در بخش دوم این کتاب، راهنمای آموزش دروس مطالعات اجتماعی ارائه شده است.

بدیهی است تحقق اهداف پیش‌بینی شده در برنامه‌های درسی و اجرای مطلوب آن در گرو همیاری و عنایت شما همکاران گرامی است و امید است با ارائه نظرات و پیشنهادات سازنده خویش، برنامه‌ریزان و مؤلفان را در جهت ارتقای کیفیت این محتوا یاری رسانید.

بخش اول

کلیات

ویژگی‌ها و
ساختار برنامه
درسی مطالعات
اجتماعی

۱- تعریف و ماهیت درس مطالعات اجتماعی

به طور کلی در تعریف مطالعات اجتماعی می‌توان گفت که مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی و تحولات زندگی انسان در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند. مطالعات اجتماعی مفاهیم اصلی خود را از رشته‌های علمی نظیر تاریخ، جغرافیا، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، مطالعات شهروندی، مطالعات محیط‌زیست و... می‌گیرد. مقصد غایی و هدف نهایی بهره‌گیری از این رشته‌های علمی، تربیت شهروند مطلوب با ویژگی‌های کشور مورد نظر است.

با توجه به دیدگاه‌های متفاوت برنامه درسی، برنامه درسی مطالعات اجتماعی برنامه‌ای است که در آن:

- به ایجاد فهم وسیع موضوعات علوم اجتماعی و وحدت در یادگیری تأکید می‌شود.
- محتوای روش‌ها که برگرفته از موضوعات علوم انسانی و اجتماعی است، با توجه به ویژگی‌های مخاطبان به شکلی ساده ارائه می‌شود.
- به نیازهای فرد و جامعه توجه می‌شود.
- پرورش مهارت‌های فرایند تفکر نظیر گردآوری اطلاعات، مشاهده کردن، حل مسئله، تعمیم دادن، استنتاج کردن و تفسیر کردن و... از اهداف اساسی آن است.
- مهارت‌های تفکر و تصمیم‌گیری در مواجهه با مسائل اجتماعی آموزش داده می‌شود.

به طور کلی مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است. اما از آنجایی که زمان، مکان و جامعه سه رکن اصلی این برنامه هستند، لذا علوم اجتماعی، تاریخ و جغرافیا ارکان اصلی این برنامه درسی است.

۲- ضرورت‌ها و جایگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی در نظام آموزش و پرورش رسمی

به طور کلی، بر مبنای سند برنامه درسی ملی، شکوفایی فطرت انسان‌ها و تربیت افرادی مؤمن و شایسته برای زندگی در جامعه، هدف و ضرورت اصلی برنامه‌های درسی و به‌ویژه این برنامه است. این برنامه درسی می‌کوشد تا با آموزش دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های مطلوب و صلاحیت‌های مورد نیاز، افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند. توجه به اسناد بالا دستی از یک سو و پژوهش‌ها و نیازسنجی‌های انجام شده در کشور از سوی دیگر، نشان می‌دهد که ضرورت‌های آموزش درس مطالعات اجتماعی در نظام رسمی آموزش و پرورش کشور ما حول محورهای زیر می‌باشد:

- تربیت اجتماعی، تربیت شهروند مطلوب
- پرورش مهارت‌های زندگی فردی و اجتماعی
- هویت بخشی: ایجاد تعلق و علاقه به وطن و فرهنگ خود (که در هویت بخشی فرهنگ، نقش پایه‌ای دارد) و حفظ کشور، شناخت منابع و استعدادها و انتقال میراث فرهنگی و مشارکت اجتماعی
- درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

- تفکر انتقادی و نقادی اجتماعی و فرهنگی بر مبنای ملاک‌های اعتقادی دینی
- تقویت عزت و هویت اسلامی- ایرانی
- ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی
- شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی
- شناخت میراث فرهنگی کشور، استعدادها و قابلیت‌های آن
- گسترش بهداشت روانی و مقابله با آسیب‌های اجتماعی
- تقویت روحیه خودباوری، نشاط و امید به آینده

به طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در زندگی اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آن‌ها را در اهداف و محتوای آموزش رسمی این درس دنبال می‌کند.

۳- جایگاه مهارت‌های زندگی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی

مهارت‌های زندگی، مجموعه‌ای از توانایی‌ها هستند که زمینه سازگاری و رفتار مفید را برای فرد فراهم می‌کنند. این توانایی‌ها فرد را قادر می‌سازد تا مسئولیت‌ها و نقش‌های اجتماعی‌اش را بپذیرد و بدون لطمه زدن به خود و دیگران، با خواسته‌ها، انتظارات و مشکلات روبه‌رو شود.

ده مهارت زندگی که سازمان بهداشت جهانی مشخص نموده، عبارت‌اند از:

- ۱- مهارت خودآگاهی
- ۲- مهارت همدلی
- ۳- مهارت روابط بین فردی
- ۴- مهارت ارتباط مؤثر
- ۵- مهارت مقابله با استرس
- ۶- مهارت مدیریت هیجان
- ۷- مهارت حل مسئله
- ۸- مهارت تصمیم‌گیری
- ۹- مهارت تفکر خلاق
- ۱۰- مهارت تفکر نقادانه

۱- ۳ فواید و کاربردهای مهارت‌های زندگی

مهم‌ترین فواید و کاربردهای مهارت‌های زندگی عبارت‌اند از:

- ۱- نحوه کنار آمدن با انتظارات متفاوت خود، خانواده، همسر، فرزندان، دوستان، همکاران و جامعه
- ۲- برقراری رابطه لذت بخش با امکانات، فناوری‌ها و محیط زندگی
- ۳- دفع فشارهای روانی از طرف محیط
- ۴- سازگاری با مسائل اقتصادی و نیازهای معیشتی

- ۵- تقویت مدیریت خانواده
- ۶- تقویت اعتماد به نفس
- ۷- تقویت مهارت‌های ارتباطی
- ۸- تأمین سلامت جسمی و بهداشت روانی
- ۹- تأمین آرامش و لذت زندگی
- ۱۰- خود شکوفایی، بالندگی، خوشبختی و شادابی

امروزه آموزش مهارت‌های زندگی (Life Skills) جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌های درسی همه کشورهای جهان دارد. هدف برنامه‌های درسی به‌ویژه در دوره آموزش عمومی یعنی ابتدایی و متوسطه اول آن است که دانش‌آموزان بتوانند هر چه بیشتر صلاحیت‌ها و مهارت‌های زندگی را کسب کنند، این مهارت‌ها از منظر فردی، خود راهبری و از منظر اجتماعی، رابطه مطلوب و مؤثر با محیط زندگی و با دیگران را شامل می‌شود.

در بین برنامه‌های درسی، برنامه درسی مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود ظرفیت بالقوه زیادی برای آموزش مهارت‌های زندگی دارد. برنامه درسی مطالعات اجتماعی بستر مناسبی برای پرورش مهارت‌های زندگی اجتماعی فراهم می‌آورد. در این درس، دانش‌آموزان با حقوق و مسئولیت‌های شهروندی در جامعه خود آشنا می‌شوند و با درک و فهم مسائل و موضوعات جامعه و محیط پیرامون و کشور خود، چگونگی زندگی در اجتماع را یاد می‌گیرند و به مهارت‌های لازم برای زندگی اجتماعی مجهز می‌شوند. درس مطالعات اجتماعی این قابلیت را دارد که تصمیم‌گیری فردی و مشارکت اجتماعی و با هم زیستن را در جامعه تقویت کند.

بر همین مبنا، تلاش در جهت برقراری پیوند نزدیک محتوا با مسائل و نیازهای واقعی زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی و ایجاد مهارت‌های مورد نیاز، اهمیت و اولویت زیادی در تدوین این برنامه دارد.

در جهت‌گیری برنامه درسی نوین مطالعات اجتماعی در نظام رسمی کشور نیز سعی بر آن بوده است که محتوای آموزش این درس هر چه بیشتر با زندگی روزانه دانش‌آموزان پیوند بخورد و به جای تأکید بر دانستنی‌ها و محفوظات زیاد، بر ارائه مطالب کاربردی تأکید شود.

۴- ضرورت‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای افراد کم‌توان ذهنی

۴-۱ نیاز دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی به مهارت‌های اجتماعی:

کم‌توانی ذهنی با محدودیت‌های قابل توجهی در عملکرد هوشی و رفتار انطباقی مشخص می‌شود. کودکان و نوجوانان با معلولیت ذهنی فاقد مهارت‌های اجتماعی هستند. بنابراین، آموزش مهارت‌های اجتماعی معمولاً بخشی جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های آموزشی برای افراد با معلولیت ذهنی است. برای دانش‌آموزان مهم است که بتوانند روابط اجتماعی مثبت با خانواده، همسالان، معلمان و سایر افراد جامعه را حفظ کنند. علاوه بر مشکلات شناختی و اجتماعی، کودکان دارای معلولیت ذهنی دارای مشکلات رفتاری و عاطفی نیز هستند.

مهم‌ترین محدودیت‌های افراد کم‌توان ذهنی:

- ضعف رفتار سازشی

- ضعف عملکرد مستقل فردی
- ضعف مسئولیت‌پذیری
- ضعف در برقراری ارتباط مؤثر با محیط و با همسالان و بزرگسالان
- ضعف تسلط بر اعمال حسی و حرکتی
- ضعف در فعالیت‌های تحصیلی

اختلالات رفتاری، مشکلات شخصی و اجتماعی زیادی به‌وجود می‌آورد و کودکان مبتلا به این اختلالات مشکلات زیادی را برای خانواده و مدرسه ایجاد می‌کنند. همچنین این اختلالات باعث آسیب‌پذیری آن‌ها در نوجوانی و حتی بزرگسالی می‌شود. آموزش مهارت‌های اجتماعی، به ویژه در دوره نوجوانی، می‌تواند تأثیرات مثبتی بر رفتار دانش‌آموزان با معلولیت ذهنی و مشکلات آن‌ها در این زمینه داشته باشد.

بی‌شک یکی از دغدغه‌های بزرگ والدین کودک کم‌توان ذهنی این است که فرزندشان روزی بتواند مستقل زندگی کرده و از خود مراقبت نماید. متأسفانه علاوه بر مشکلات کودکان معلول ذهنی به لحاظ شناختی و ذهنی، برخی عوامل دیگر نیز مانع از یادگیری مهارت‌های ابتدایی زندگی توسط این گروه از کودکان می‌شود. مواردی چون عدم آگاهی اولیه، نگرانی خانواده‌ها و ندادن مسئولیت به فرزند کم‌توان خود، وقت‌گیر بودن آموزش و انجام فعالیت‌ها توسط کودکان، ترحم خانواده به فرزند دارای معلولیت، عدم شناخت اطرافیان از نحوه ارتباط با کودک کم‌توان ذهنی و... منجر به وابستگی شدید، احساس عدم کفایت، بروز رفتارهای ناپه‌نجان، کاهش حضور فرد دارای معلولیت در جامعه و در نهایت خستگی و کاهش انرژی خانواده از انجام شخصی‌ترین نیازهای فرزند خویش می‌شود. گاهی اوقات خانواده با حمایت بیش از حد از فرزند دچار معلولیت و انجام تمامی کارهای روزمره او فرصت‌های توسعه و روابط با دیگران را برای فرزند خویش محدود می‌سازد. بنابراین فعال بودن در زندگی خانوادگی و اجتماعی اهمیت زیادی در توسعه فردی دارد و همچنین ایجاد فرصت برای شرکت در فعالیت‌های اجتماعی تأثیر زیادی بر هویت فردی، اعتماد به نفس، کیفیت زندگی و در نهایت وضعیت اجتماعی فرد خواهد گذاشت.

افراد دچار معلولیت ذهنی یا جسمی نیازمند طیف وسیعی از مهارت‌ها هستند که آن‌ها را قادر به مشارکت معنادار در خانواده و جامعه می‌کند.

در اسناد فرادستی آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی مانند بند ۳-۷ اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، به تفاوت‌های ناشی از محیط زندگی فرهنگی و اجتماعی و تفاوت‌های جنسیتی و فردی تأکید شده است. این تأکید می‌تواند افراد دچار معلولیت و با نیازهای ویژه را در بر بگیرد.

استقلال در زندگی و داشتن زندگی مستقل چشم‌انداز مهم آموزش به افراد کم‌توان است. در فرایند رشد کودکان و زندگی آن‌ها، رفتار منطبق با هنجارها و ارزش‌ها و نمادها و به طور کلی فرهنگ یک جامعه به طور طبیعی به آن‌ها انتقال می‌یابد.

کودکان کم‌توان ذهنی در تعاملات بین فردی و اجتماعی و سازگاری با هنجارها، دچار مشکل هستند. کسب مهارت‌های اجتماعی برای سازگاری این کودکان ضرورت زیاد دارد، زیرا در صورت فقدان این مهارت‌ها با طرد شدن در محیط دوستان و فامیل و محیط‌های شغلی و... روبه‌رو می‌شوند.

به گفته گودوین (۱۹۹۱) منظور از زندگی مستقل در اختیار قرار گرفتن و به کنترل در آوردن زندگی خود و امکان

زندگی در اجتماع است.

برای کسب زندگی مستقل توسط افراد کم‌توان ذهنی سه نوع مرجع آموزش ضرورت دارد:

- آموزش‌های مدرسه‌ای و محتوای مناسب برای افراد کم‌توان ذهنی
- آموزش‌های خارج از مدرسه
- حمایت‌های اجتماعی مانند حمایت‌های دولت و سازمان‌های مردم‌نهاد

۴-۲ ویژگی‌های برنامه درسی مناسب افراد کم‌توان ذهنی:

- کاربردی بودن برنامه درسی
  - منعطف بودن برنامه
  - انطباق برنامه با شرایط خارج از مدرسه
  - رفع نیازهای اساسی
  - افزایش توانایی‌های بالقوه
  - کاهش وابستگی افراد و مستقل نمودن آن‌ها
- برخی از صاحب‌نظران ویژگی‌های محتوای آموزشی مناسب برای افراد کم‌توان ذهنی را به شرح زیر آورده‌اند:
- کمک به آرامش بخشی (سازگاری، آرامش عاطفی و...)
  - حفظ بهداشت مناسب و سلامت (عادات خوب، مراقبت و...)
  - توانایی درک دنیای پیرامون (استفاده خوب از حواس و...)
  - کمک به برقراری ارتباط مؤثر با دیگران

۴-۳ وجوه مشترک برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای کودکان عادی و کودکان کم‌توان ذهنی:

با توجه به آنچه درباره ماهیت درس مطالعات اجتماعی و محورهای آن در نظام آموزش رسمی و با توجه به نیازهای اساسی و اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی که در بخش قبل آورده شد، می‌توان پی برد که وجوه مشترکی در برنامه‌های درسی نوین برای هر دو طیف وجود دارد. مهم‌ترین وجه مشترک برای هر دو طیف، مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی، آماده‌سازی هر چه بیشتر و بهتر افراد برای ورود به زندگی بزرگسالی و فرصت شرکت فعال در جامعه است. بر همین مبنا رویکرد و جهت‌گیری اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی که جزو دروس کودکان کم‌توان ذهنی است نیز همین وجوه مشترک است که در بالا به آن اشاره شد.

۵- حوزه‌های موضوعی و جدول وسعت و توالی مفاهیم درس مطالعات اجتماعی (ویژه کم‌توان ذهنی)

با توجه به رویکرد تربیت اجتماعی و آمادگی برای زندگی مستقل، مهم‌ترین حوزه‌های موضوعی یا محورهایی که در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی از پایه سوم تا ششم این گروه از دانش‌آموزان دنبال می‌شود، عبارت‌اند از:

- خودشناسی و خود راهبری (حقوق و مسئولیت‌ها)

- ارتباط با دیگران (رفتار مناسب و ارتباط مؤثر)
- رعایت نکات ایمنی و امنیت (حفاظت از خود و مکان)
- نهادها، مؤسسات و سازمان های اجتماعی
- کار و شغل، سواد مالی - اقتصادی
- حفاظت از منابع
- رابطه انسان و مکان و محیط جغرافیایی
- میراث تاریخی
- فرهنگ و هویت بومی و ملی (ایرانی - اسلامی)

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
*شناخت حقوق خود در خانه و مدرسه و جامعه	*شناسایی هیجانها، خود مانند ترس، اندوه، شادی و خشم	*مشخصات فردی و شناسنامه ای	*مفهوم تولد و متولد شدن	خودشناسی و خود راهبری (حقوق و مسئولیت ها)
*مفهوم انتخاب شغل	*راه های غلبه بر ترس	*شناسنامه، کاربرد و نگهداری از آن	*مفهوم بزرگ تر شدن و تغییر	
*مفهوم مقررات مربوط به شغل خود	*راه های غلبه بر عصبانیت و خشم	*معرفی کردن خود و پر کردن فرم مشخصات شناسنامه ای	*خصوصیات ظاهری مانند قد، وزن، رنگ چشم و...	
*مفهوم شناخت پوشاک مناسب برای مشاغل، فصل ها و مناسبت های گوناگون	*مفهوم احساسات خوشایند و ناخوشایند	*کارت ملی و نگهداری از آن	*معرفی کردن خود	
*مفهوم نحوه انتخاب پوشاک مناسب خود	*راه های غلبه بر غم و اندوه	*مفهوم تفاوت های فردی	*مفهوم نیازهای من	
*مفهوم سایز یا اندازه	*مراقبت از بدن خود و مراجعه به موقع به پزشک در هنگام بروز بیماری	*مفهوم استعداد های من	*مفهوم علائق، خواسته ها و ناراحتی های من	
*مفهوم نگهداری پوشاک	*استفاده صحیح از اوقات فراغت	*مفهوم برنامه ریزی	*مفهوم احساسات من	
*مفهوم حجاب		*استفاده صحیح از اوقات فراغت	*مفهوم تغییر نیازهای من	
*مفهوم پوشاک مناسب برای حجاب		*رعایت نظافت و پاکیزگی در مدرسه و حفظ نظم و اموال شخصی در مدرسه مانند کیف کتاب و لوازم التحریر	*نیازهای من	
			*رعایت بهداشت فردی	
			*رعایت نظم فردی و حفظ اموال شخصی مانند کیف پول، کلاه، چتر، لباس و...	

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
*شناخت کارکنان مدرسه و وظایف آنها *نحوه ارتباط با کارکنان مدرسه *مقررات مدرسه *مراجعه به مشاور مدرسه و افراد ذی صلاح برای کمک گرفتن در مسائل خود *دوستی و آداب دوستی، انتخاب دوست و حفظ دوستی *همکاری با دوستان در درس و اوقات فراغت *رعایت قوانین مربوط به شغل و محیط کار *رفتار مناسب با همکاران در محیط کار *رفتار مناسب با مشتریان در فروشگاه	*مفهوم گفت و گو به عنوان مهم ترین راه ارتباط با انسان ها *مفهوم گوینده و شنونده *رعایت آداب مهمانی رفتن و پذیرایی از مهمان *مقررات مدرسه *رفتار مناسب در وسایل نقلیه عمومی *رفتار مناسب در فروشگاه *کمک گرفتن از افراد ذی صلاح هنگام نیاز به کمک *درک احساسات و عواطف دیگران و واکنش مناسب نشان دادن، همدلی *مهارت های گفت و گو خوب گوش کردن و تقاضای مؤدبانه و تشکر کردن و عذرخواهی *آشنایی با مفهوم سفر و تهیه بلیط *مشورت با اولیا *استفاده از اینترنت با کمک خانواده و معلم	*رعایت آداب مهمانی رفتن و پذیرایی از مهمان *مقررات زندگی روزانه و همکاری در خانواده *شجره خانوادگی و شناسایی نسبت های خانوادگی و فامیلی *مقررات مدرسه *مقررات محله *رفتار با همسایگان *مهارت عملی تلفن زدن و برقراری ارتباط برای رفع نیازها *مفهوم نشانی یا آدرس *به خاطر سپردن نشانی منزل *مفهوم مهربانی، احترام، همدلی و همکاری با دوستان *استفاده از وسایل نقلیه عمومی	*مفهوم خانواده و کارکردهای آن (محبت، رفع نیازها، آموزش و...) *مفهوم خانه به عنوان محل زندگی *محبت و همدلی و همکاری در خانواده *برقراری ارتباط مناسب با خواهر و برادر *احترام به پدر و مادر و سالمندان و پدر بزرگ و مادر بزرگ *رعایت مقررات زندگی روزانه در خانه و خانواده *شناخت مدرسه به عنوان مکان درس خواندن و یادگیری *مقررات مدرسه و همکاری و همدلی در مدرسه *شناخت محله و مکان های آن *شناخت فروشگاه و بوستان (پارک) *رفتار مناسب در فروشگاه *رفتار مناسب در بوستان (پارک)	ارتباط با دیگران (رفتار مناسب و ارتباط مؤثر)

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
*رعایت نکات ایمنی در مدرسه *رعایت نکات ایمنی در محیط کار *استفاده از لباس مناسب، دستکش، پیش بند و ماسک هنگام کار *مهارت های نه گفتن به تقاضاهای نامناسب *اطلاع دادن به صاحب کار و خانواده هنگام بروز مشکل *رعایت نکات ایمنی در هنگام سفر *رعایت نکات ایمنی در جنگل و کنار دریا	*رعایت نکات ایمنی در خانه (وسایل برقی و برق) *رعایت نکات ایمنی در عبور و مرور در کوچه و خیابان *برخورد با غریبه ها و پاسخ نه گفتن به تقاضای آن ها، نخوردن و نگرفتن چیزهای مشکوک از دیگران *مراقبت از حریم شخصی (بدن) *مراقبت در استفاده از وسایل نقلیه *مراقبت و ایمنی در مدرسه *ایمنی در مشاغل (دستکش، ماسک، کلاه ایمنی و...) *حفاظت از اموال عمومی محله *مراقبت هنگام استفاده از اینترنت	*رعایت نکات ایمنی در خانه، (مواد شوینده و سمی) *رعایت نکات ایمنی در عبور و مرور در کوچه و خیابان *برخورد با غریبه ها و پاسخ نه گفتن به تقاضای آن ها، سوار وسیله نقلیه غریبه نشدن	*رعایت نکات ایمنی در خانه، باز نکردن در به روی غریبه ها، بازنگذاشتن در و ... روشن نکردن آتش و ترفه و.. *رعایت نکات ایمنی در مدرسه *رعایت نکات ایمنی در پارک *رعایت نکات ایمنی در عبور و مرور در کوچه و خیابان *حفاظت از اثاثیه و وسایل خانه	رعایت نکات ایمنی و امنیت (حفاظت از خود و مکان)
*آشنایی با مراکز درمانی *آشنایی با بیمه و استفاده از خدمات مربوط به آن *سازمان بهزیستی *کارت بهزیستی و استفاده و نگهداری از آن	*اورژانس *کمک گرفتن از اورژانس *آتش نشانی *کمک گرفتن از آتش نشانی *بانک *شهرداری	*ایستگاه اتوبوس و تاکسی و مترو *مدرسه *پلیس و کارکرد آن *کمک گرفتن از پلیس، مهارت عملی تلفن زدن به پلیس	*مسجد *مدرسه	نهادهای، مؤسسات و سازمان های اجتماعی

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
*مفهوم تجارت *مفهوم صادرات و واردات *آشنایی با کالاهای وارداتی و صادراتی *مفهوم دستمزد *آشنایی با کارگاه تولید کفش و کارخانه کنسرو ماهی و فروشگاه مواد غذایی (سوپر مارکت) *آشنایی با مراحل تولید کفش و تهیه کنسرو ماهی *آشنایی با مشاغل ماهیگیری و کشاورزی به عنوان منابع تأمین غذا *آشنایی با باغداری و زراعت *آشنایی با ابزارآلات کشاورزی *آشنایی با مراحل کشاورزی *آشنایی با محصولات باغی و صیفی جات و حبوبات *آشنایی با بازار میوه و تره بار	*مفهوم خرید *مفهوم نیاز در خرید *مفهوم درآمد و هزینه *مفهوم تعادل درآمد و هزینه برای خرید *مفهوم پس انداز *معرفی مشاغل (نقاش و آشپز) *شناسایی پول و کارکرد آن حفظ و نگهداری پول *مفهوم کارت بانکی و نگهداری از آن	*نیاز به کار کردن و پول برای امرار معاش *مفهوم دستمزد *معرفی مشاغل مختلف در محله *کارگاه خیاطی	*مفهوم فروشگاه و فروشنده *مفهوم کالا *مفهوم پول *مفهوم خرید	کار و شغل، سواد مالی - اقتصادی

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
<ul style="list-style-type: none"> * حفاظت از جنگل، دریا * حفاظت از زمین‌های کشاورزی و باغات 	<ul style="list-style-type: none"> * مصرف بهینه آب و برق * اهمیت آب * پاکیزه نگه داشتن طبیعت هنگام گردش و تفریح 	<ul style="list-style-type: none"> * رابطه منابع و نیازها * مصرف بهینه وسایل زندگی و لوازم التحریر و ... * بازیافت 	<ul style="list-style-type: none"> * مفهوم آب آشامیدنی و غیر آشامیدنی * پرهیز از کثیف کردن محیط * ریختن زباله در سطل زباله 	حفاظت از منابع
<ul style="list-style-type: none"> * آشنایی با منطقه گردشگری شمال * آشنایی با کوه البرز و دریای خزر * آشنایی با خلیج فارس و دریای عمان * جزیره * آشنایی با بندر * آشنایی با استان‌های گردشگری منطقه شمال * مفهوم شالیزار * آشنایی با مرکز استان گیلان * آشنایی با بندرعباس به عنوان یک بندر مهم جنوب کشور * معرفی انواع ماهی، میگو و مروارید 	<ul style="list-style-type: none"> * پدیده‌های جغرافیایی کوه، قله، رود، دشت، کوهپایه و کوهستان * جهت‌های جغرافیایی * آشنایی با نقشه و راهنمای آن * نقشه خوانی * آب و هوا * مفهوم دما و دماسنج * آب و هوای ایران * فعالیت‌های انسانی مرتبط با کوه، رود، دریا و آب و هوا * مفهوم سد، تصفیه آب و مصرف درست 	<ul style="list-style-type: none"> * محله (ویژگی‌های طبیعی و انسانی) از طریق تور محله‌گردی * زندگی در روستا * زندگی در شهر * کشور ایران تقسیمات استان‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> * شناسایی مکان‌های خانه * نقشه خانه * شناسایی مکان‌های مدرسه و کارکرد آن‌ها * نقشه مدرسه * بوستان یا پارک 	رابطه انسان و مکان و محیط جغرافیایی

ششم ابتدایی	پنجم ابتدایی	چهارم ابتدایی	سوم ابتدایی	حوزه یا محور موضوعی
*معرفی استان گیلان و شهر رشت، محصولات کشاورزی، غذا، جایهای دیدنی و سوغات و صنایع دستی *معرفی قشم و کیش و مکان‌های دیدنی آن‌ها	*درک مفهوم مکان‌های دیدنی و تاریخی *معرفی شهر تبریز و مکان‌های دیدنی، آشنایی با شاعران و نویسندگان، غذاها و سوغات *معرفی شهر شیراز و مکان‌های دیدنی و...	*درک مفهوم بناهای قدیمی و تاریخی *معرفی اصفهان و بناهای تاریخی آن، صنایع دستی	*درک مفهوم خط زمان گذشته، حال و آینده، وسایل، پوشاک و عکس‌های زمان کودکی *تغییر از گذشته به حال	میراث تاریخی

۵-۱ مهارت‌ها:

انواع مهارت‌هایی که می‌توانند در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پرورش یابند، به شرح زیر است:

مهارت‌های ذهنی

مانند تجسم کردن، انتخاب کردن، تجزیه و تحلیل کردن، فهمیدن، طبقه‌بندی کردن، مقایسه کردن، محاسبه کردن، حل مسئله و...

مهارت‌های عملی

مانند مشاهده کردن، اندازه‌گیری کردن، جمع‌آوری اطلاعات، درست کردن ماکت، ترسیم نقشه و نمودار و...

مهارت‌های ارتباطی

مانند برقراری ارتباط، صحبت کردن، اظهار نظر کردن، کار و مشارکت گروهی و...

مهارت‌های زندگی روزانه و اجتماعی

مانند خود راهبری، رعایت نکات ایمنی، برقراری ارتباط با مؤسسات اجتماعی، رعایت بهداشت، خرید، آمد و شد و ...

۵-۲ ارزش‌ها و نگرش‌ها:

ارزش‌ها و نگرش‌هایی که در درس مطالعات اجتماعی برای پرورش آن‌ها باید اقدام نمود:

- ترغیب به سازگاری با دیگران
- ترغیب به سازگاری با محیط
- احساس مسئولیت
- نگرش مثبت، امید و علاقه به زندگی
- حساس شدن به رفتارهای درست و پرهیز از رفتارهای نادرست

۶- اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی (ویژه کم‌توان ذهنی)

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با فراگیری درس مطالعات اجتماعی در پایان دوره ابتدایی

در قلمرو دانش و شناخت:

- ۱- با حقوق و مسئولیت‌های خود در خانه و مدرسه و محل زندگی آشنا شوند و ویژگی‌های فردی خود را بشناسند و برخی راهکارهای خود مراقبتی و کنترل خود را بدانند.
- ۲- چگونگی ارتباط مناسب با دیگران را در محیط‌های مختلف درک کنند و مسئولیت‌های خود را نسبت به دیگران بشناسند.
- ۳- نکات مربوط به ایمنی، امنیت و مراقبت از خود و محیطی که در آن زندگی می‌کنند را بدانند.
- ۴- کارکرد برخی نهادها و مؤسساتی که با آن‌ها سروکار دارند مانند بانک، آتش نشانی، بهزیستی و... را بدانند.
- ۵- درباره رابطه انسان و محیط جغرافیایی، ضرورت حفاظت از منابع، مصرف بهینه آب و خاک و انرژی و... اطلاعاتی کسب کنند.
- ۶- برخی مشاغل و ویژگی‌های آن‌ها و اخلاق و رفتار مناسب در محیط کار را بشناسند و درک کنند.
- ۷- برخی میراث فرهنگی کشور را بشناسند و با برخی ویژگی‌های فرهنگی و آداب و رسوم و جشن‌های محلی و ملی آشنا شوند.

در قلمرو مهارت‌ها:

- ۱- بتوانند از خود در ابعاد مختلف مراقبت نموده و هیجانات خود را کنترل و در امور زندگی روزانه مستقل عمل کنند.
- ۲- مهارت‌های ارتباط مناسب با دیگران را در موقعیت‌های مختلف از خود بروز دهند.
- ۳- نکات ایمنی را در سطوح مختلف خانه، کوچه، خیابان، محله، مدرسه و... رعایت کنند و به کار ببندند.
- ۴- مهارت‌های مصرف صحیح و بهینه منابع و حفاظت از محیط جغرافیایی را از خود بروز دهند.
- ۵- در امور اجتماعی، سفر و بازدید از اماکن زیارتی و تاریخی، جشن‌ها و مراسم مذهبی و ملی توانایی مشارکت مؤثر و صحیح داشته باشند و آداب مربوطه را رعایت کنند.
- ۶- برای رفع نیازها با نهادها و مؤسسات محل زندگی خود ارتباط مناسب برقرار کنند.
- ۷- مهارت‌های مالی و اقتصادی را در زندگی روزانه به کار ببندند.

در قلمرو ارزش‌ها و نگرش‌ها :

- ۱- نسبت به مراقبت از خود حساس و راغب شوند.
- ۲- نسبت به دیگران و محیطی که در آن زندگی می‌کنند، احساس مسئولیت داشته باشند.
- ۳- به رعایت نکات ایمنی حساس شوند.
- ۴- به مصرف صحیح انواع منابع و انرژی ترغیب شوند.
- ۵- به مشارکت در امور اجتماعی و فرهنگی علاقه مند شوند.
- ۶- خودباوری، امید و نشاط در آن‌ها پدید بیاید.

اهداف فرعی:

شایان ذکر است محتوای برنامه مطالعات اجتماعی پاره‌ای اهداف فرعی را نیز دنبال می‌کند.

برای مثال در این برنامه درسی، تقویت مهارت‌های مربوط به خواندن، نوشتن و صحبت کردن نیز از طریق طراحی فعالیت‌های مناسب دنبال می‌شود. در این فعالیت‌ها می‌توان دانش‌آموزان را در جهت تشخیص جنبه‌های مختلف یک متن، درک پیام متن، بازشناسی دستورالعمل‌ها و گفت‌وگو و بیان و افزایش خزانه واژگان ... هدایت نمود. همچنین مهارت‌های حسابی و عددی و مهارت‌های هنری نیز ممکن است از طریق برخی متون یا فعالیت‌های این درس تقویت شوند.

۷- ساختار و محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی

کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی شامل تعدادی فصل هستند که بر اساس حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی و جداول و وسعت و توالی محتوا تجمیع شده‌اند. هر فصل شامل چند درس است. فصول دارای یک عنوان کلی و شامل چند تصویر مرتبط با موضوع فصل است که نشان می‌دهد در این فصل به چه موضوعی پرداخته می‌شود. تصویرها می‌توانند مورد پرسش قرار گیرند تا ذهن دانش‌آموزان را برای حدس زدن و ورود به موضوع آماده کنند.

هر درس شامل یک ورودی و یک پیکره است.

ورودی درس عبارت است از یک فعالیت یا متن دارای پرسش که موجب ایجاد انگیزه و آمادگی برای فراگیری درس می‌شود.

پیکره شامل محتوای اصلی درس و متن و تصویر و تعدادی فعالیت می‌باشد. بیشتر فعالیت‌ها باید در حین فرایند یاددهی- یادگیری در کلاس انجام شوند تا دانش‌آموزان مفاهیم موردنظر را بیاموزند. برخی از فعالیت‌ها نیز مخصوص خارج از کلاس می‌باشند. فعالیت‌ها در قالب سطوح مختلف شناختی بازشناسی، یادآوری، تجزیه و تحلیل و خلاقیت و همچنین مهارت‌های زندگی اجتماعی قرار دارند و هدف آن‌ها ایجاد و تقویت مهارت‌های ذهنی و عملی و اجتماعی به منظور درک عمیق و پرورش مهارت‌ها و درونی کردن ارزش‌ها و تغییر نگرش در دانش‌آموزان است.

باید توجه نمود که تصاویر جزو محتوا بوده و قابل حذف از فرایند آموزش نیستند. تصویرها به فهم موضوع کمک می‌کنند و باید در تدریس به آن‌ها توجه نمود. البته همان‌طور که در بخش بعدی خواهیم گفت از آنجایی که گنجایش کتاب برای درج تصاویر متنوع با اندازه بزرگ و شفاف محدود است، معلمان گرامی باید با فراهم آوردن اجزای دیگر بسته آموزشی از جمله عکس‌های با کیفیت و مرتبط با موضوع اقدام نمایند و از نمایش آن‌ها در فرایند آموزش استفاده کنند.

در پایان فصل‌های کتاب‌های پنجم و ششم، فعالیت (به کار ببندیم) طراحی شده است. هر کدام از این فعالیت‌ها ممکن است به یک یا چند درس آن فصل مربوط باشند.

انجام فعالیت‌های (به کار ببندیم) بسیار مهم بوده و بر اجرای آن‌ها تأکید می‌شود.

اهمیت و ضرورت‌های انجام این فعالیت‌ها عبارت‌اند از:

- این فعالیت‌ها کاربردی بوده و برای دستیابی به مهارت‌های زندگی و مهارت‌های اجتماعی طراحی شده‌اند.
- عمدتاً در کلاس و مدرسه انجام می‌شوند.
- زمان تکرار و تمرین برخی از آن‌ها تا پایان سال تحصیلی است.

- بیشترین دقت و تمرکز معلم باید بر فراگیری و ارزشیابی از آن‌ها باشد.
- در این تمرین‌ها تعمیم یادگیری به محیط واقعی زندگی و کاربردی نمودن آنچه فراگرفته شده از اهمیت زیادی برخوردار است.
- قابل حذف از آموزش نیستند و اهمیت آن‌ها حتی فراتر از متن درس است.

۸- بسته آموزشی مطالعات اجتماعی

به طور کلی بسته آموزشی، مجموعه نرم‌افزارها (راهبردها، الگوها، وظایف، چارچوب‌ها، رهنمودها، تکالیف، آزمون‌ها) و سخت‌افزارها (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، ابزارها، منابع و مواد) است که با استفاده از فناوری‌های جدید و قدیم به شکل‌های ساده و پیچیده با توجه به اهداف یاددهی-یادگیری برنامه درسی سازماندهی می‌شود. در تعریف و معرفی اجزای بسته آموزشی، نظریات مختلفی وجود دارد و افراد مختلف طبقه‌بندی‌های متنوعی را ارائه کرده‌اند. اما به طور کلی مهم‌ترین اجزای بسته آموزشی عبارت‌اند از:

- راهنمای معلم
- کتاب دانش آموز
- کتاب کار دانش آموز
- کتاب ارزشیابی
- منابع چاپی مانند (کتاب‌های داستانی و موضوعی، مجله‌ها و نشریات، کتاب‌های شعر و سرود، کتاب‌های کار و تمرین، کتاب‌های مرجع و...)
- مجموعه طرح درس‌های پیشنهادی شامل طرح‌های مبتکرانه و متفاوت برای شرایط مختلف
- وسایل آموزشی مورد استفاده در کلاس درس

الف- وسایل آموزشی نمایشی

- بخش وسیعی از بسته آموزشی شامل این بند می‌شود: پوسترها، نقشه‌ها، عکس‌ها، چارت‌ها، مدل‌ها و ماکت‌ها، نمونه‌های واقعی، انواع تخته‌ها، سی‌دی‌ها و ابزارآلات در این گروه جای می‌گیرند.
- پوسترها معمولاً به گونه‌ای طراحی می‌شوند که پیام‌های ارزشمندی را درباره یک موضوع از طریق یک طرح برانگیزاننده و مؤثر در مخاطب القا کنند. در درس مطالعات اجتماعی در زمینه موضوعاتی چون علائم عبور و مرور، مصرف آب، رعایت نکات ایمنی در خانه، انواع مشاغل و... می‌توان از پوسترها بهره گرفت.
  - نقشه‌های جغرافیایی بخش مهمی از وسایل آموزشی نمایشی برای تدریس جغرافیا هستند. برخی از نقشه‌ها در اندازه دیواری تولید می‌شوند. در تهیه و کاربرد نقشه‌های جغرافیایی در کلاس‌های دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی باید از به کارگیری نقشه‌های شلوغ که حاوی اطلاعات زیاد هستند پرهیز کرد و از نقشه‌های مصور و جذاب و ساده با اطلاعات محدود استفاده کرد. در نقشه‌های مصور علاوه بر اطلاعات جغرافیایی از عکس یا نقاشی نیز استفاده شده است. برای مثال در نقشه گردشگری یک شهر تصاویر نقاشی از بناهای تاریخی، ورزش‌های زمستانی یا تابستانی، مراکز تفریحی، سوغاتی‌ها و صنایع دستی و... وجود دارد که نقشه را جذاب‌تر و قابل فهم می‌کند.
  - نمونه‌های واقعی که توسط معلم یا دانش‌آموز به کلاس آورده می‌شوند نیز بخشی از وسایل آموزش مطالعات

اجتماعی هستند؛ برای مثال لباس محلی، وسایلی که در یک جشن مورد استفاده قرار می‌گیرد، وسایل قدیمی، ابزاری که در یک شغل به کار می‌رود و نظایر آن ...

- همچنین مدل‌ها و ماکت‌ها هم نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. زیرا مشاهده و بررسی برخی پدیده‌ها به طور مستقیم و به سادگی امکان پذیر نیست. ماکت زندگی روستایی یا زندگی عشایری یا نمایش کوه و دشت و جلگه بر روی یک ماکت مصنوعی از جمله نمونه‌های این مورد می‌باشد.
- آلبوم عکس‌های تاریخی و جغرافیایی و وسایل آموزشی مرجع مانند اطلس‌های تاریخی و جغرافیایی و دایرةالمعارف‌ها و فرهنگنامه‌ها و همچنین بازی‌های آموزشی گروهی و پازل‌ها و کارت‌های آموزشی از جمله وسایل مورد استفاده در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی هستند.

ب- وسایل و تجهیزات دیداری - شنیداری

به طور کلی همه دانش‌آموزان از دیدن فیلم استقبال می‌کنند و از آن لذت می‌برند. فیلم‌های موضوعی و داستانی، مستند و انیمیشن از نظر برانگیختن عواطف و احساسات کودکان و انتقال اهداف، اهمیت بسیار زیاد دارند. یافتن فیلم‌ها و عکس‌های مناسب کودکان کم‌توان ذهنی و گنجاندن آن‌ها در بسته آموزشی به تبحر و تلاش معلم بستگی دارد.

از رایانه‌ها و نرم افزارهای رایانه‌ای در موارد مختلف می‌توان استفاده کرد. هر چند بهره‌گیری از رایانه در آموزش و پرورش مدارس به صورت کامل و فراگیر تحقق نیافته و خلأهایی در این زمینه وجود دارد، اما بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعاتی به سرعت در حال گسترش است.

امروزه، نرم افزارهای رایانه‌ای به صورت بازی‌ها و سرگرمی‌های آموزشی یا کاربرگ تمرین و فعالیت تولید می‌شوند که می‌توان موارد مناسب برای کودکان کم‌توان ذهنی را در بین آن‌ها انتخاب و خریداری یا به تولیدکنندگان سفارش تولید داد.

۸-۱ نقش معلمان در فراهم کردن و تولید اجزای بسته آموزشی

اگرچه امروزه بسته‌های آموزشی توسط سازمان‌ها و نهادهای مختلف تهیه و توزیع می‌شوند و تجهیزات دیداری و شنیداری و آلبوم‌ها و فیلم‌ها و مدل‌ها و نقشه و کره جغرافیایی و... توسط مدارس خریداری و در آزمایشگاه و کتابخانه مدرسه یا در کلاس نگهداری می‌شوند، اما معلمان مبتکر و گروه‌های آموزشی معلمان نیز می‌توانند نقش مفید و مؤثری در تولید اجزای بسته بر عهده بگیرند. اصولاً هر چه معلمان در فراهم کردن رسانه‌ها و اجزای این بسته خلاقیت بیشتری از خود نشان دهند، نتایج بهتری در آموزش به دست می‌آورند.

خوشبختانه با پیشرفت فناوری‌های ارتباطی، امروزه هر کسی می‌تواند به آسانی با گوشی تلفن همراه از پدیده‌های مختلف طبیعی و اجتماعی عکس‌ها و فیلم‌های کوتاه تهیه کند.

معلمان مطالعات اجتماعی نیز متناسب با موضوعات درسی وقتی با پدیده‌های طبیعی مانند کوه و آبشار و جلگه و محیط پارک و یا حفظ محیط زیست و یا پدیده‌های اجتماعی مانند جشن‌ها، اعیاد، مشاغل و... روبه‌رو می‌شوند، می‌توانند فیلم‌ها و عکس‌هایی از پدیده‌های زندگی واقعی تهیه کنند و آن‌ها را در کلاس به نمایش بگذارند. همچنین تهیه و جمع‌آوری نمونه‌های واقعی اشیاء و وسایل مانند یک لباس محلی، یک سوغاتی صنایع دستی و... نگهداری آن‌ها در کمد داخل کلاس توسط معلم موجب غنی شدن فضای آموزشی از رسانه‌های مؤثر در امر یادگیری خواهد شد.

باید توجه نمود از آنجایی که ملموس نمودن آموزش برای کودکان کم‌توان ذهنی ضرورت بسیار زیاد دارد، نمایش عکس و فیلم و تهیه پرده اسلاید و پروژکتور برای کلاس‌های این کودکان الزامی است.

ملاحظات مربوط
به آموزش و
تدریس مطالعات
اجتماعی

در این بخش به اختصار به ملاحظات که در فرایند یاددهی - یادگیری درس مطالعات اجتماعی باید مدنظر معلمان قرار بگیرد می‌پردازیم. بدیهی است معلمان همواره باید مدنظر داشته باشند که با کودکانی روبه‌رو هستند که مشکلات و کم‌توانی‌های ذهنی دارند. متأسفانه گاهی مشاهده می‌شود که معلمان به‌ویژه معلمان کم‌تجربه همان الگوها و فرایندهای آموزش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی را که در مدارس عادی حکم‌فرماست و حتی مورد نقد نیز هست، عیناً در مدارس استثنایی به کار می‌برند.

روش سخنرانی و باز توضیح مطالب کتاب و یا برگه‌های امتحانی که بر روی آن‌ها چند پرسش حافظه‌ای دیده می‌شود از آن جمله است. درحالی که برای آموزش به کودکان کم‌توان باید ملاحظات را در نظر گرفت. در این بخش ابتدا مهم‌ترین نکات کلی که معلمان باید در فرایند تدریس به آن توجه کنند فهرست‌وار بیان می‌شود و سپس مطالبی بر محورهای مثلث ارتقای یادگیری، تنوع در روش‌های تدریس و معرفی برخی روش‌ها، اصول آماده کردن طرح درس و نقش مشارکت والدین و خانواده‌ها در آموزش ارائه می‌شود.

۱- چه نکاتی را در تدریس مطالعات اجتماعی به کودکان کم‌توان ذهنی در نظر بگیریم؟

■ از آنجایی که کسب مهارت‌های فردی و اجتماعی زندگی مستقل، رکن مهم برنامه‌های درسی به‌ویژه برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای کودکان کم‌توان ذهنی است، بنابراین معلمان در طی طراحی فرایند تدریس و آموزش، همواره باید این هدف مهم را در نظر بگیرند و برای تحقق آن اولویت قائل شوند. تقویت مهارت‌های خودکنترلی و خودراهبری و بسط‌سازگاری با شرایط محیطی و روابط انسانی در تدریس هر موضوع، همواره مدنظر قرار گیرد.

اصولاً کودکان کم‌توان ذهنی به دلیل محدودیت‌ها و مشکلاتی که دارند در ارتباطات اجتماعی، طرد و منزوی می‌شوند و این چرخه به مشکلات آن‌ها می‌افزاید.

معلم مطالعات اجتماعی مؤظف است از فرصت کلاس برای تقویت مهارت‌های اجتماعی پایه، نظیر برقراری تماس چشمی و استفاده از حالات بدن، گفت‌وگو، بازی و همکاری، تعارف کردن، نوبت گرفتن، قدردانی، رعایت آداب و مقررات، درخواست کمک از راه‌های مناسب، کنترل خشم و نظایر آن استفاده کنند.

همچنین، هم‌گروه کردن دانش‌آموزان دارای مهارت اجتماعی پایین با دانش‌آموزان دارای مهارت اجتماعی بالا، هم در کار مشارکتی گروهی و هم در بازی‌ها می‌تواند به آن‌ها کمک کند که از طریق مشاهده همسالان توانمندتر از لحاظ اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی را فرا گیرند.

■ برای تقویت و آموزش مهارت‌ها این مراحل را رعایت کنید:

۱- خرد کردن یک مهارت به چند مرحله جزئی‌تر و فرعی‌تر

۲- تکرار و تقلید و تمرین

۳- بازخورد به این معنا که او را در مورد گام‌هایی که برداشته تشویق کنید و بگویید در چه مرحله‌ای است و هنوز چه چیزی را باید یاد بگیرد.

۴- فراهم کردن فرصت برای بروز مهارت در موقعیت واقعی در مدرسه یا منزل

۵- تقویت متناوب بدین معنی که مهارت با یک و دو جلسه آموزش پایدار نمی‌شود و ممکن است به فراموشی

سپرده شود و بهتر است در هفته‌ها و ماه‌های بعد و هر از گاهی بر آن تأکید شود تا به یادگیری پایدار دست یابد.

■ تفاوت‌های فردی را در نظر بگیرید. ممکن است دانش‌آموزی در یک زمینه با بیان شفاهی مقصود خود را بهتر بیان کند اما دانش‌آموز دیگر در کارهای دستی مانند نقاشی یا ماکت قوی‌تر باشد. به همین منظور معلم باید فعالیت‌های متنوعی در یک موضوع طراحی کند تا هر دانش‌آموز به فراخور توانایی، مقصود خود را بیان کند. نقاط قوت دانش‌آموزان و روش‌های مورد علاقه و تسلط آن‌ها باید تشویق و تقویت شود، ضمن آن که تلاش شود تا نقاط ضعف برطرف گردد.

■ عدم توانایی دانش‌آموزان دچار ضایعات مغزی در سازمان بخشیدن و کنترل برخوردها و رفتارهایشان موجب می‌شود که این کودکان نسبت به نگرش‌ها و انتقادات افراد در مورد آن‌ها به‌طور مستقیم عکس‌العمل نشان دهند. بنابراین جو کلاس باید به گونه‌ای آرام و مناسب طرح‌ریزی شود تا به عنوان الگوی رفتاری دانش‌آموزان شکل بگیرد. یکی از راهکارها، جهت‌بخشی مجدد به آن‌هاست، مثلاً به دانش‌آموز بگوییم فعالیت را متوقف کند و بخواهیم حالا دوباره انجام دهد.

■ دوره‌های انجام فعالیت را طوری سازماندهی کنیم که دانش‌آموز قبل از خستگی به موفقیت برسد. از آموزش‌هایی که دانش‌آموز را با شکست مواجه می‌کند بپرهیزیم و از روش‌های گام به گام استفاده کنیم. صحبت محبت‌آمیز و تماس فیزیکی مانند دست گذاشتن روی شانه‌های دانش‌آموز کم‌توان در ایجاد جو آرام مؤثر است. معلمان همواره در نظر داشته باشند که آموزش‌های آن‌ها جنبه آموزشی-مداخله‌ای داشته و دو وجهی است.

■ یکی از نکاتی که معلمان مطالعات اجتماعی و سایر دروس باید در نظر بگیرند، پرهیز از شلوغی بیش از حد دیوارها و فضای کلاس است.

شلوغی بیش از حد موجب حواس پرتی دانش‌آموز کم‌توان ذهنی می‌شود. بنابراین مقواها و پوسترها و اشیایی که به تابلوهای مغناطیسی چسبانده شده‌اند باید مرتباً عوض شوند و همان‌هایی که ضرورت دارند در معرض دید دانش‌آموزان قرار گیرند. با این حال کارها و فعالیت‌های دانش‌آموزان را با تشویق آن‌ها در معرض دید همه قرار دهید.

وسایل و رسانه‌های مورد نیاز برای تدریس نباید در کلاس پخش و پراکنده باشند و در یک کمد و قفسه داخل یا خارج کلاس جای بگیرند.

نور باید مناسب باشد. نور فلورسنت‌هایی که سوسو می‌زنند یا صدای وز وز دارند به‌ویژه برای کودکان اوتیسم آزاردهنده بوده و مناسب نیستند. رنگ دیوارها باید ملایم و آرامش بخش باشد.

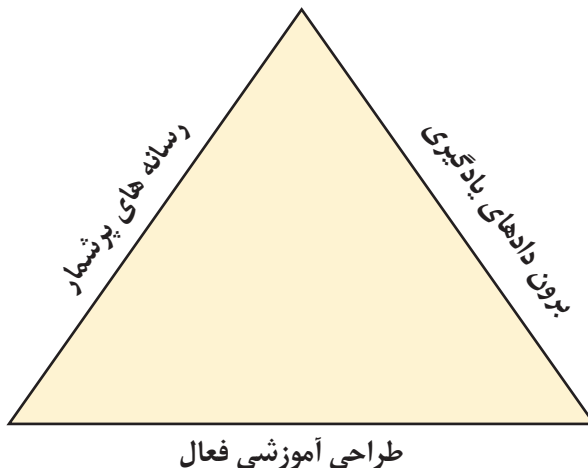
■ استفاده از فضاهای متنوع برای آموزش یکی دیگر از نکاتی است که باید به آن توجه نمود.

■ بهتر است معلمان به جای استفاده مداوم و یکنواخت از فضای یک کلاس، با توجه به شرایط و موضوعات درسی از فضاهای دیگر مدرسه استفاده کنند. برای مثال جلسه‌ای از درس را در نمازخانه و یا در حیاط مدرسه برگزار کنند. همچنین با استفاده از روش بازدید علمی جلساتی از درس در مکان‌های تاریخی، گردشگری، پارک و یا مؤسسات اجتماعی برگزار شوند.

■ چیدمان کلاس را گاهی از صورت صندلی‌های انفرادی به صورت دایره‌وار یا در اطراف یک میز تغییر دهید تا دانش‌آموزان بتوانند در کنار یکدیگر به کار گروهی یا فعالیت‌هایی که در حین تدریس از آن‌ها می‌خواهید، بپردازند. از منزوی کردن دانش‌آموزان در گوشه‌ای از کلاس به منظور تنبیه پرهیزید.

۲- مثلث ارتقای یادگیری (یادگیری مطلوب) چیست؟

از معلمان گرامی انتظار می‌رود فرایند یاددهی-یادگیری را بر مبنای توجه به اضلاع مثلث ارتقای یادگیری پیش ببرند. توجه به این سه رکن، موجب تدریس بهتر و یادگیری مطلوب می‌شود.

همان‌طور که در شکل بالا مشاهده می‌کنید، این مثلث سه ضلع دارد.

الف - طراحی آموزشی فعال:

یکی از اضلاع مثلث یادگیری مطلوب، طراحی آموزشی فعال است که در آن توجه به پیش‌دانسته‌ها، یادگیری رشد‌دهنده و تدریجی و رویکرد تعاملی معلم و دانش‌آموز به جای انتقال یک‌سویه اطلاعات و سخنرانی مدنظر قرار می‌گیرد.

در این زمینه معلم باید طرح درسی مبتنی بر روش فعال تدارک ببیند. فعالیت‌های آغازین را که موجب آمادگی و ایجاد انگیزه در دانش‌آموز می‌شود طراحی کند. فعالیت‌هایی که با آن‌ها پیش‌دانسته‌های دانش‌آموز را محک بزنند و فعالیت‌های نظام‌دار و متوالی را طراحی کرده و مشخص نماید در هر مرحله از تدریس انتظار چه فعالیتی از معلم و دانش‌آموز وجود دارد. داشتن نقشه و طرح درس خلاق و متناسب با وضعیت دانش‌آموزان که در آن، همه چیز به خوبی پیش‌بینی شده باشد رکن اساسی آموزش مؤثر و مطلوب است.

ب - رسانه‌های پرشمار:

ضلع دیگر یادگیری مطلوب و مؤثر استفاده از رسانه‌های متنوع و حرکت از یادگیری تک‌رسانه‌ای به سوی رسانه‌های پرشمار است.

اگر امروزه بر استفاده از فیلم و عکس و نرم افزارها و ماکت‌ها و مدل‌ها و نقشه و کره و ... برای آموزش در مدارس عادی تأکید می‌شود باید گفت ضرورت استفاده از رسانه‌های پرشمار برای کودکان کم‌توان ذهنی برای ملموس و عینی کردن موضوعات آموزشی و نزدیک نمودن آن‌ها به زندگی واقعی دو چندان است. بنابراین از معلمان انتظار می‌رود که به جای تکیه صرف بر کتاب درسی و تصاویر و متن آن برای انتقال مفاهیم از انواع رسانه‌ها استفاده نموده و خود نیز به طور خلاقانه در تولید رسانه‌هایی که موجب تسهیل درک و فهم و یادگیری دانش‌آموزان می‌شود بکوشند.

پ - برون‌دادهای یادگیری:

ضلع سوم مثلث یادگیری مطلوب، برون‌دادهای یادگیری و ایجاد فرصت برای آموخته‌هاست. در کلاس فعال به دانش‌آموزان فرصت داده می‌شود که آموخته‌ها و فعالیت‌های محول شده را ارائه کنند. برون‌دادهای یادگیری به آزمون‌های کلاسی و ارزشیابی منحصر نمی‌شود. در هر مرحله، معلم باید فرصتی فراهم کند تا فعالیت‌های داخل کلاس و فعالیت‌هایی را که برای انجام در منزل به دانش‌آموزان محول شده است در کلاس بیان کنند و به نمایش بگذارند. وقتی از دانش‌آموز می‌خواهیم تا آنچه را که درباره آن تحقیق کرده یا ساخته و یا فعالیت محول شده را انجام داده در کلاس نمایش و ارائه دهد و در واقع کار خود را بیان کند، این امر موجب تقویت مهارت‌های اجتماعی و خودباوری و اعتماد به نفس در دانش‌آموز کم‌توان ذهنی می‌شود و این روحیه در زندگی واقعی او و در تعاملات اجتماعی او در آینده نیز مؤثر خواهد بود.

۳- استفاده از روش‌های متنوع تدریس

درس مطالعات اجتماعی بنابر ماهیت خود با موضوعات متنوع و گوناگونی سر و کار دارد و لازم است که معلم از انواع روش‌ها و گاه تلفیقی از آن‌ها استفاده کند. اگر بخواهیم به شیوه سنتی کلاس‌ها را به عرصه سخنرانی معلم و روخوانی یا بازگویی عین مطالب و عبارت‌های کتاب و خاموش و ساکت بودن دانش‌آموزان تبدیل کنیم و از دانش‌آموزان نیز انتظار داشته باشیم که طوطی‌وار عبارت‌ها را بیان کنند، خطایی بزرگ مرتکب شده‌ایم. روش‌های تدریس را می‌توان به دو گروه روش‌های غیرفعال یا معلم محور و روش‌های فعال یا فراگیر محور تقسیم کرد. امروزه ثابت شده است که هر چقدر یادگیرنده در جریان یادگیری فعال باشد یادگیری او عمیق‌تر و دقیق‌تر خواهد بود. با پیشرفت علوم تربیتی روش‌های یاددهی - یادگیری دچار تحول شده است. روش‌های سنتی را بیشتر روش‌های مستقیم می‌نامند. روش‌های سنتی یا مستقیم بیشتر بر توضیح و سخنرانی و تقویت حافظه و انتقال بی‌کم و کاست مطالب استوار است. روش‌های فعال بیشتر دانش‌آموز محور بوده و بر تعامل معلم و دانش‌آموز در فرایند یادگیری تأکید می‌کنند. روش‌های ایفای نقش، بحث گروهی، استفاده از کارت‌های آموزشی، بازدید علمی، بازی و قصه‌خوانی، بارش مغزی، اکتشافی و حل مسئله و کاوشگری و ... جزء روش‌های فعال هستند.

این روش‌ها به تفصیل در کتاب‌های روش تدریس مورد بحث قرار گرفته‌اند و معلمان عزیز می‌توانند برای یادآوری و مرور این روش‌ها به این کتاب‌ها مراجعه کنند.

در مورد کاربرد روش‌های تدریس ذکر چند نکته ضروری است:

■ روش یا الگوی تدریس با توجه به موضوعات و مضامین و ویژگی‌های مخاطبان انتخاب می‌شوند و هر روش ویژگی‌های خاص خود را دارد. برای مثال روش‌های ایفای نقش و قصه خوانی در موضوعات تاریخی یا آموزش مهارت‌های اجتماعی برقراری ارتباط کاربرد دارند. روش بحث گروهی در زمینه‌ای که نظرات و ایده‌های مختلف درباره یک پدیده وجود دارد و یا روش بازدید علمی در موضوعاتی که مشاهده واقعی پدیده‌ها ضرورت دارد، به کار گرفته می‌شود.

■ استفاده از مؤثرترین روش به هنر و مهارت معلم بستگی دارد، زیرا در صورتی که روش متناسب با موضوع انتخاب نشود، آثار منفی به دنبال دارد.

■ روش تلفیقی چنان که از نامش پیداست به استفاده معلم از دو یا چند روش در کنار هم به منظور دستیابی به اهداف آموزشی گفته می‌شود. روش تلفیقی ممکن است تلفیق چند روش از روش‌های مستقیم یا غیرمستقیم یاددهی-یادگیری یا روش‌های سنتی و نوین باشد. تلفیق روش‌های تدریس در صورتی که به درستی طرح‌ریزی و اجرا شود از مطلوبیت و محبوبیت بیشتری برخوردار می‌شود و نتایج بهتری را به دنبال خواهد داشت.

■ ذکر این نکته ضروری است که به‌طور طبیعی کودکان کم‌توان ذهنی در برخی روش‌ها و الگوهای تدریس مانند روش اکتشافی و حل مسئله و کاوشگری که به مهارت‌های ذهنی سطوح بالا مانند استدلال و خلاقیت و تعمیم و قضاوت و ارزشیابی نیاز دارد، به دلیل نقایص یا عملکرد ضعیف مغزشان ممکن است قادر به انجام درست و دقیق این عملکردها نباشند. لذا انتظار می‌رود معلمان عزیز این روش‌ها را با مسامحه و به صورت ساده شده و حداقلی به کار بگیرند.

۱-۳ روش ایفای نقش: این روش، برای درس‌هایی به کار می‌رود که برای نمایش مناسب باشند. معلم می‌تواند در درس مهارت‌های اجتماعی و موضوعاتی که پیام اخلاقی و تربیتی دارند، از این الگو استفاده کند. در روش ایفای نقش، دانش‌آموزان با راهنمایی معلم، موضوعی را به روش‌های مختلف، با نمایش کوتاه اجرا می‌کنند. بنابراین، در این معنا، ایفای نقش به مهارت‌های خاص هنری، مانند هنر تئاتر و سینما نیازی ندارد، بلکه معلم بنا به موقعیت، هدف و موضوع موردنظر، به عنوان یک الگو یا روش آموزشی از آن استفاده می‌کند.

از ویژگی‌های روش ایفای نقش این است که مشاهده‌کنندگان (دانش‌آموزان) با عملیات نمایشی و ایفاگران نقش، ارتباط عاطفی برقرار کنند، با هیجان، عملیات نمایشی همکلاسان خود را می‌بینند و در احساسات آنان سهیم می‌شوند، چون همه حواس دانش‌آموزان به مشاهده نمایش است، یادگیری نیز بهتر صورت می‌گیرد. این روش به تکرار و تمرین و توجیه دانش‌آموز نیاز دارد و به تقویت مهارت‌های زبانی و بیانی نیز کمک می‌کند.

۲-۳ روش یادگیری مشارکتی: یادگیری مشارکتی به روشی گفته می‌شود که در آن یادگیرندگان در گروه‌های کوچک با هم کار می‌کنند و برای دستاوردهای جمعی‌شان مورد تشویق قرار می‌گیرند. ویژگی مهم این روش آن

است که در آن اعضای گروه با هم کار می کنند تا به هدف مشترکی برسند که هم کل گروه و هم فرد فرد اعضای گروه از آن سود می برند.

در این روش ممکن است یادگیرندگان موضوع درس را به طور گروهی مطالعه کنند و به یادگیری یکدیگر و هم افزایی کمک کنند و یا ممکن است به طور گروهی در مورد یک پروژه یا ساختن یک ماکت یا تولید یک نقشه یا پوستر و روزنامه دیواری باهم کار کنند.

- در گام اول این روش ابتدا معلم موضوع را معین می کند.
  - در گام دوم به گروه بندی می پردازد. بهتر است در هر گروه دانش آموزان قوی و متوسط و ضعیف در کنار هم قرار بگیرند.
  - در گام سوم معلم برای کاری که باید به طور گروهی انجام شود آن ها را به خوبی توجیه می کند.
  - در گام چهارم معلم بر فعالیت دانش آموزان نظارت می کند تا گروه به نتیجه نهایی دست یابد.
- در روش مشارکتی مهارت های تعامل اجتماعی و همکاری تقویت می شود.

۳-۲ روش قصه گویی: نقش قصه، به خصوص از جنبه های آموزشی و تربیتی آن، از زمان گذشته مورد توجه متفکران بوده است و همچنین در فرهنگ اسلامی مورد استفاده قرار داشته است. البته نقش تربیتی و عاطفی قصه و داستان غیرقابل انکار است و همواره مورد توجه روانشناسان و روانپزشکان بوده است، اما در این جا بیشترین تأکید بر نقش آموزشی قصه و نیز تسریع و تعمیق یادگیری می باشد. اهمیت قصه در فرهنگ های مختلف، خصوصاً نقش و کاربرد آن می تواند در جهت بهینه سازی امر تدریس و ایجاد علاقه بین دانش آموزان راه گشا باشد. اگر داستان گیرا و قابل درکی برای آن ها در نظر گرفته شود با برانگیختن حس کنجکاوی دانش آموز و علاقه مندی وی به پیگیری ماجرا، به یادگیری بیشتر کمک می نماید. اگر این مسئله در دروس مختلف به صورت علمی حالت کاربردی به خود گیرد، نقش آن در امر آموزش دانش آموزان به مراتب زیادتر خواهد بود. در دروسی مانند: تاریخ، جغرافیا، ادبیات، اجتماعی و ... می توان از این شیوه در جهت ایجاد علاقه و یادگیری سریع بهره جست.

در این روش معلم داستانی را از حفظ تعریف می کند و یا از روی کتاب می خواند. معلم باید کلمات را واضح و شمرده بیان کند به لحن گفتار خود زیر و بم بدهد و از حرکات دست و صورت و حالت های نمایشی برای جلب توجه کودک به داستان استفاده کند.

در این روش، قصه به عنوان بستر و محملی برای آموزش نکات مختلف اجتماعی و تربیتی به کار می رود. معلم باید در حین قصه گویی و در پایان قصه از دانش آموزان پرسش هایی بپرسد.

برخی از پرسش ها ممکن است ناظر به این باشد که آیا دانش آموز با دقت به داستان گوش می کند یا خیر و اگر نمی کند آن بخش از قصه دوباره تکرار شود.

- برخی از پرسش ها معطوف به یادگیری نکات مورد نظر است. برای مثال معلم در حین فرایند داستان سفر نوروزی یک خانواده در درس مطالعات اجتماعی می پرسد: بچه ها مریم چه چیزهایی بر روی سفره هفت سین گذاشته بود؟ خانواده مریم چه سوغاتی هایی از شیراز خریدند؟ اسم بازار معروف شیراز چه بود؟

- برخی از پرسش ها نیز به منظور بسط آموخته ها و گفت و گو و بحث در کلاس صورت می گیرد برای مثال در

همین درس معلم در حین خواندن قصه می‌تواند بپرسد: اگر شما به شیراز بروید چه سوغاتی‌هایی می‌خرید؟ چرا؟ یا شما برای رفتن به سفر چه وسایلی در ساک یا چمدان خودتان قرار می‌دهید؟ یا شما سفر با قطار را بیشتر دوست دارید یا با ماشین؟ چرا؟

بدین ترتیب با طرح پرسش در روش قصه‌گویی از روش مستقیم به روش فعال که در آن معلم و دانش‌آموز هر دو فعال‌اند دست می‌یابیم.

در حین تعریف کردن داستان می‌توان تصاویر قصه را در کتاب درسی و یا با نمایش روی پرده اسلاید به دانش‌آموزان نشان داد. شایان ذکر است که گاهی قصه‌خوانی به تقویت مفاهیمی که در درس گفته شده اما صورت داستان ندارد کمک می‌کند. برای مثال در درس مطالعات اجتماعی در بحث هیجانات موضوع ترس‌های درست و ترس‌های نادرست و نابه‌جا مطرح می‌شود. معلم می‌تواند برای تقویت و تعمیق یادگیری موضوع این درس، کتاب‌های داستانی جذاب درباره موضوع ترس تهیه کند و آن‌ها را در کلاس بخواند و یا به دانش‌آموز امانت بدهد تا والدین قصه را برای او بخوانند و برگه‌ای نیز ضمیمه کند تا والدین نتیجه خواندن قصه و اثربخشی آن را گزارش کنند.

۳-۴ روش بازی: امروزه یکی از روش‌های یادگیری فعال، استفاده از بازی است. بازی در عین اینکه وسیله سرگرمی است، جنبه آموزشی و سازندگی نیز دارد و در برخی موارد اشتغال بچه‌ها به بازی بیش از ارزش خواندن کتاب است، هرگاه بازی به عنوان وسیله‌ای جهت کسب لذت و انجام فعالیت از طرف کودک و به قصد فراهم آوردن امکاناتی جهت تعامل با محیط انجام بگیرد به آن (بازی آموزشی) می‌گویند. بچه‌ها در خلال بازی‌ها به ویژه بازی‌های آموزشی، مفاهیم ذهنی جدیدی پیدا می‌کنند و مهارت‌های بیشتر و بهتری را کسب می‌کنند. آن‌ها به کمک بازی تجارب ارزنده‌ای به دست می‌آورند، در حین بازی مطالب آموختنی، بدون فشار و با میل و رغبت فراگرفته می‌شود؛ به همین دلیل برخی از مربیان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت معتقدند که هرگونه مطلب درسی را باید فقط همراه با بازی به دانش‌آموزان آموخت و اصولاً بهتر است ساعات رسمی دروس مدارس ابتدایی را به ساعات بازی‌های خلاق و آموزنده تبدیل کرد. دانش‌آموزان در مدت بازی، مفاهیم علوم و ریاضی و مطالعات اجتماعی را به آسانی فرامی‌گیرند.

به طور کلی بازی به سه نوع تقسیم می‌شود: بازی‌های اجتماعی، بازی‌های شناختی و بازی‌های تخیلی. در این مبحث، بازی مورد نظر ما، بیشتر بازی شناختی است. بازی شناختی از جمله بازی‌هایی است که به رشد و پرورش شناخت می‌انجامد. طبق نظر ژان پیاژه، بازی دارای یک دوره تحولی است آغاز دوره بازی، با بازی کارکردی یا حسی حرکتی است و پایان آن بازی‌های قاعده‌مند است. از بازی می‌توان در آغاز تدریس بهره گرفت. بازی، مطمئن‌ترین روش و ابزار برای جلب توجه، افزایش علاقه، هماهنگ کردن فرایند یادگیری و آماده کردن شرایط برای فعالیت‌های بعدی است. بازی زمینه را برای تعامل آسان و سریع آماده می‌کند. برای خلاصه کردن یا به پایان بردن درس هم می‌توان از بازی کمک گرفت. بازی باید پایانی شوق آفرین و اشتیاقی پایا برای یادگیری درس فراهم آورد.

● در مرحله اول تلاش می‌کنیم هدف درس را به روشنی و در نهایت سادگی به دانش‌آموزان بیان کنیم.

● در مرحله دوم بازی مورد نظر را شرح می‌دهیم. لازم است در شرح بازی، دستورالعمل مورد نیاز و نحوه انتخاب افراد برای بازی مشخص گردد.

● مرحله سوم عملی‌ترین بخش اجرای روش تدریس مبتنی بر بازی است. در این مرحله همه دانش‌آموزان نقش فعالی در یادگیری دارند و معلم هم به مثابه راهنمای فعالیت‌های بازی عمل می‌کند. همچنین وسیله آموزشی فراهم شده در اختیار دانش‌آموزان قرار داده می‌شود.

● مرحله چهارم نتیجه‌گیری و ارزشیابی است؛ از آنجا که دانش‌آموزان در فعالیت بازی شرکت می‌کنند، به احتمال زیاد به مفهوم مورد نظر تسلط می‌یابند. از این رو از نتیجه‌گیری بازی به قصد ارزشیابی هم بهره می‌گیریم. معلمان برای آموزش برخی مفاهیم دروس مطالعات اجتماعی مانند مقررات عبور و مرور در کوچه و خیابان و شناخت تابلوهای مربوطه می‌توانند از ماکت‌ها و پازل‌ها که در کتابفروشی‌ها و فروشگاه‌های ذی‌ربط به فروش می‌رسند استفاده کنند و یا بازی‌های حرکتی را در حیاط مدرسه به وسیله دانش‌آموزان اجرا کنند. مثال دیگر آموزش نکات ایمنی است. در این زمینه می‌توان کارت‌های آموزشی با تصویر تهیه نمود و دانش‌آموزان با برداشتن کارت‌های مرتبط امتیاز بیشتری بگیرند. گذاشتن تصویر یا مدل کوچک بناهای تاریخی یا سوغاتی‌ها روی شهرهای مربوطه بر روی یک مقوا مثالی از کاربرد بازی برای فهم نقشه و موضوعات جغرافیایی است.

امروزه علاوه بر وجود انواع بازی در فضای واقعی، انواع بازی‌های دیجیتال طراحی و تولید شده‌اند که در فضای الکترونیکی و با رایانه‌ها و گوشی‌های همراه هوشمند قابل استفاده هستند. نرم‌افزارهای فراوانی در زمینه بازی در بازار وجود دارد. البته برخی از آن‌ها از نظر علمی و آموزشی مورد تأیید نبوده و حتی تأثیرات روانی و روحی مضر بر روی مخاطبان دارند. معلمان در این زمینه باید از بازی‌های رایانه‌ای ساده و مرتبط با موضوع درس که استاندارد بوده و دارای تأیید مراجع ذی‌ربط هستند استفاده و آن‌ها را به والدین دانش‌آموزان معرفی کنند.

۳-۵ روش بازدید علمی: این روش برای دانش‌آموزان جذابیت زیادی دارد. بازدید علمی ممکن است در زمان کوتاه و در فضاهای نزدیک و قابل دسترس انجام بگیرد. برای مثال وقتی از دانش‌آموزان می‌خواهیم که از فضاهای مدرسه مانند کتابخانه، دفتر مدیر مدرسه، اتاق سرایداری، اتاق یا سالن ورزش و اتاق مربی بهداشت و... بازدید کنند و فعالیتی که در کتاب درج شده را انجام دهند و یا از مسجد محله یا یک مکان نزدیک به مدرسه دیدن کنند.

گاهی نیز بازدید علمی زمان بیشتر و فضاهای دورتر را به خود اختصاص می‌دهد. برای مثال ممکن است از نظر زمانی یک روز کامل باشد و دانش‌آموزان برای بازدید از یک کارخانه، یک بنای تاریخی، یک منطقه طبیعی جغرافیایی کنار رودخانه و سد یا یک مؤسسه اجتماعی مانند آتش‌نشانی به بازدید بروند.

گام اول: از آنجا که مراقبت از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در حین بازدید علمی دشوارتر از کودکان عادی است، بهتر است خانواده‌ها را توجیه نماییم که یک نفر از اعضای خانواده هر دانش‌آموز، وی را در طی بازدید علمی همراهی کند و یا به تعداد کافی از مربیان مدرسه برای همکاری و کمک استفاده کنیم.

گام دوم: پس از اخذ رضایت نامه از والدین و انجام هماهنگی‌های لازم، باید ابتدا دانش‌آموزان را از محل بازدید علمی و هدفی که داریم توجیه کنیم و آمادگی و انگیزه برای بازدید ایجاد کنیم. طی فرایند بازدید علمی اگر دانش‌آموزان قادر به نوشتن جمله‌های کوتاه هستند از آن‌ها بخواهیم مثلاً اسم مکان یا پدیده‌هایی که مشاهده می‌کنند را بر روی کاغذ بنویسند. همچنین در صورتی که می‌توانند با کمک والدین و به وسیله گوشی همراه یا

تبلت از پدیده‌ها عکس بگیرند. همکاری و مشارکت و رعایت نظم و مقررات از جمله مهارت‌های اجتماعی است که با نظارت صحیح مربیان می‌تواند در دانش‌آموزان تقویت شود.

گام سوم: پس از پایان بازدید علمی چند پرسش طراحی کنید و از دانش‌آموزان بپرسید تا مشخص شود که دانش‌آموزان از طریق بازدید اجرا شده چه چیزهایی آموخته‌اند. در مورد دانش‌آموزانی که در سطوح عملکردی بالاتر قرار دارند می‌توانیم نوشتن گزارش کوتاهی از بازدید را درخواست کنیم.

۳-۶ سایر روش‌های تدریس: علاوه بر روش‌هایی که در بالا توضیح داده شد و همگی برای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی قابل استفاده است، روش‌های دیگری نیز برای تدریس مطالعات اجتماعی وجود دارد. ذکر این نکته ضروری است که روش‌های فوق می‌توانند با یکدیگر و به‌ویژه با روش پرسش و پاسخ ترکیب شوند. در روش پرسش و پاسخ معلم سعی می‌کند با پرسش‌های شفاهی یا پرسش بر روی یک رسانه مانند ماکت، عکس و... دانش‌آموز را به مفهوم مورد نظر برساند. به عبارت دیگر معلم به جای آن که مستقیم مفهوم را برای دانش‌آموز توضیح دهد، با طرح پرسش‌های پی‌درپی و مرحله به مرحله دانش‌آموز را به فکر وامی‌دارد و او را راهنمایی می‌کند تا به مفهوم مورد نظر دست یابد.

همان‌طور که در قبل اشاره شد، روش‌های دیگری نیز وجود دارد که در آن دانش‌آموز فعال بوده و خود با راهنمایی و نظارت معلم به مفهوم دست می‌یابد و یادگیری به وقوع می‌پیوندد. از جمله مشهورترین این روش‌ها، **روش‌های حل مسئله، کاوشگری، اکتشافی و سازنده گرایی (E5)** است.

همه این روش‌ها کمابیش شبیه به هم هستند. ابتدا پرسش یا پرسش‌ها یا مسئله‌ای طراحی می‌شود و سپس فرضیه‌ای مطرح می‌گردد و آنگاه دانش‌آموز به جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از منابع مختلف می‌پردازد و بعد این اطلاعات جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌شود و دانش‌آموزان با راهنمایی معلم به جواب می‌رسند.

روش ساختن گرایی یا سازنده‌گرایی جزء روش‌های فعال است که به تولید، کنترل و تعمیم روش تأکید می‌کند. در این روش دانش‌آموزان طی تلاش برای حل مسائل علمی دائماً فرصت سازماندهی و بازآفرینی ادراکات خود را دارند و می‌توانند برای رسیدن به یادگیری، راه‌های مختلف را برنامه‌ریزی و تجربه نمایند. در این الگو یادگیری همیشه یک فرایند فعال از فهم و درک تجربه است و شامل ۵ مرحله است که به آن **E5** می‌گویند، زیرا آغاز شدن هر مرحله با حرف E است.

۱- درگیر کردن (Engagement)

۲- کاوش (Exploration)

۳- توصیف (Explanation)

۴- شرح و بسط و گسترش (Elaboration)

۵- ارزشیابی (Evaluation)

مرحله اول، درگیر شدن: در این مرحله برای جلب توجه دانش‌آموزان به موضوع تدریس و ایجاد انگیزه طراحی شده است. یک سؤال جالب، یک داستان نیمه تمام، یک عکس خوب، ارائه فعالیت مناسب علمی و ... می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

مرحله دوم، کاوش: در این مرحله که مطالعه بعد از ایجاد انگیزه می‌باشد، معلم از همه گروه‌ها می‌خواهد تا به مطالعه یا جستجو مشغول شوند و ضمن انجام فعالیت‌ها در تمام لحظه‌ها، یادداشت‌برداری هم داشته باشند.

مرحله سوم، توصیف: در این مرحله، دانش‌آموزان برای کار و فعالیت انجام شده توضیح منطقی ارائه می‌دهند و به توصیف مشاهدات می‌پردازد، در این مرحله بحث و گفت‌وگو بین دانش‌آموزان آغاز می‌شود.

مرحله چهارم، شرح و بسط: معلم راه‌های جمع‌آوری اطلاعات را به دانش‌آموزان نشان می‌دهد و از دانش‌آموزان می‌خواهد تا از آموخته‌ها و یادگیری‌های قبلی برای گسترش و بسط و تعمیم به دیگر مفاهیم استفاده کنند.

مرحله پنجم، ارزشیابی: در این روش، ارزشیابی به صورت مستمر و در طول انجام فعالیت‌ها و از مرحله اول آغاز می‌شود. معلم برای ارزشیابی پایانی از هر گروه می‌خواهد که گزارش کاملی از فعالیت‌های خود درباره موضوع درس ارائه دهند. در این مرحله یک خودارزیابی هم می‌تواند صورت بگیرد و خود گروه بر اساس معیارهای تعیین شده از سوی معلم، نقاط ضعف و قوت کار خود را مشخص کنند.

■ همان‌طور که ملاحظه می‌شود به کارگیری روش‌های کاوشگری و حل مسئله و همچنین سازنده‌گرایی به میزان زیادی به کار مستقل دانش‌آموز و خودراهبری و مهارت‌های تفکر در سطح بالا نیاز دارند و این همان مشکل اصلی و نقص عمده دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی است که دچار آسیب‌های فیزیکی یا عملکردی مغز می‌باشند.

■ لذا این پرسش پیش می‌آید که آیا از این روش‌ها در تدریس به کودکان کم‌توان ذهنی می‌توان استفاده کرد یا خیر؟

در پاسخ به این پرسش باید گفت: مسلماً به کارگیری کامل این روش‌ها، همانند کودکان عادی امکان‌پذیر نیست اما از این روش‌ها می‌توان با تسامح و تساهل استفاده کرد.

برای مثال ممکن است کودکان کم‌توان ذهنی نتوانند فرایند یک پروژه کاوشگری را از آغاز تا انتها یعنی از طرح پرسش و فرضیه تا گردآوری اطلاعات و تحلیل و جمع‌بندی و نتیجه‌گیری به درستی طی کنند اما در هریک از این مراحل خرد مهارت‌هایی وجود دارد که می‌توان همان‌ها را تقویت کرد.

برای مثال در زمینه طرح پرسش در کاوشگری، موضوعی را مطرح کنیم (سبزه به در، عید نوروز، آتش نشانی و...) از بچه‌ها بخواهیم پرسش‌هایی طرح کنند. مانند:

سبزه به در چه روزی است؟

در سبزه به در مردم کجا می‌روند یا چه می‌کنند؟

تعطیلات عید نوروز چند روز است؟

در کدام ماه سال آغاز می‌شود؟

بر روی سفره هفت سین چه چیزهایی قرار می‌دهند؟

کار آتش نشانی چیست؟

آتش‌نشان‌ها از چه وسایلی برای خاموش کردن آتش استفاده می‌کنند؟

در زمینه گردآوری اطلاعات می‌توانیم از دانش‌آموزان جمع‌آوری اطلاعات ساده را بخواهیم. برای مثال:

- در کوچه یا خیابان محل زندگی شما چه مغازه‌هایی وجود دارد؟ با کمک والدین مشاهده و بازدید نموده و

یادداشت کنید.

- دو مورد از مکان‌های دیدنی شهر خودتان را پرس و جو کنید.

- با راهنمایی والدین درباره وسایل کار یک باغبان تحقیق کنید.

- با کمک والدین درباره دریای خزر از طریق اینترنت تحقیق کنید و چند مورد از ویژگی‌های این دریا را بنویسید و به کلاس بیاورید.

بدین ترتیب می‌توان از طریق تقویت مهارت‌های فرعی و زیرمجموعه هر یک از روش‌های فوق تا اندازه‌ای به بهره‌گیری از این روش‌ها در فرایند یاددهی - یادگیری کودکان کم‌توان ذهنی نزدیک شد.

۷-۳ تدریس در فضای مجازی: آموزش در فضای مجازی با همه‌گیری بیماری کرونا جایگزین آموزش حضوری شد. هرچند این نوع آموزش در آینده گسترده‌تر خواهد شد، اما جای آموزش حضوری را نخواهد گرفت. با این حال آموزش در فضای مجازی چالش‌ها و دستاوردهای خود را به همراه داشته و موجی از اظهارنظرهای مثبت و منفی را برانگیخته است.

آنچه مسلم است این نوع از آموزش در شرایط خاص حکم‌فرما می‌شود و در شرایط عادی نیز به عنوان مکمل آموزش حضوری روزبه‌روز جای خود را در فضای آموزش و پرورش در سطح ملی و جهانی باز خواهد کرد. توصیه‌های مربوط به تدریس مطالعات اجتماعی در فضای مجازی را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود:

● از نمایش دادن صرف صفحات کتاب و روخوانی از روی متون بپرهیزید. این امر فضای خسته کننده‌ای برای دانش‌آموزان پدید می‌آورد. باید توجه کرد همان‌طور که در آموزش حضوری به روش فعال و تعامل معلم و دانش‌آموز معتقدیم در فضای مجازی نیز باید شیوه تدریس فعال یعنی آمادگی و ایجاد انگیزه، پرسش از دانش‌آموزان و برانگیختن آن‌ها برای همکاری را با شدت بیشتر دنبال کنیم.

بنابراین در فضای مجازی با استفاده از رسانه‌ها باید از خشکی و یکنواختی آموزش جلوگیری کرد.

● استفاده از فیلم‌های واقعی، استفاده از فیلم‌هایی که خود معلم از پدیده‌های جغرافیایی و تاریخی و اجتماعی تهیه نموده جایگاه بسیار مهمی در این نوع آموزش دارد. فیلم‌ها باید کوتاه و جذاب باشند.

● با استفاده از صفحات و عکس‌های کتاب می‌توان کلیپ درست کرد و روی آن موسیقی دلنشین گذاشت.

● حضور تمام چهره معلم در فیلم بهتر به انتقال مفاهیم و مطالب کمک می‌کند اما در صورتی که فقط صدای معلم پخش می‌شود، صدا باید اثرگذار و با زیر و بم بوده و یکنواخت و کسل‌کننده نباشد تا توجه فراگیر را برای گوش دادن به خود جلب کند.

● استفاده از فیلم‌های گردشگری و تورهای مجازی که توسط برخی نهادها تهیه می‌شود در تدریس درس‌های جغرافیایی بسیار مفید است.

● معرفی و استفاده از نرم‌افزارهای آموزشی مثل نرم افزار نقشه‌خوانی و بازی‌های آموزشی که برای کودکان کم‌توان ذهنی مناسب و مورد تأیید آموزش و پرورش باشند توصیه می‌شود.

● استفاده از روش کلاس معکوس به این معنی که معلم بخش‌ها یا تصاویری از کتاب را معین می‌کند تا پیش از روز تدریس دانش‌آموزان آن‌ها را بخوانند و آمادگی بیشتر برای تدریس داشته باشند، توصیه می‌شود.

● از آنجا که همراهی خانواده کودکان کم‌توان ذهنی در آموزش مجازی به دلیل مستقل نبودن دانش‌آموزان، بسیار مهم و جدی است باید شرایط خانواده در نظر گرفته شود و حداکثر انعطاف در برنامه جهت مشارکت خانواده

پدید بیاید.

- از آموزش یکطرفه خودداری شود و سعی شود تا دانش‌آموزان با صوت و تصویر به معلم پاسخ دهند و در فرایند یاددهی- یادگیری تعامل و حضور داشته باشند.
- پیش از شروع سال تحصیلی از والدین بخواهید کار با تبلت یا گوشی‌های هوشمند را به بچه‌ها بیاموزند. همچنین جستجو یا سرچ کردن با کلید واژه‌ها به منظور کسب اطلاعات و تحقیق باید به دانش‌آموزان یاد داده شود و برای این منظور چند جلسه تعامل معلم و خانواده لازم است.
- توصیه‌های لازم برای آنکه چگونه خانواده‌ها از دانش‌آموزان در فضای مجازی مراقبت کنند تا مشکلات یا سوء استفاده‌هایی از دانش‌آموزان پدید نیاید را روی کاغذی فهرست نموده و در اختیار آن‌ها قرار دهید.

۴- طراحی واحد آموزشی (طرح درس)

طراحی یک واحد یادگیری به منزله طراحی یک اسکلت ساختمان یا معماری آن است که با تولید منابع لازم و طراحی تکالیف یادگیری، چگونگی پشتیبانی از دانش‌آموزان و فعالیت‌های مربوطه بنای یاددهی- یادگیری را پی‌ریزی می‌کند و تلاش‌های معلم و دانش‌آموزان را بر روی موضوع اصلی یا مجموعه‌ای از مفاهیم نظام‌مند متمرکز می‌کند. چنین تمرکزی باعث می‌شود که یادگیری به شکل اصولی و به سمت اهداف کاملاً معین پیش برود. در برخی کشورها کتاب درسی رسمی وجود ندارد و ناشران بخش خصوصی به تولید کتاب‌های درسی رسمی می‌پردازند و معلمان یا یکی از این کتاب‌ها را انتخاب می‌کنند و یا خودشان به طراحی واحد یادگیری و تولید محتوا می‌پردازند. در واقع از سوی سازمان آموزش و پرورش تنها اهداف و سر فصل موضوعات در اختیار معلمان قرار می‌گیرد و آن‌ها بنا به توانمندی خود به طراحی واحد یادگیری اقدام نموده و محتوا را تولید می‌کنند.

در نظام‌های متمرکز، کتاب درسی رسمی از سوی وزارت آموزش و پرورش تولید و منتشر می‌شود و معلم و دانش‌آموز در چارچوب محتوای کتاب به فعالیت می‌پردازند. باید گفت در این مدل نیز طراحی واحد یادگیری سودمند خواهد بود و آن‌ها را به سوی تجربه و تمرین سوق می‌دهد تا اگر روزی کتابی در اختیار نبود بتوانند با توجه به سر فصل‌ها خود اقدام به تولید محتوا کنند و همچنین صرفاً در دام تدریس موبه‌موی مطالب کتاب درسی نیفتند. در آموزش و پرورش استثنایی که معلمان با طیف وسیع و ناهمگونی از دانش‌آموزان دارای معلولیت روبه‌رو هستند تبحر در تولید واحد یادگیری ضرورت بیشتری دارد. زیرا چه بسا کتاب درسی به نیازهای دانش‌آموزان کمتر یا بیشتر از حد و توان آن‌ها با توجه به تفاوت‌های فردیشان پاسخ دهد.

تعبیر دیگری از واحد یادگیری که نمایانگر درجه خفیف‌تری از آن است همان طرح درس است.

طرح درس، برنامه‌ریزی و سازمان دادن به مجموعه فعالیت‌هایی است که معلم در ارتباط با هدف‌های آموزشی، محتوای درس و توانایی‌های دانش‌آموزان برای مدت زمان مشخص تدوین می‌کند.

طرح درس به عنوان نقشه راهی برای معلم و دانش‌آموزان به شمار می‌آید که مسیر تدریس و یادگیری را برای آنان مشخص می‌کند. بنابراین می‌توان گفت که طرح درس به زبان ساده تمامی اندیشه‌ها، مقدمه‌چینی‌ها و پیش‌بینی‌هایی را شامل می‌شود که در ذهن معلم و قبل از رفتن او به کلاس شکل می‌گیرند. حال اگر این اندیشه‌ها روی کاغذ نوشته شوند، طرح درس نامیده می‌شوند. استفاده از طرح درس برای پیشبرد اهداف آموزشی و

همچنین یاددهی و یادگیری دانش‌آموز از اهمیت بالایی برخوردار است، به عنوان نمونه برخی از مهم‌ترین دلایل اهمیت تنظیم طرح درس در مدارس می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

■ طرح درس به معلم کمک می‌کند تا برای تهیه وسایل آموزشی و منابع مورد نیاز آن پیش‌بینی‌های لازم را به عمل آورد. (استفاده بهینه از زمان)

■ تنظیم طرح درس موجب می‌شود که معلم به تعیین برنامه زمانی کلاس و هدفمند بودن آن بپردازد و از ایجاد بی‌نظمی در کلاس جلوگیری کند. (استفاده بهینه از زمان)

■ طرح درس موجب می‌شود که معلم فعالیت‌های ضروری آموزشی را به ترتیب و یکی پس از دیگری در مراحل مشخص، زمان‌های معین و به شیوه‌های منطقی پیش ببرد. در ادامه هم نتایج حاصل از آن را برای تدریس در مراحل بعدی آموزشی مورد استفاده قرار دهد. (تحقق بهتر اهداف درسی از نظر کمی و کیفی)

■ انگیزه لازم را در معلم ایجاد کرده و به او کمک می‌کند تا کلاس خود را بر اساس هدفی معین هدایت کند. (کاهش بی‌نظمی و هرج و مرج در کلاس)

■ روی قسمت‌های مختلف درس از جمله تجارب یادگیری دانش‌آموزان به نحو مطلوب تأکید می‌کند. (امکان یادگیری عمیق‌تر و پایدارتر دانش‌آموزان)

قبل از طراحی واحد یادگیری معلم باید به سه پرسش اساسی پاسخ دهد:

● چه چیزی را قصد داریم بیاموزیم؟ (اهداف)

● چگونه می‌خواهیم بیاموزیم؟ (روش‌ها)

● چگونه بفهمیم که اهداف تحقق یافته است؟ (ارزشیابی)

برای طراحی واحد یادگیری یا نوشتن طرح درس به این مراحل توجه می‌کنیم:

۱ - موضوع درس

۲ - شرح اجمالی: به اختصار توضیح می‌دهیم که موضوع درس و هدف کلی آن چیست.

۳ - اهداف عینی یا انتظارات یادگیری: اهداف یا انتظارات یادگیری باید شفاف و واضح نوشته شود و هر یک تصریح کند چه عملکردی از دانش‌آموزان انتظار می‌رود. اهداف به صورت یک سری جمله خبری در سه حوزه نوشته می‌شوند. دانش‌آموزان در پایان واحد یادگیری:

- چه چیزهایی را بدانند؟

- چه چیزهایی را بتوانند انجام دهند؟

- به چه چیزهایی ارزش بگذارند؟

(در صورتی که اهداف و انتظارات یادگیری هر درس در کتاب راهنمای معلم درج شده باید از همان‌ها استفاده کنیم.)

۴ - منابع و مواد آموزشی مورد نیاز: در این مرحله معلم رسانه‌های مورد نیاز، نظیر کتاب مرجع، نقشه، عکس، پوستر، فیلم و آنچه مربوط به موضوع است را پیش‌بینی و فراهم می‌کند. مواد آموزشی طیف گسترده‌ای دارند و ممکن است از ابزار و وسایل فیزیکی تا دعوت از یک شغل خاص به کلاس و بازدید از یک نهاد و مؤسسه را شامل شوند.

۵ - شیوه تدریس و سازماندهی تجارب یاددهی - یادگیری: در این مرحله معلم به انتخاب شیوه‌های یادگیری

یا ترکیبی از آن‌ها دست می‌زند. سپس مراحل آموزش را طراحی می‌کند و توضیح می‌دهد، برای مثال درس با چه فعالیتی آغاز شود؟ یک داستان خوانده شود سپس بچه‌ها گروه‌بندی می‌شوند و کاری را انجام می‌دهند. نکته مهم این که در هر مرحله معلم باید پیش‌بینی کند که او چه فعالیتی انجام می‌دهد و انتظار دارد دانش‌آموزان چه فعالیتی را انجام دهند.

برای مثال:

- معلم داستان را می‌خواند و چند پرسش می‌پرسد.

- دانش‌آموزان به داستان گوش می‌کنند و به پرسش‌های معلم پاسخ می‌دهند.

- معلم درباره فعالیت توضیح می‌دهد.

- دانش‌آموزان فعالیت را به طور گروهی انجام می‌دهند.

۶- ارزشیابی: معلم هنگام طراحی واحد یادگیری، روش‌های ارزشیابی (شفاهی، کتبی و ...) آن درس و ابزار و لوازم آن (سیاهه ارزشیابی، برگه آزمون، پوشه کار و...) را پیش‌بینی و طراحی می‌کند و همچنین محورهای مهم ارزشیابی از این درس را معین می‌کند. برای مثال:

- پاسخ به فعالیت‌های کتاب

- پرکردن یک نمونه فرم مشخصات

- میزان مشارکت و گفت‌وگو در کلاس

- و ...

۷- تخصیص زمان: معلم بر اساس حجم مطالب و فعالیت‌ها و شرایط کلاس و دانش‌آموزان، زمان تقریبی لازم برای آموزش درس و انجام فعالیت‌ها را مشخص می‌کند.

در زیر فرم مشخصات اصلی یک طرح درس درج شده است. بدیهی است که مطالبی که در این فرم نوشته می‌شود، ممکن است چندین صفحه را به خود اختصاص دهد و مطالب مندرج در آن بیش از یک صفحه خواهد بود.

عنوان واحد یادگیری:

پایه: ..... زمان آموزش: ..... جلسه: ..... ساعت: .....

شرح اجمالی و هدف کلی درس:

در این درس دانش آموزان .....
....

اهداف (انتظارات یادگیری)

انتظار می رود دانش آموزان پس از فراگیری این درس (در سه حوزه بدانند، بتوانند، ارزش بگذارند):

- ۱- .....
- ۲- .....
- ۳- .....
- ۴- .....

منابع، مواد و وسایل مورد نیاز:

.....

تجارب و فعالیت های یادگیری:

(آنچه معلم انجام می دهد) (آنچه دانش آموز انجام می دهد)

.....
.....

محورهای عمده ارزشیابی:

.....
.....

شیوه ها و وسایل و ابزار ارزشیابی:

.....
.....

۵- مشارکت خانواده‌ها در فرایند آموزش

همان‌طور که گفتیم هدف اصلی آموزش کتاب مطالعات اجتماعی، تربیت اجتماعی و آموختن مهارت‌های زندگی اجتماعی است. آغاز تربیت و شکل‌گیری شخصیت کودکان در خانه رخ می‌دهد. همچنین، بیشتر اوقات کودکان در خانه می‌گذرد. خانواده به‌عنوان در دسترس‌ترین سیستم حمایتی زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی کودکان است. بنابراین اهداف کتاب بدون همراهی و مشارکت خانواده‌ها به درستی تحقق نمی‌یابد؛ برای مثال وقتی نکات ایمنی در خانه یا نریختن زباله در محیط زندگی یا رفتار با همسایه‌ها و ... را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها باید از این آموزش حمایت کنند و با آن همگام شوند.

از طرف دیگر تضاد میان آموزش‌های مدرسه و رفتارها در خانواده اثر نامطلوبی بر دانش‌آموزان می‌گذارد. وقتی در مطالعات اجتماعی در درس ارتباط با دیگران، استفاده از کلمات و عبارت‌های مؤدبانه را به دانش‌آموز یاد می‌دهیم، انتظار داریم که در خانه همین نوع عبارت‌ها بین دانش‌آموز و اعضای خانواده رد و بدل شود و یا زمانی که به دانش‌آموز یاد می‌دهیم که در مصرف برق صرفه‌جویی کند، رفتارها باید با دیگر اعضای خانواده هماهنگ بوده و موجب تقویت و نهادینه شدن آموزش شوند و خدای ناکرده در جهت عکس گام بر ندارند.

از سوی دیگر کودکان کم‌توان ذهنی نیاز به تکرار و تمرین بیشتری دارند و فرصت زمانی کلاس نیز محدود است. وقتی معلم در مورد عید نوروز یا شب یلدا و مراسم مربوط به آن‌ها تدریس می‌کند، اگر والدین نیز در خانه ذهن و توجه کودک را به وسایل و آداب این مراسم جلب کنند و از او بخواهند در این مراسم مشارکت و همراهی داشته باشد، آموزش اثر بخش می‌شود.

برای جلب مشارکت خانواده‌ها باید با آن‌ها جلسه بگذارید و گفت‌وگو کنید. برگزاری حداقل سه جلسه در طی سال تحصیلی پیشنهاد می‌شود.

قبل از برگزاری جلسه نکات مهمی را که انتظار دارید با توجه به دروس مطالعات اجتماعی، خانواده‌ها رعایت کنند و برای همراهی و همکاری با شما مدنظر داشته باشند روی چند برگ بنویسید و کپی کنید و به آن‌ها بدهید. برای این منظور کتاب را ورق بزنید و به موضوع درس‌ها و فعالیت‌ها توجه کنید. آنگاه خواسته‌هایتان را از والدین فهرست کنید.

برای مثال:

- انتظار می‌رود شما والدین گرامی همان‌طور که در هنگام گردش در طبیعت و پارک از ریختن زباله در محیط خودداری می‌کنید، مراقب رفتار فرزندتان در این زمینه باشید و به وی نیز آموزش بدهید. لطفاً رفتار درست او را به کلاس گزارش کنید و برای ما بنویسید تا مورد تشویق قرار گیرد.

- انتظار می‌رود شما والدین عزیز برای برگزاری مراسم عید نوروز دانش‌آموز را به همکاری در خانه تکانی، چیدن سفره هفت‌سین، یادگیری آداب و رسوم و تبریک عید گفتن و ... ترغیب نموده و نتیجه عملکرد دانش‌آموز را به کلاس گزارش کنید تا مورد تشویق قرار بگیرد.

– انتظار می‌رود شما والدین گرامی به دانش‌آموز نکات ایمنی استفاده از اجاق گاز را در منزل بیان نموده و با وی تکرار و تمرین کنید.

و ...

به عبارت دیگر، خانواده‌ها باید به طور دقیق و شفاف بدانند که شما از آن‌ها چه انتظاری دارید و چگونه می‌توانند در این امر به شما کمک کنند. وقتی این موارد به صورت یادداشت نوشته و به والدین داده می‌شود اثر بهتری از بیان شفاهی و پراکنده خواهد داشت.

شایان ذکر است که با توجه به همکاری و مشارکت خانواده شما می‌توانید از ارزشیابی آن‌ها برای نمره دانش‌آموز نیز استفاده کنید. به عبارت دیگر آن‌ها با دادن گزارش به شما یا پرکردن فرم و چک لیست در مورد رفتار و چگونگی به کار بستن مهارت‌ها توسط دانش‌آموز در منزل، با شما در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی نیز مشارکت می‌نمایند.

۶- صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان

معلم مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید هم صلاحیت‌های عام حرفه‌ای یعنی چگونگی کار با دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و دانش کافی در زمینه مسائل و هدایت آن‌ها و هم توانایی و تسلط کافی به موضوعات علمی و اجتماعی دروس داشته باشد و به روز باشد. به طور کلی انتظار می‌رود معلمان شایستگی‌ها و صلاحیت‌های زیر را دارا بوده و در خود تقویت نمایند:

- دانش کافی و مرتبط با محتوای درس مطالعات اجتماعی (جغرافیا، تاریخ، مدنی)
- دانش مرتبط با راه‌های بهبود یادگیری دانش‌آموزان دیرآموز و آگاهی به روش‌های تغییر رفتار
- توانایی تطبیق دادن آموزش با نیازهای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی
- توانایی استفاده از راهبردهای چندگانه آموزشی
- توانایی یک مشاور خوب و قابل اعتماد بودن برای خانواده کودک کم‌توان و همکاری مؤثر با خانواده در امر پیشرفت دانش‌آموز
- داشتن مهارت مدیریت کلاس درس و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان
- داشتن مهارت در برنامه‌ریزی آموزشی
- دانش و مهارت ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان
- عمل کردن مسئولانه در مسائل مربوط به کلاس و سازماندهی مؤثر و مطلوب فعالیت‌های گروهی به طوری که بتواند مسئولیت‌پذیری را به دانش‌آموزان منتقل کند.
- معلم درس مطالعات اجتماعی باید دانش‌آموزان را نسبت به محرک‌های محیطی و اجتماعی حساس نماید.
- با تقویت حس اعتماد به نفس و خودباوری دانش‌آموزان و ایجاد فضای مناسب آنان را به سوی مهارت‌های زندگی مستقل سوق دهد.
- معلم درس مطالعات اجتماعی باید جو اعتماد، همدلی، مشارکت، نوع دوستی و رابطه مؤثر و مفید دانش‌آموزان

را با یکدیگر (مهارت با هم زیستن و با هم کار کردن) فراهم آورد. در حین انجام فعالیت‌های درسی، وی باید مشارکت همه افراد و تعامل گروهی را برانگیزد.

- توجه به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی برای یادگیری درس مطالعات اجتماعی بسیار ضروری است زیرا انتقال برخی پیام‌های اجتماعی و درونی سازی ارزش‌ها به این گروه از دانش‌آموزان امری دشوار است. لذا معلم باید در فرایند آموزش مهارت‌ها و ارزشیابی مجموعه و برآیندی از تحقق اهداف را با توجه به استعداد‌های مختلف دانش‌آموزان در نظر بگیرد.
- معلم مطالعات اجتماعی باید خود الگوی فردی باشد که به حد قابل قبولی از مهارت‌های زندگی اجتماعی دست یافته است.

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی کم‌توان ذهنی، معلم ضمن احاطه بر محتوا و روش‌های یاددهی-یادگیری مطابق با نیازهای این گروه از دانش‌آموزان و شیوه‌های نوین ارزشیابی این ماده درسی به تدارک فرصت‌های آموزشی معنادار می‌پردازد و با فراهم آوری محیط یادگیری غنی، زمینه ساز تحقق اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی خواهد بود.

در پایان این پرسش پیش می‌آید که برای دستیابی به توانمندی‌های فوق انجام چه اقداماتی ضرورت پیدا می‌کند؟

- شرکت مستمر و با انگیزه و فعال در دوره‌های آموزشی و بازآموزی که از طرف سازمان آموزش و پرورش استثنایی برگزار می‌شود.
- مطالعه مستمر و به روز بودن، مراجعه به سایت‌های مرتبط و مطالعه کتاب‌های جدیدی که درباره چگونگی آموزش به کودکان دچار معلولیت، چاپ و منتشر می‌شود.
- برگزاری دوره‌ها و جلسات هم‌اندیشی با همکاران و همچنین تبادل اطلاعات و تجربیات تدریس و نقد روش‌ها و ارائه خلاقیت‌ها در گروه‌های مجازی.
- مراجعه به معلمان مجرب و دارای سابقه طولانی آموزش در این حیطة و کسب تجارب و نظرات آن‌ها.
- شرکت فعال در جشنواره‌های الگوهای تدریس و گردهمایی‌های مربوطه .

ملاحظات
و نکات مهم
مربوط به
ارزشیابی
پیشرفت
تحصیلی

۱- ارزشیابی و سنجش:

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود. ارزشیابی را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانش‌آموزان و قضاوت در مورد حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. ارزشیابی هر کاری است که قضاوت به همراه داشته باشد. سنجش فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانش‌آموز و مقایسه عملکرد او با معیار معین است. (اندازه‌گیری) آزمون وسیله‌ای است برای کسب اطلاعات از دانش‌آموز در ارتباط با اهداف آموزشی.

۲- ویژگی‌های ارزشیابی مطلوب:

در مورد ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی وجود دارد. اما اگر بخواهیم از منظر آموزش درس مطالعات اجتماعی به ارزشیابی بنگریم اصول و ویژگی‌های ارزشیابی مطلوب و موردنظر که باید به آن‌ها توجه کنیم به شرح زیر است:

ویژگی‌های ارزشیابی مطلوب

- ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانش‌آموزان فقط برای تعیین فعالیت‌های یاددهی-یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نقائص یادگیری دانش‌آموزان برای خودشان و دیگران.
- ارزشیابی باید اطلاعات معتبر و موثقی از دانش‌آموز را در ارتباط با تحقق اهداف یادگیری فراهم نماید.
- دانش‌آموزان و اولیا باید از محورهای و چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند.
- ارزشیابی تنها آزمون‌های مداد کاغذی نیست و ارزشیابی‌های مستمر نقش مهمی در ارزشیابی دارند.
- ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف و رویکردهای برنامه درسی باشد. معلم در هنگام ارزشیابی باید به اهداف و انتظارات اصلی یادگیری توجه کند و از ورود به حاشیه‌ها و موارد فرعی بپرهیزد. در برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، معلم باید به اهداف تربیت اجتماعی و آمادگی برای زندگی مستقل توجه کند و از تأکید بر دانستنی‌های غیرضروری و کم‌اهمیت در ارزشیابی‌ها بپرهیزد.
- ارزشیابی باید با محتوای آموزش و روش تدریس و فعالیت‌های یادگیری-یاددهی هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را که به دانش‌آموز نیاموخته‌ایم مورد ارزیابی قرار دهیم. برای مثال اگر روش گفت‌وگو و بحث کلاسی را به دانش‌آموز نیاموخته‌ایم نمی‌توانیم در این زمینه به او نمره کم و ضعیف بدهیم.
- از آزمون‌های مشکل و دلپره‌آور و هرگونه پرسش از جزئیات یا مواردی که احساس شکست و ناتوانی در دانش‌آموز پدید بیاورد بپرهیزیم. زیرا این درس برای توانمند کردن دانش‌آموز طراحی شده و در هر مرحله باید به سرزندگی و نشاط فراگیر توجه شود.
- ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت باشد. یعنی تفاوت‌های فردی در نظر گرفته شود و بدانیم هر یک از دانش‌آموزان ممکن است به سبک متفاوتی نتایج یادگیری را بروز دهند. بنابراین سبک‌های مختلف یادگیری و پیشینه و زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان مدنظر قرار گیرد.
- در ارزشیابی معلم تنها به اولیا بازخورد نمی‌دهد، بلکه نتایج ارزشیابی برای خود معلم نیز اهمیت دارد تا متوجه شود که چقدر روش‌های او در تحقق اهداف مؤثر بوده و اگر اغلب دانش‌آموزان نتایج ضعیفی را بروز می‌دهند، در روش‌های تدریس و برنامه‌ریزی آموزشی خود تجدید نظر نموده و به اصلاح و بهبود روش‌ها بیندیشد.
- در ارزشیابی باید همواره از ابزارها و موقعیت‌های متنوع استفاده کرد. محدود کردن ارزشیابی به یک نوع ابزار مثلاً آزمون مداد کاغذی و آن هم با یک نوع پرسش‌ها خطی و یکنواخت، کار درستی نیست.

۳- ارزشیابی توصیفی

ارزشیابی توصیفی شیوه‌ای از ارزشیابی تحصیلی-تربیتی است که برای جمع‌آوری اطلاعات معتبر برای شناخت همه جانبه فراگیر در ابعاد مختلف یادگیری و با استفاده از روش‌ها و ابزارهای مناسب مانند کارپوشه، آزمون‌ها با تأکید بر

آزمون عملکردی و مشاهدات استفاده می‌شود تا بر اساس آن در طی فرایند یادگیری بازخوردهای توصیفی مورد نیاز برای کمک به یادگیری و یاددهی بهتر در فضای روانی عاطفی مطلوب برای دانش‌آموز، معلم و اولیا حاصل آید.

ویژگی‌های ارزشیابی توصیفی:

- تنوع روش‌ها و ابزار
  - روند یادگیری مهم است و ارزشیابی نقطه پایانی نیست.
  - هدف از ارزشیابی اصلاح و بهبود فرایندهای یادگیری است.
  - در دل این نوع ارزشیابی حتماً باید اقدامات اصلاحی، جبرانی و تکمیلی طراحی شده باشد.
  - معلم و شورای مدرسه به عنوان مرجع تصمیم‌گیرنده در مورد دانش‌آموز استقلال دارند.
  - کارنامه به شکل توصیفی بوده و از عبارات‌های کیفی به جای کمی و نمره در آن استفاده می‌شود.
  - در این نوع ارزشیابی به حیطه‌های مختلف یادگیری توجه می‌شود و ارزشیابی منحصر و محدود به ارزیابی حیطه دانستنی‌ها و بازگویی دانش نیست.
- عدم شناخت و درک صحیح از ارزشیابی توصیفی آسیب‌های زیادی به بار می‌آورد.
- در این نوع ارزشیابی از آزمون‌های با مقیاس کمی و نمره‌ای نیز استفاده می‌شود، اما در نهایت عملکرد دانش‌آموز به طور توصیفی بیان و در یک طبقه جای می‌گیرد. البته میانگین عملکرد وی با توجه به تمام فعالیت‌های مستمر و تکالیف انجام شده در نظر گرفته می‌شود.
- به علاوه بازخورد توصیفی دادن به اولیا پایان کار نیست و معلم باید ریز توصیفات را با توجه به اهداف برنامه درسی معین نموده و با اولیا مشورت نماید که برای مثال اگر دانش‌آموز در پرکردن فرم مشخصات یا تصویرخوانی و توصیف عکس‌ها ضعیف عمل می‌کند، برای اصلاح و رفع نقائص او چه تمهیداتی باید اندیشیده شود.

۴- ارزشیابی مستمر / ارزشیابی پایانی:

ارزشیابی مستمر معادل فارسی (Formative Assessment) است که معنی آن «تکوینی»، «سازنده» و «پیشرفت دهنده» می‌باشد. ارزشیابی مستمر به ارزشیابی پایانی ارجحیت دارد.

ارزشیابی مستمر بر اساس فعالیت‌هایی است که دانش‌آموز به طور مستمر در یک دوره زمانی انجام می‌دهد و هدف این است که معلم بفهمد دانش‌آموز چه نقاط ضعف و قوتی دارد و برای بهبود یادگیری او چه اقداماتی باید انجام دهد.

به طور کلی مراحل ارزشیابی مستمر را به شرح زیر می‌توان در نظر گرفت:

الف - اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به طور دقیق مدنظر قرار دهید. اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را از کتاب‌های راهنمای معلم استخراج و یا خودتان از متن درس بیرون بیاورید: (سه حیطه دانستنی‌های ضروری، مهارت‌های لازم و نگرش‌ها و حساسیت‌ها)

ب - انواع فعالیت‌هایی را که برای تحقق انتظارات یادگیری طراحی شده‌اند، در نظر بگیرید. (شامل فعالیت‌های کتاب و فعالیت‌هایی که معلم طراحی می‌کند) انواع فعالیت‌های کتاب شامل عکس و تصویر خوانی، پاسخ به

پرسش‌ها، گفت‌وگو، نمایش، اظهار نظر، درست کردن مدل و ماکت، همکاری در اجرای یک مراسم یا فعالیت، نقشه خوانی، روزنامه دیواری، به کار بستن آموخته‌ها در زندگی و فعالیت‌های روزانه به کار بندیم، پرس‌وجو و تحقیق، تهیه یک پوستر و... فعالیت‌هایی که معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌کند، باشد.

ج - شیوه‌ها و ابزار مناسب برای جمع‌آوری اطلاعات درباره ارزیابی انجام آن فعالیت‌ها را در نظر بگیرید. شیوه‌های ارزشیابی ممکن است شفاهی، مستمر، کتبی، عملکردی و ... باشد و از انواع ابزارها مانند برگه آزمون، پرسش‌های شفاهی، سیاهه یا چک لیست ثبت مشاهدات، سیاهه یا چک لیست بررسی تکالیف گروهی استفاده شود. برگه‌های خودارزیابی و ارزیابی از طریق والدین نیز جزء ابزارهای ارزشیابی است. باید توجه داشت که هیچ الگوی مشخصی برای فهرست و ثبت فعالیت‌های دانش‌آموزان به صورت سیاهه یا چک لیست وجود ندارد و معلم با توجه به هدف و انتظاراتی که از هر فعالیت دارد، برای آن برگه ثبت مشاهدات یا ارزشیابی تهیه و طراحی می‌کند.

د - اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و ارزیابی کنید و برای ادامه مسیر یادگیری تصمیم بگیرید. در مرحله نهایی، متناسب با ملاک و معیارها درباره وضعیت پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت و بازخورد به صورت توصیفی و غیر کمی است. هر چند ممکن است در فرایند ارزشیابی از آزمون‌های نمره دار و کمی نیز استفاده شده باشد. ارائه بازخورد مناسب به دانش‌آموزان و والدین و تصمیم‌گیری برای اصلاح نقائص از مهم‌ترین محورهای این مرحله است.

۵- روش‌های جمع‌آوری و ثبت اطلاعات در ارزشیابی:

به‌طور کلی سه روش مهم در جمع‌آوری اطلاعات شامل مشاهده، آزمون و پوشه کار است.

۱-۵ ثبت مشاهدات

برای ثبت مشاهدات مربوط به فعالیت‌های دانش‌آموز شامل بحث و گفت‌وگو در کلاس، تحقیق و پرس و جو، کار گروهی و ... چک لیست یا سیاهه طراحی می‌کنیم. سیاهه ممکن است به صورت تیک زدن باشد یا مقیاس درجه‌ای داشته باشد، برای مثال به عالی عدد ۵ بدهیم، به خوب عدد ۴ و به متوسط عدد ۳ و همچنین ممکن است چک لیست مقیاس کیفی داشته باشد و در بالای ستون‌ها بنویسیم: خیلی زیاد، کم، ضعیف و ... و یا مقیاس توصیفی داشته باشد و در آن ستون، جلوی نام هر دانش‌آموز عملکرد او را کامل توضیح بدهیم. به چند نمونه چک لیست ثبت مشاهدات توجه کنید:

نمونه (۱)

نام	نمونه صحیح را فراهم کرده است و می‌تواند درباره آن توضیح دهد. خوب	نمونه صحیح را فراهم کرده اما در توضیح دادن درباره آن تسلط ندارد. متوسط	نمونه صحیح را فراهم نکرده یا نمونه غلط است و در فهم آن مشکل دارد. ضعیف
۱- علی	*		
۲- آرش	*		
۳- اشکان		*	
۴- رضا			*
۵- مهدی	*		
توضیحات	نمونه شماره ۲ (آرش) عالی بود و به دیوار کلاس نصب گردید.		در مورد شماره ۴ (رضا) با دانش آموز گفت‌وگو و دوباره راهنمایی و توجیه شد.

نمونه (۲)

						خیلی زیاد ۴	زیاد ۳	متوسط ۲	کم ۱
انتظارات معلم	همکاری و مشارکت	گوش کردن و توجه	رعایت نوبت و احترام	بیان و اظهارنظر کردن	جمع امتیاز و نظر معلم	نام دانش آموز			
مریم عزیزی	۴	۴	۱	۳	۱۲				
هدیه اکبری	۱	۲	۳	۳	۹				
فاطمه محبی	.....	.....	.....	.....	.....				
سارا بیانی	.....	.....	.....	.....	.....				
.....	.....	.....	.....	.....	.....				

نمونه (۳)

عالی ۵	خوب ۴	متوسط ۳	ضعیف ۲	خیلی ضعیف ۱
نام و نام خانوادگی	سلام و احوالپرسی و تعارف به کارکنان مدرسه برای نشست	پذیرایی از مهمان ها و ریختن چای، تعارف قند، گذاشتن پیشدستی	همکاری در شستن میوه ها و چیدن خوراکی ها	
احمد	۵	۴	۵	
مسعود	۴	۴	۲	
پیمان	.....	.....	.....	
مهبد	.....	.....	.....	

مثال: تمرین شماره ۳، به کار بندیم، مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی صفحه ۳۰: ترتیب دادن یک مهمانی و پذیرایی از مهمان ها (کارکنان مدرسه)

۱- خیلی ضعیف	۲- ضعیف	۳- متوسط	۴- خوب	۵- عالی		
گروهی	جمع آوری اطلاعات متن	جمع آوری عکس	چیدمان روزنامه	تمیزی و زیبایی	میزان همکاری و مشارکت گروه	جمع
گروه الف	۵	۵	۳	۳	۴	۲۰
گروه ب	۴	۲	۲	۵	۳	۱۶

مثال: فعالیت شماره ۱، به کار بندیم، مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی صفحه ۹۱: تهیه روزنامه دیواری در مورد شهر محل زندگی

معرفی شهر محل زندگی خود به طور شفاهی، پس از تهیه روزنامه دیواری

۱ - خوب		۲ - متوسط		۳ - ضعیف	
انفرادی	به همه نکات اشاره می کند.	میزان درستی اطلاعاتی که بیان می کند.	لحن و آهنگ و شیوه بیان	استفاده از زبان بدن	جمع
زهرا امیدی	۲	۱	۲	۳	۸
.....	.....	.....	.....	.....	.....

۵-۲ پوشه کار

پوشه کار مجموعه‌ای از کارهای دانش آموز است که به معلم کمک می کند تا درباره روند یادگیری دانش آموز قضاوت کند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشه کار قرار می گیرد باید پیشرفت و روندها را انعکاس دهد. روی نمونه کارهای انتخاب شده باید زمان و تاریخ انجام فعالیت ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می توان در پوشه کار گذاشت. برای مثال نمونه برگه های آزمون مداد کاغذی، فهرست مشاهدات از فعالیت های کلاسی، اظهار نظر معلم درباره یک فعالیت، نمونه فعالیت انفرادی یا گروهی مثل تحقیق و یا نمونه فعالیت انجام شده در خانه. شایسته است هر ماه پوشه کار توسط والدین بررسی و نتیجه ارزیابی ها به اطلاع خانواده برسد.

۵-۳ ارزشیابی از طریق والدین

از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است. به ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت های زندگی اجتماعی و روزمره، از آنجا که معلم نمی تواند خارج از فضای مدرسه و در محیط واقعی رفتار و عملکرد دانش آموزان را مشاهده کند، برگه ارزشیابی از طریق والدین می تواند به ارزیابی معلم کمک کند و علاوه بر آن معلم و خانواده به تمهیداتی برای اصلاح عملکرد مورد نظر بیندیشند. مثال:

والدین گرامی

همانطور که مستحضرید، در درس ..... دانش آموزان با موضوع کمک و همکاری در برپایی مراسم جشن یلدا و مهارت های پذیرایی از مهمان و آداب رفتار مناسب با مهمان ها آشنا می شوند و انتظار می رود تغییراتی در نگرش ها و رفتار آن ها به وجود بیاید و در مورد همکاری شما در تقویت رفتارهای مناسب در این زمینه پیش تر گفت و گو کرده ایم. اکنون خواهشمندیم این برگه را تکمیل نموده و به مدرسه باز گردانید.

پرسش	بلی	خیر	تا حدی	توضیحات
آیا فرزند شما موارد سلام و احوال‌پرسی و استفاده از عبارت‌های مؤدبانه با مهمان را رعایت می‌کند؟	.....	.....	.....	.....
آیا فرزند شما در پذیرایی از مهمان‌ها همکاری می‌کند و رفتار مناسب را از خود بروز می‌دهد؟	.....	.....	.....	.....
آیا در زمینه آداب مواجهه با مهمان تغییری در نگرش و رفتار فرزند شما پدید آمده است؟ چه میزان؟	.....	.....	.....	.....

۴-۵- انواع آزمون‌ها

آزمون‌ها ممکن است شفاهی، عملکردی یا کتبی باشند. آزمون‌های شفاهی برای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی جایگاه خاصی دارند. زیرا به طور کلی پاسخ دادن به آزمون‌های کتبی به‌ویژه اگر پاسخ به پرسش‌ها، طولانی یا پیچیده باشد برای این دانش‌آموزان مشکل است و بهتر است که از آزمون‌های شفاهی بیشتر استفاده شود.

الف - آزمون‌های عملکردی

امروزه نظریه‌های جدید یادگیری بیشتر معطوف به این است که فراگیران چگونه دانستنی‌ها را به کار می‌گیرند. ارائه یک سخنرانی کوتاه، اجرای یک مصاحبه ایفای نقش و نمایش دادن در مورد یک موضوع، تهیه یک پوستر یا ماکت، رسم یک نقشه یا نقاشی، نمایش دادن آنچه آموخته شده به طور عملی، همگی مواردی از آزمون‌های عملکردی هستند. تکالیف عملکردی می‌توانند تکالیفی باشند که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام هستند. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش‌آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار یا نقاشی نشان دهد، از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده‌ایم. اما اگر بخواهیم با همکاری دیگران کلاس را برای برپایی یک جشن در روز موعود تزئین و آماده کند، این کار به زمان طولانی تری نیاز دارد. آزمون‌های عملکردی ویژگی‌های زیر را دارند:

- فرصتی برای کاربرد مهارت‌ها فراهم می‌کنند.
- مستلزم اجرا توسط فراگیران هستند.

● ممکن است در موقعیت‌های شبیه‌سازی یا موقعیت‌های واقعی اجرا شوند.

برای مثال:

- در حیاط مدرسه با خط‌کشی شبیه به وسط خیابان و خط‌کشی عابر پیاده و نصب چراغ راهنمایی مصنوعی از دانش‌آموزان می‌خواهیم تا چگونگی عبور صحیح از خیابان را به نمایش بگذارند. (موقعیت شبیه‌سازی شده)
- دانش‌آموزان را برای تماشای تئاتر می‌بریم و از آن‌ها می‌خواهیم خریدن بلیط و پرداختن پول را خودشان انجام دهند و شماره صندلی و جای خود را در سالن نمایش پیدا کنند. (موقعیت واقعی)

ب - آزمون‌های کتبی

آزمون‌های کتبی به طور کلی به دو دسته: الف - بسته پاسخ یا عینی ب - آزمون‌های غیرعینی یا تشریحی تقسیم می‌شوند.

آزمون‌های بسته پاسخ یا عینی (صحیح و غلط، جور کردنی، چند گزینه‌ای یا تستی)

آزمون‌های تشریحی یا غیر عینی (تشریحی یا انشایی، کوتاه پاسخ)

معلمان محترم باید توجه داشته باشند که طراحی هر یک از انواع آزمون‌ها قواعد و اصول خاص خود را دارد که باید رعایت شود:

در آزمون‌های صحیح و غلط (درست و نادرست):

- از جمله‌های پیچیده و چند قسمتی استفاده نشود.
- از تکرار عین عبارت کتاب پرهیز شود تا معلوم شود آیا دانش‌آموز مفهوم را درک کرده است یا خیر.
- صحیح یا غلط بودن گزاره، حتمی باشد و مورد شک نباشد.
- صحیح یا درست بودن جمله آنقدر بدیهی و آشکار نباشد که دانش‌آموز بدون فراگیری درس هم بتواند به آن پاسخ دهد.
- از طرح گزاره‌های منفی خودداری شود.

در آزمون‌های جور کردنی

- پرسش‌ها و پاسخ‌های متجانس انتخاب شوند و مجموعه پرسش‌ها و پاسخ‌هایی که دانش‌آموز باید آن‌ها را به هم مربوط کند درباره یک موضوع باشد.

در آزمون‌های جای خالی

- جای خالی باید یک موضوع قطعی و هدف مهم را مورد سنجش قرار دهد.
- در جای خالی فقط یک پاسخ بتوان نوشت.
- از به کار بردن عین عبارت‌های کتاب و حذف کلمات بدون ارتباط به موضوع و حروف اضافه و رویکرد حافظه‌ای که دانش‌آموز عین عبارت کتاب را حفظ کند، جدا خودداری شود.
- بهتر است فقط یک جای خالی در جمله قرار داده شود.
- از قرار دادن جای خالی در ابتدای جمله خودداری شود.

در آزمون‌های چند گزینه‌ای

به طور کلی طرح آزمون‌های چند گزینه‌ای برای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی چندان مناسب نمی‌باشد. اولاً این آزمون‌ها بیشتر با توجه به تقاضای ورود به مدارس خاص و همچنین شرکت در کنکور در مدارس عادی مورد تأکید قرار می‌گیرد که البته برای این دانش‌آموزان کاربردی ندارد. دوماً این نوع آزمون‌ها موجب گمراهی دانش‌آموز می‌شود و او را با چند گزینه روبه‌رو می‌کند و موجب انحراف و پیچیدگی شرایط پاسخگویی برای وی می‌شود. بنابراین توصیه می‌شود حتی الامکان از این نوع آزمون استفاده نشود ولی در صورتی که ناگزیر هستید آزمون چندگزینه‌ای طراحی کنید، بهتر است بیش از دو یا سه گزینه برای هر پرسش مطرح نکنید. همچنین گزینه پاسخ‌ها باید قابل تمیز و تفکیک از هم بوده و به مانند تست‌های مورد استفاده در مدارس تیزهوشان، شبیه به هم و پیچیده نباشد.

در آزمون‌های تشریحی

- پرسش‌ها واضح و بدون ابهام باشد.
- حدود و دامنه پرسش مشخص باشد.
- نکات نگارشی رعایت شده باشد و از علائم نگارشی مانند نقطه در پایان عبارت خبری یا علامت پرسش در پایان جمله پرسشی و ... به درستی استفاده شده باشد.
- برگه پرسش زیبا، جذاب، تایپ شده و دارای تصویر باشد.
- پرسش‌ها از انواع حیطه‌ها طرح شود و حیطه‌های مختلف را در بر بگیرد:

۱- جمع‌آوری و حافظه: بشمار، شرح بده، جور کن، نام ببر، وصل کن، به خاطر بیاور، انتخاب کن

۲- پردازش: دلیل بیاور، طبقه‌بندی کن، مقایسه کن، شباهت‌ها و تفاوت‌ها را بگو، علت را بگو، تجزیه و تحلیل کن و ...

۳- کاربرد: حدس بزن، پیشنهاد بده، اظهارنظر کن، قضاوت کن، پیش‌بینی کن و ...

به طور کلی معلمان گرامی باید سعی کنند تا در طراحی آزمون‌ها اعم از آزمون‌های بسته پاسخ و تشریحی پرسش‌های استاندارد طراحی کنند و از طرح هرگونه پرسش غیراستاندارد بپرهیزند. اصولاً طراحی پرسش مناسب و خوب و استاندارد زمان بر بوده و نیاز به دقت و فکر و خلاقیت دارد. در طراحی پرسش حتماً باید به اهداف و انتظارات اصلی یادگیری توجه نمود. برای طراحی پرسش خوب مشورت با همکاران و نقد پرسش‌های یکدیگر بسیار مفید خواهد بود.

پ - نمونه پرسش‌های مناسب و نامناسب:

بازار تبریز از ..... بازارهای ایران است.
نادرست و غیر استاندارد: واقعیت مسلمی را در بر نمی‌گیرد. می‌توان در جای خالی کلمات متعددی نوشت، مثل مهم‌ترین، زیباترین و .... عین عبارت کتاب است و خواستار حفظ موبه‌موی جمله‌ها توسط دانش‌آموز است.

بلندترین قله ایران ..... است.
درست و استاندارد: واقعیت قطعی را اندازه می‌گیرد. در جای خالی تنها یک کلمه می‌توان نوشت.

آقای مسعودی ابتدا ..... یک استاد رنگ کار بود.
نادرست و غیر استاندارد: کلمه شاگرد حذف شده که اهمیت یادگیری ندارد و جزو اهداف اصلی نیست. واقعیت قطعی و مسلمی را اندازه نمی‌گیرد.

کارت بانکی چیست؟
نادرست و غیر استاندارد: دامنه پاسخ مشخص نیست، مبهم و کلی است.

یک استان در غرب ایران نام ببرید.
نامناسب: پرسش هیچ هدف مهمی را اندازه نمی‌گیرد و ناظر به معلومات حاشیه‌ای و محفوظات غیرضروری برای دانش‌آموز کم‌توان ذهنی است.

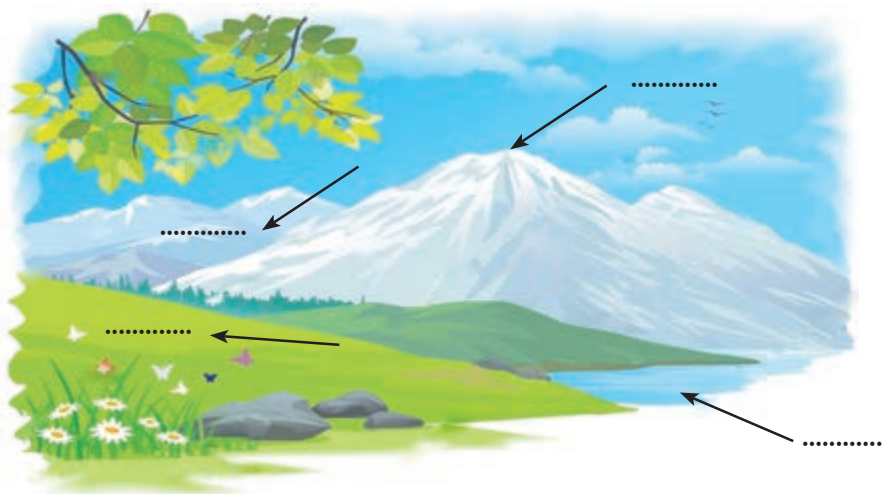
بارش باران در همه جا یکسان نیست. درست ( ) نادرست ( )
نادرست و غیر استاندارد: فعل منفی موجب گمراهی دانش‌آموز می‌شود.

وقتی خوراکی‌ام بر زمین می‌افتد آن را بر می‌دارم و می‌خورم. درست ( ) نادرست ( )
درست و استاندارد: درک و فهم دانش‌آموز و آموخته‌ها را به درستی ارزیابی می‌کند و در عین ارزیابی، آموزش و تأکید دوباره نیز است.

نام دو خوراکی که مردم در شب یلدا می‌خورند، بنویس.
درست و استاندارد: دامنه پاسخ مشخص و پرسش واضح است.

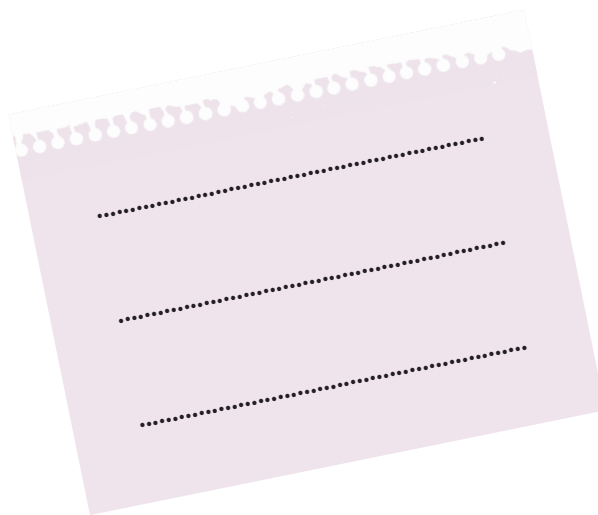
سوغاتی‌های شیراز را بنویسید؟
نادرست و غیر استاندارد: دامنه پاسخ معین نیست. علامت نگارشی پرسش در پایان جمله خبری و امری آمده است.

روی تصویر در مقابل هر فلش، کلمه مناسب را انتخاب کن و بنویس. (قله، کوه، دشت، رود)

مناسب: پرسش تصویری است و جذابیت دارد و شناخت عینی دانش آموز را از پدیده‌های جغرافیایی به درستی اندازه می‌گیرد.

این برگه فهرست خرید است. فرض کن می‌خواهی با مادرت به مغازه سر خیابان بروی. نام سه چیز را که باید بخری روی برگه بنویس.

مناسب: کاربرد آموخته‌های مربوط به مهارت‌های زندگی و تفکر دانش آموز را اندازه می‌گیرد.

• بهتر است پرسش‌ها را در موقعیت‌های کاربردی طراحی کنیم. برای مثال به جای آنکه بگوییم:

شماره تلفن آتش نشانی چیست؟ بگوییم:

• اگر جایی آتش بگیرد تو به چه شماره‌ای تلفن می‌کنی؟ .....

یا

• اگر فرد غریبه‌ای به تو در خیابان بگوید که باهم جایی بروید، چه می‌گویی؟ .....

همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد هدف اصلی ارزشیابی اقدامات تکمیلی و جبرانی است و تنها ارائه نمره کافی نیست. بازخورد هم برای معلم لازم است تا روش‌های تدریس خود را اصلاح و بهبود ببخشد، هم برای دانش‌آموز و اولیاء تا ضعف‌ها را بشناسند و فهرست اقدامات توصیه‌ای و پیشنهادی در مدرسه و خانه برای بهبود و اصلاح نقایص و تعیین گام‌های بعدی فراهم شود. بازخوردها باید بیشتر مثبت بوده و بر پیشرفت‌های دانش‌آموزان متمرکز باشند.

بخش دوم

راهنمای تدریس پایه پنجم دبستان

فصل ۱

زندگی با دیگران

زندگی با دیگران

احساسات ما

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- احساسات خود و دیگران را تشخیص داده و بیان کنند.
- ۲- احساسات خوشایند و ناخوشایند را از هم تشخیص دهند.
- ۳- هنگام ترس، شادی، غم و ... واکنش صحیح از خود بروز دهند.
- ۴- نسبت به فعالیت‌های شادی‌آور و پرهیز از خشم و ترس نابه‌جا ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

تصاویر، عروسک و پاپت‌هایی (عروسک‌های انگشتی) با احساسات گوناگون - نقاب‌ها و صورتک‌های گوناگون که بیانگر احساسات گوناگون باشد - آهنگ و موزیک متناسب - بریده تصاویری از چهره‌های با احساسات گوناگون یا تصاویر مندرج در کتاب‌های داستانی درباره کنترل خشم و اندوه و ...

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، مستقیم، E5، ایفای نقش، شبیه‌سازی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

ابتدا دانش‌آموزان را در گروه‌های دو نفره به جلوی کلاس و روبه‌روی دیگر دانش‌آموزان بیاورید و یکی از نقاب‌ها را روی صورت یکی از آن‌ها قرار دهید. از موسیقی کمک بگیرید و فضای کلاس را طوری آرایش دهید که بیانگر احساس مورد نظر باشد. از دانش‌آموزی که نقاب ندارد بخواهید که ابتدا نوع احساس دوست خود را حدس زده و بگوید.

می‌توانید برای ایجاد انگیزه از صفحه عنوانی درس هم استفاده کنید. صفحه عنوانی درس را بخوانید. سپس به تصویر بپردازید برای هر کدام اسمی گذاشته و از دانش‌آموزان بخواهید به تصاویر نگاه کرده و از روی تصویر نوع احساس هر کدام را بیان کنند و بعد از بیان احساس آن را نشان دهند.

در صورتی که تصاویری از کتاب‌های داستان و یا مجلات و ... در اختیار دارید که خشم و اندوه و شادی و ... را نمایان می‌کنند به دانش‌آموزان نشان بدهید و بگذارید در حالات چهره تصاویر دقت کنند و نوع احساس را حدس بزنند.

● خود شناسی و درک احساسات خود و دیگران و واکنش نشان دادن صحیح به آن در کودکان کم توان ذهنی ضعیف است. انجام نمایش و اجرای نقش به قوی تر کردن این موارد کمک می کند و دایره واژگان آن ها را در این زمینه افزایش می دهد. بنابراین با حوصله و در جلسات متعدد به این امر بپردازید.

آموزشی دهید: (فعالیت های معلم و دانش آموز)

این درس در ۵ بخش ارائه می شود.

بخش ۱

به صفحه ۱۱ بروید کادر آبی (گفت و گو کنید) را انجام دهید. توجه کنید که تمام دانش آموزان در بحث شرکت کرده و فقط بیان کنند. احتیاجی به نوشتن نیست. به طور عامیانه هم می توانید بگویید (از چه چیزی می ترسید) هیچ باز خوردی ندهید. سپس فعالیت را با توجه به تصویرها انجام دهید. از دانش آموزان بخواهید خود را به جای آن شخص بگذارند سپس متن را بخوانید از آن ها بخواهید که واکنش خود را بگویند و بعد بنویسند. متن آخر صفحه را بخوانید و با دانش آموزان در مورد پرسش پایین صفحه صحبت کنید. واکنش صحیح را تشویق و نسبت به واکنش اشتباه باز خوردی نداشته باشید. نیازی به نوشتن نیست. در ادامه احساسات خوشایند و ناخوشایند را توضیح دهید و برای هر کدام یک مثال بزنید.

بخش ۲

شادی

فیلم یا کلیپی کوتاه یا تصاویری از بچه ها در حال خندیدن و دست زدن نشان بدهید و بگویید این بچه ها خوشحال و یا شاد هستند.

خط اول درس را با لحن شاد بخوانید و توضیح دهید که وقتی خوشحال هستیم احساس شادی می کنیم. تصاویر کتاب را بررسی کنید از دانش آموزان بخواهید تصاویر شاد را علامت بزنند سپس دلیل شاد بودن را بپرسید. (تصویر اول از سمت راست چون بازی می کنند، تصویر سوم چون مادر کتاب می خواند و ...) حالا از دانش آموزان بپرسید وقتی شاد هستیم چه کاری انجام می دهیم؟ (لبخند می زنیم، دست می زنیم و ...) می توانید این موارد را با دانش آموزان هم زمان انجام دهید. در ادامه فعالیت را به صورت گروهی به بحث بگذارید ولی اجازه دهید هر کدام به تنهایی بنویسند. هنگام نوشتن نظارت کنید.

بخش ۳

غم و ناراحتی

عنوان احساس را بخوانید همراه با دانش آموزان غم و ناراحتی را در تصویر نشان دهید. متن را بخوانید و توضیح دهید از مثال های دیگر هم می توانید استفاده کنید. از دانش آموزان بپرسید فرد نشسته در تصویر چرا ناراحت است؟

و ما اگر جای او باشیم چکار می‌کنیم؟ با گفت‌وگو توجه دانش‌آموزان را به چگونگی کم کردن ناراحتی جلب کنید. متن کنار تصویر را مورد به مورد بخوانید و راه‌های بر طرف کردن غم و اندوه را توضیح دهید.

بخش ۴

ترس

عنوان احساس ترس را بخوانید و از روی تصاویر کتاب علت‌های ترسیدن را توضیح دهید و علت طبیعی بودن و مفید بودن ترس را بیان کنید. ترس‌های به‌جا و نابه‌جا را با مثال‌های مختلف از هم جدا کنید. راه‌های روبه‌رو شدن با موارد ترسناک را مورد به مورد بخوانید و به‌طور عملی نشان دهید. بسیار مهم است که دانش‌آموزان استثنایی بفهمند از بعضی از چیزها باید بترسند. برای مثال در تاریکی بیرون نروند، از بلندی نپرند، از پنجره آویزان نشوند، با احتیاط از خیابان عبور کنند و از سرعت ماشین‌ها بترسند. در واقع ترس‌های به‌جا را باید در دانش‌آموزان تقویت کنیم. اما آن‌ها را از ترس‌های نابه‌جا با راهکارهای نامناسب برحذر داریم. فعالیت صفحه ۱۵ را در کلاس اجرا کنید و جلسه‌ای را فقط به موضوع درس اختصاص دهید.

بخش ۵

خشم

در ادامه و در جلسه بعد به احساس خشم و عصبانیت بپردازید در این جا هم ابتدا همراه با دانش‌آموزان احساس را نشان داده سپس از روی متن درس بخوانید و آن را توضیح دهید. اکنون تصویر اول را بررسی کنید و از دانش‌آموزان بخواهید حدس بزنند که چرا کودک تصویر عصبانی است؟ و ما اگر عصبانی شویم چه کاری باید انجام دهیم. مورد به مورد متن را بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید که آن را به نمایش بگذارند. راه‌های کنترل خشم و عصبانیت را به‌طور مفصل و با مثال توضیح دهید. در تصویر دوم از دانش‌آموزان بخواهید دو نفر، دو نفر خود را به جای افراد داخل تصویر بگذارند و به جای آن‌ها صحبت کنند. در ضمن صحبت، نحوه رویارویی با فرد خشمگین را نشان داده و در مورد آن توضیح دهید.

به پایان برید:

درس را جمع‌بندی کنید. روی احساسات گوناگون و نوع تقابل با آن تأکید کنید. فعالیت پایانی صفحه ۱۷ را با بحث و گفت‌وگو شروع کنید و توجه داشته باشید که تمام دانش‌آموزان در بحث شرکت داشته باشند. اما خودشان به‌طور انفرادی نوشته و شما بر نوشتن پاسخ نظارت کنید. احتیاجی به نوشتن متن‌های طولانی نیست. توجه داشته باشید که این درس را در ۲ یا حتی ۳ جلسه می‌توانید تدریس کنید. تا مفاهیم و راهکارهای کنترل احساسات به خوبی تعمیق شود.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

۱- نمایش‌هایی با عروسک‌ها و نقاب‌های گوناگون ترتیب دهید و نحوه برخورد با احساسات خصوصاً خشم را

تمرین کنید. دانش‌آموزان را در نقش‌های گوناگون قرار داده تا به خوبی بتوانند احساسات خود را بروز داده و مدیریت کنند.

- ۲- کاربرگ‌هایی با تصاویر احساسات گوناگون تهیه و از دانش‌آموزان بخواهید که آن‌ها را تکمیل کنند.
- ۳- داستان‌های نیمه‌کاره در مورد احساسات گوناگون تهیه و از دانش‌آموزان بخواهید که آن‌ها را تکمیل کنند.
- ۴- در بازار کتاب کودکان، کتاب‌های داستانی یا مستند فراوانی درباره انواع هیجانات مثل ترس، اندوه و خشم وجود دارد. آن‌ها را با کمک مدرسه خریداری کنید و در کلاس بخوانید یا به دانش‌آموزان امانت بدهید تا والدین آن‌ها را در منزل برایشان بخوانند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- سنجش عملکردی بهترین نوع سنجش این درس است. دانش‌آموزان را در موقعیت‌های فرضی قرار دهید، نوع احساسی که نشان می‌دهند و واکنش به آن احساس را بسنجید.
- از تصاویر کتاب هم می‌توانید کمک بگیرید. نوع احساس را از روی تصویر تشخیص داده و بیان کنند.
- از این گونه سؤالات هم می‌توانید کمک بگیرید: وقتی خوشحال هستیم احساس ما خوشایند است یا ناخوشایند؟ به طور مثال وقتی خوشحال هستیم چه احساسی داریم؟
- ارزیابی کتبی انجام دهید. با استفاده از سؤالات جورکردنی، پیداکردن پاسخ درست، تکمیل جای خالی و ... در طراحی سؤالات از تصاویر هم می‌توانید استفاده کنید. به طور مثال:
هر کدام از احساسات را به تصویر مربوط به خود وصل کنید

*

* شادی

*

* ترس

*

* غم

از فعالیت‌های کتاب برای ارزشیابی می‌توان استفاده کرد.
با سؤالات شفاهی و یا کتبی همراه با تصاویر و بدون تصویر، از یادگیری دانش‌آموزان اطمینان حاصل کنید. به‌طور
عملی هم می‌توانید درس را ارزیابی کنید.

در آزمون‌های کتبی پرسش‌های موقعیت محور طراحی کنید. برای مثال:

- برادر حسن کتابش را پاره کرده و حسن عصبانی است به او بگو چه کار کند تا عصبانی بودنش را کنترل کند؟

- مریم عینکش را گم کرده است و ناراحت است، به او چه می‌گویید؟
- با دوستت دعوا کرده‌ای و او عصبانی شده، به او چه می‌گویید؟

من با دیگران ارتباط برقرار می‌کنم

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- با دقت در تصاویر، نوع ارتباط افراد با یکدیگر را حدس بزنند و بیان کنند. (تصویرخوانی)
- در یک نمایش کوتاه به جای شخصیت‌ها حرف بزنند.
- چند نمونه از نکات و آداب صحبت کردن و گوش کردن را مثال بزنند و در موقعیت‌ها به کار ببرند.
- در موقعیت‌های مختلف، کلمات و عبارت‌های مؤدبانه را به‌طور درست به کار ببرند.
- مفهوم همدلی را با توجه به تصویر و موقعیت تشخیص دهند و بیان کنند.
- نسبت به همدلی و همکاری با دیگران در خانه و مدرسه ترغیب شوند. (ارزش و اخلاق)

مواد و وسایل مورد نیاز: از تصاویر کتاب درسی - عکس‌هایی از موقعیت‌های مختلف ارتباط در مغازه، خانه، مدرسه، خیابان و ... نمایش فیلم کوتاه داستانی یا کارتون‌ی درباره همدلی و همکاری و کمک به دیگران، بردن یک کتاب داستانی کوتاه درباره همدلی به کلاس

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

بهترین شروع برای ایجاد انگیزه استفاده از تصویر است. شما می‌توانید تصاویر کتاب یا تصاویر مشابه موقعیت‌های کتاب را (در صورت امکان) با پروژکتور و اسلاید به دانش‌آموزان نشان دهید. فرصت دهید تا آن‌ها درباره تصاویر صحبت کنند.
مثلاً در مورد تصویر سمت راست کتاب (به نظر شما مادر چه می‌گوید؟ ... دختر که در حال رفتن به مدرسه است چه می‌گوید؟)

- توجه کنید تصویرخوانی به‌ویژه برای کودکان کم‌توان ذهنی، تقویت مهارت‌های گفتاری و بیانی نیز محسوب می‌شود. (کمک به گفتار درمانی) تأمل کنید و با واژه‌آموزی به آن‌ها کمک کنید تا آنچه می‌بینند را توصیف کنند.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

پس از انجام این فعالیت آغازین ابتدا از دو نفر از دانش‌آموزانی که توانایی بیشتری دارند بخواهید تا جلوی کلاس بایستند و یکی از موقعیت‌های تصاویر را برای آن‌ها توضیح دهید و بخواهید به صورت نمایش در کلاس اجرا کنند. مثلاً دختری که به مدرسه می‌رود و از مادرش خداحافظی می‌کند یا گفت‌وگوی مغازه‌دار و پسری که خرید می‌کند و ...

● توجه کنید این ایفای نقش به تنظیم و ساماندهی رفتار دانش‌آموز کم‌توان ذهنی کمک می‌کند و به نوعی تقویت مهارت‌های ارتباطی هم هست لذا فعالیت را جدی بگیرید و فرصت کافی برای ایفای نقش همه دانش‌آموزان فراهم کنید.

پس از این مرحله بخش نکات مربوط به خوب صحبت کردن و خوب گوش کردن را بیاموزید. توجه کنید در این زمینه تنها بیان نکات کافی نیست. برای مثال از دانش‌آموزان بخواهید جلوی کلاس بایستند درباره موضوعی چند جمله بگویند و شما نکات مربوط به صحبت کردن را به او و سایر دانش‌آموزان گوشزد کنید. آموزش را با تمرین عملی توأم کنید.

● مرحله بعد، آموزش به کار بردن کلمات و عبارات‌های مؤدبانه است. ابتدا فعالیت صفحه ۲۰ را در کلاس با کمک دانش‌آموزان انجام دهید. از تک‌تک دانش‌آموزان بخواهید عبارت مؤدبانه مثل لطفاً، رسیدن به خیر، معذرت می‌خواهم و ... را تکرار کنند و پرکردن جای خالی در کتاب، توسط آن‌ها را ببینید و چک کنید.

● بخش بعدی این درس مفهوم «همدلی»، درک و به کار بردن آن است. برای درک مفهوم همدلی می‌توانید از تصاویر و مثال‌های کتاب استفاده کنید و خودتان نیز مثال‌هایی بزنید. اگر امکان نمایش فیلم کوتاه فراهم کنید فضای کلاس جذاب‌تر خواهد بود و به یادگیری مفهوم کمک می‌کند. فیلمی مستند یا کارتون درباره همدلی و کمک کردن به دیگران نمایش دهید. همچنین می‌توانید یک کتاب داستانی کوتاه با مضمون همدلی و کمک به دیگران و مناسب با سطح دانش‌آموزان به کلاس ببرید و برای آن‌ها بخوانید.

هدف از ارائه این بخش تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به کمک و همدلی با دیگران است.

● توجه کنید که موضوعات این درس مانند همدلی و رعایت نکات گفت‌وگو یا کاربرد کلمات مؤدبانه به یک یا دو جلسه محدود نمی‌شود بلکه شما باید در طول سال تحصیلی کاربرد این نکات را در دانش‌آموزان در نظر بگیرید و کنترل کنید تا این رفتارها در دانش‌آموزان نهادینه شود.

● همچنین برای مهارت‌های همدلی و همکاری و کاربرد عبارات‌های مؤدبانه، خانواده دانش‌آموزان را در جریان بگذارید و آن‌ها را توجیه کنید. خانواده دانش‌آموزان نقش مهمی در یادگیری مهارت‌های این درس دارند.

به پایان برید:

یک‌بار نکات مهم درس را مرور و با کمک دانش‌آموزان جمع‌بندی کنید. می‌توانید نکات مهم را روی تابلو بنویسید. فعالیت پایان درس، «گفت‌وگو در کلاس» صفحه ۲۳ را انجام دهید.

فعالیت‌هایی برای تعمیق یادگیری:

● عکس‌هایی از موقعیت‌های مختلف ارتباطی فراتر از تصاویر کتاب اما با همان مضامین تهیه کنید و به

دانش آموزان نشان بدهید و بخواهید نوع ارتباط و گفت‌وگوها را حدس بزنند و بیان کنند.

- کاربرگی تهیه کنید و تعدادی موقعیت روی آن بنویسید تا دانش آموز با عبارت مؤدبانه پاسخ دهد. یعنی کلمات و عبارت‌های مؤدبانه را تمرین کند. این کاربرگ را دانش آموز به کمک والدین در منزل تکمیل کند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- ارزشیابی این درس عمدتاً به صورت مستمر و شفاهی شامل انجام فعالیت‌ها در کلاس (تصویرخوانی، ایفای نقش و نمایش، تکمیل فعالیت‌های کتاب در کلاس) است.
- بخشی از ارزشیابی نیز پایش رفتار دانش آموزان در به کارگیری مهارت‌های این درس در مدرسه و در خانه است. برای ارزشیابی رفتار همدلی و همکاری و آداب گفت‌وگو از برگه (ارزشیابی از طریق والدین) استفاده کنید.
- ارزشیابی کتبی و آزمون مداد کاغذی در اولویت نیست و در درجه بعدی قرار می‌گیرد و باید به صورت محدود و با سؤال استاندارد که در حد امکان حافظه محور نباشد. برای مثال؛ چند جمله که دانش آموز در پاسخ عبارت مؤدبانه به کار برد و یا چند تصویر که دانش آموز کمک و همدلی را روی آن تشخیص بدهد و نظایر آن ...

آداب معاشرت و رفتار مناسب (۱)

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- برخی آداب شب یلدا (چله) را بیان کنند.
- ۲- نحوه آماده‌شدن برای رفتن به مهمانی را بیان کنند و انجام دهند.
- ۳- آداب معاشرت در مهمانی را بدانند و رعایت کنند.
- ۴- نسبت به بروز رفتار مناسب در مهمانی‌ها و همکاری در پذیرایی از مهمان ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

فیلم و کلیپ و یا تصاویری از شب یلدا - وسایل و خوراکی‌های مناسب شب یلدا - دیوان حافظ - تقویم

(روش‌های پیشنهادی: قصه‌گویی، ایفای نقش، نمایشی، مستقیم)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

با همکاری دانش‌آموزان، سالن و یا یکی دیگر از فضاهای مدرسه را برای مراسم شب یلدا آماده کنید. خوراکی‌ها و دیوان حافظ را در جای مناسب قرار دهید. در کلاس نمایشی اجرا کنید که دانش‌آموزان برای رفتن به مهمانی آماده می‌شوند. از افراد دیگر کمک بگیرید که نقش مهمان را بر عهده بگیرند. حالا به محل برگزاری مراسم بروید. از روی تقویم، روز آخر آذر و شب یلدا را به دانش‌آموزان نشان دهید و بگویید که شب پایان آذر ماه بلندترین شب سال است که به آن شب یلدا و یا چله می‌گویند و از فردا فصل زمستان شروع می‌شود. از دانش‌آموزان پذیرایی کنید و به کلاس برگردید. از کلیپ یا فیلم هم می‌توانید استفاده کنید.

- انجام دادن فعالیت‌های مهارتی مثل لباس پوشیدن، دانش‌آموزان را برای مهارت‌های زندگی آماده می‌کند. بنابراین در انجام این مهارت‌ها کوشا باشید.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

درس را به روش قصه‌خوانی بیان کنید. از تصویر کتاب کمک بگیرید و داستانی در مورد آن بگویید. هنگام بیان داستان، گفتن موقعیت‌هایی مثل پدربزرگ گفت ... را به وجود آورید تا دانش‌آموزان جمله را تکمیل کنند. هنگام خواندن با دادن زیر و بم به صدایتان در بچه‌ها علاقه برای شنیدن قصه ایجاد کنید. انجام گفت‌وگوهایی نظیر این موارد، دانش‌آموزان را در موقعیت درس قرار می‌دهد. هم‌چنین تکمیل جملات به درک و فهم آن‌ها کمک می‌کند.

از تصاویر کتاب کمک بگیرید و وقتی به بخش آماده شدن رسیدید، مراحل آماده شدن برای مهمانی را توضیح دهید. متن کنار تصویر را بخوانید و روی نکات مهم تأکید کنید. سپس توجه دانش‌آموزان را به تصاویر بعدی و متن کنار آن جلب کنید. از دانش‌آموزان بخواهید که در مورد تصویر صحبت کنند. از آن‌ها بپرسید در هنگام مهمانی رفتن چه کارهایی انجام می‌دهند و بگذارید موارد را بیان کنند. در تصویر و متن آخر به کمک کردن به مادربزرگ اشاره کنید. در ادامه از روی متن بخوانید. توجه دانش‌آموزان را به تصویر جلب کنید و از دانش‌آموزان بخواهید که آداب مهمانی را با توجه به پرسش‌های شما توضیح دهند. مثلاً وقتی مهمان می‌آید سامان چه کاری انجام می‌دهد یا موقع شام، سامان چگونه رفتار می‌کند؟

هم‌چنین سؤالات دیگری مانند این که سامان چرا اول به پدربزرگ تعارف کرد؟ را بپرسید.

● توجه داشته باشید که هنگام خواندن درس، لحن مناسبی داشته باشید که دانش‌آموزان از شنیدن داستان لذت ببرند.

به پایان برید:

از روی درس بخوانید و نکات مهم درس را یادآوری کنید و بر روی نظافت و بهداشت شخصی و آداب معاشرت تأکید کنید. فعالیت پایان درس را انجام دهید. ابتدا بگذارید دانش‌آموزان پاسخ سؤالات را به صورت شفاهی بگویند و سپس بنویسند.

فعالیت‌هایی برای تعمیق یادگیری:

- ۱- از دانش‌آموزان علاقه‌مند به نقاشی بخواهید در مورد شب یلدا یک نقاشی بکشند.
- ۲- از شبیه‌سازها کمک بگیرید. بازی طراحی کنید و از آن برای تمرین آداب معاشرت در مهمانی استفاده کنید.
- ۳- فعالیت شماره ۳ و ۴ به کار بندیم صفحه ۳۰ را اجرا کنید.
- ۴- هنگام تدریس اگر فضای شب یلدا را ایجاد کرده‌اید حتماً فیلم و عکس تهیه کرده و به دانش‌آموزان بدهید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- اولین نکته مهم ارزیابی به صورت عملکردی است. دانش‌آموز را در موقعیت واقعی قرار داده تا بتواند آداب معاشرت را به درستی اجرا کنند. برای مثال جشن در مدرسه تدارک ببینند.
- ارزیابی شفاهی مرحله بعدی است. از تصویرخوانی هم می‌توانید کمک بگیرید.
- در مرحله سوم با سؤالات کتبی استاندارد و موقعیت محور از درس ارزشیابی کنید. از سؤالات فعالیت کتاب هم می‌توانید استفاده کنید.
- در ارزشیابی از این درس می‌توانید از ارزیابی والدین کمک بگیرید. کاربرگی طراحی کنید و از خانواده پرسش کنید که دانش‌آموز در مهمانی چگونه رفتار می‌کند؟

آداب معاشرت و رفتار مناسب (۲)

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- نحوه درخواست تاکسی تلفنی را به صورت عملی نشان دهند.
- ۲- نکات ایمنی در خودرو را رعایت کنند.
- ۳- رفتارهای صحیح در استفاده از وسایل بازی در بوستان را بدانند و انجام دهند.
- ۳- نکات ایمنی در بوستان را بیان و رعایت کنند.
- ۴- آداب استفاده از وسیله نقلیه عمومی (اتوبوس) را بیان و رعایت کنند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

فیلم‌هایی از پارک‌ها و خانواده‌هایی که برای گردش رفته‌اند - فیلم‌ها و تصاویری از ایستگاه اتوبوس و اتوبوس - تلفن - کارت ویزیت یک آژانس تاکسی تلفنی

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، ایفای نقش، قصه‌گویی، شبیه‌سازی، مهارتی، مستقیم، پرسش و پاسخ، گردش علمی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

به دانش‌آموزان بگویید امروز روز تعطیل است و ما می‌خواهیم به پارک برویم. با آن‌ها گفت‌وگو کنید که چه وسایلی با خودمان ببریم؟ و در صورت امکان وسایل را با همکاری هم تهیه کنید. از آن‌ها بخواهید که فکر کنند که با چه وسیله نقلیه‌ای می‌توانیم به پارک برویم. اجازه دهید دانش‌آموزان، انواع وسایل نقلیه را نام ببرند. بعد از آن‌ها بپرسید تا به حال با تاکسی تلفنی جایی نرفته‌اند؟ تاکسی تلفنی چه نوع تاکسی است؟

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

عنوان درس را بخوانید و درس را به روش قصه‌خوانی اجرا کنید. فعالیت سامان، در هنگام گرفتن تاکسی تلفنی را از روی کتاب بخوانید. در خط اول کتاب به کلمه بوستان اشاره کنید و آن را توضیح دهید (مکانی برای بازی و تفریح). آداب برخورد با راننده، چگونگی نشستن در تاکسی و بستن کمربند ایمنی را از روی درس بخوانید و توضیح دهید. از دانش‌آموزان بخواهید که به تصویر اول نگاه کنند و نکات ایمنی سرنشینان تاکسی را بگویند. سپس فیلم‌هایی از تفریح در پارک را به نمایش بگذارید و از آن‌ها بپرسید که ما در پارک چه کارهایی انجام می‌دهیم؟ با چه وسایلی

نقلیه‌ای می‌توانیم به پارک برویم؟ چه احساسی در پارک و در هنگام بازی و تفریح داریم؟ از تصویر کتاب استفاده کنید و آداب بازی در بوستان را بگویید. با پرسش و پاسخ‌های مناسب از روی تصویر دانش‌آموزان را به رعایت نکات ایمنی در استفاده از وسایل بازی و هم‌چنین رفتارهای درست ترغیب کنید (چرا باید از خانواده دور نشویم). سپس درس را ادامه دهید و نحوه رفتار در اتوبوس به عنوان یک وسیله نقلیه را با استفاده از تصاویر کتاب توضیح دهید. روی آداب احترام به بزرگتر و تشکر کردن و هم‌چنین رعایت نکته ایمنی گرفتن میله اتوبوس تأکید کنید.

به پایان برید:

نکات مهم درس را جمع‌بندی کنید. برای انجام فعالیت ابتدا دانش‌آموزان را به صورت گروه‌های دو نفره یا سه نفره مقابل تخته بیاورید و آن‌ها را در موقعیت فرضی خواسته شده قرار دهید (مثلاً اگر در اتوبوس پیرمردی را دیدیم چه کار باید بکنیم؟) و از آن‌ها در مورد رفتار درست سؤال کنید. از آن‌ها بخواهید که جملاتی را که گفته‌اند، روی تخته بنویسند. بعد از این کار از دانش‌آموزان بخواهید که فعالیت کتاب را انجام دهند.

فعالیت‌هایی برای تعمیق یادگیری:

- ۱- با هماهنگی مدرسه، درخواست تاکسی تلفنی (آژانس) را به طور عملی نشان دهید. فعالیت ۲ به کار ببندیم را اجرا کنید. یک تلفن به کلاس بیاورید و با خواندن شماره تلفن یک تاکسی تلفنی از روی کارت ویزیت اجازه دهید دانش‌آموزان به طور نمایشی به تاکسی تلفنی زنگ بزنند و چگونگی درخواست تاکسی و آدرس گفتن را تمرین کنند. خطرات استفاده از آژانس‌ها را حتماً یادآوری کنید.
- ۲- اردویی برای رفتن به پارک ترتیب دهید و رعایت نکات ایمنی و رفتار مناسب با دوستان را به طور عملی نشان دهید.
- ۳- اگر در مدرسه وسایل بازی دارید نحوه استفاده از آن‌ها و نکات ایمنی در استفاده از آن‌ها را به طور عملی آموزش دهید.
- ۴- از اولیا کمک گرفته و با همکاری مدرسه با تعدادی از دانش‌آموزان چگونگی منتظر شدن در ایستگاه اتوبوس و سوار شدن به اتوبوس و دادن کرایه و یا ارائه کارت بلیط را در یک مسیر کوتاه نزدیک مدرسه تمرین کنید.
- ۵- به خاطر داشته باشید که با اولیا در زمینه آموزش و خطرات تاکسی‌های تلفنی صحبت کنید.

به کار ببندیم:

یکی از اهداف مهم درس مطالعات اجتماعی به کار بستن موارد گفته شده در کتاب در زندگی روزمره است. بنابراین انجام این فعالیت‌ها در کلاس لازم و ضروری است. برای انجام فعالیت‌ها از اولیا و دیگر همکاران کمک بگیرید. - فعالیت شماره ۱ «به کار ببندیم» صفحه ۳۰ را اجرا کنید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- درس را به صورت عملی و یا با سؤالات کتبی عملکردی و شفاهی ارزیابی کنید.
- از فعالیت‌های به کار بندیم می‌توانید برای ارزشیابی مستمر استفاده کنید.
- از سؤالات کوتاه پاسخ، صحیح غلط، پرکردن جای خالی و ... در ارزشیابی کتبی درس استفاده کنید.

به طور مثال:

- جملات زیر را بخوانید درست یا نادرست بودن آن را بنویسید.
در بوستان نباید از خانواده دور شویم.
در بوستان با افراد غریبه صحبت نکنیم.
- سؤالات شفاهی هم در ارزشیابی مستمر به ما کمک می‌کند.

به طور مثال:

- وقتی سوار تاکسی می‌شوید چه می‌کنید؟
در را ..... (خوب می‌بندیم)
کمر بند ..... (را می‌بندیم)

فصل ۲

نکات ایمنی

مراقبت و ایمنی در خانه

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- نکات ایمنی و مربوط به اجاق‌گاز و بخاری را بدانند و بیان کنند.
- ۲- نکات ایمنی مربوط به برق را بدانند و رعایت کنند.
- ۳- نکات ایمنی مربوط به ورود و خروج و بستن و باز کردن درب خانه را بدانند و رعایت کنند.
- ۴- نکات ایمنی مربوط به شوینده‌ها یا مواد سمی و یا داروها را در خانه بدانند و رعایت کنند.
- ۵- به پرهیز از خطر و رعایت نکات ایمنی در منزل حساس و ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

فیلم‌ها و کلیپ‌های گوناگون - تصاویر گوناگون - عروسک یا پاپت‌های گوناگون - مواد شوینده و ضدعفونی‌کننده - چند وسیله برقی - سیم برق - کتاب درسی

(روش‌های پیشنهادی: پرسش و پاسخ، سخنرانی، مستقیم، نمایشی، مهارتی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

درس را می‌توانید با تصویر آغازین کتاب شروع کنید. سارا می‌خواهد برای خودش چای بریزد. می‌توانید بچه‌ها را با هماهنگی قبلی با خدمتگزار مدرسه، به آبدارخانه ببرید. یک چایی بریزید و موارد ایمنی را توضیح دهید. بعد بگویید اگر این نکات را رعایت نکنیم چه اتفاقی می‌افتد؟

● یکی از مشکلات شدید کودکان کم‌توان ذهنی، داشتن اضطراب و استرس بیش از حد است. بنابراین توجه داشته باشید که هنگام تدریس اضطراب بیش از حد وارد نکنید و هم‌چنین موارد ایمنی را با صبر زیاد آموزش دهید.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

پس از تمرین دانش‌آموزان در مورد سرد کردن چای به آن‌ها بفهمانید که نکات ایمنی یعنی چه کارهایی انجام دهیم تا از خطر دور بمانیم و این تعریف و عبارت را چند بار به همراه آن‌ها تکرار کنید. درس را ادامه دهید و از دانش‌آموزان بپرسید تصویر کدام مکان خانه را نشان می‌دهد؟ چه وسایلی در آن جا هست و ما چه استفاده‌ای از آن‌ها می‌کنیم؟ سوالات متن را بخوانید و در مورد آن گفت‌وگو کنید. نیازی به نوشتن پاسخ نیست. اکنون نوشته داخل کادر را توضیح دهید و بخوانید. از دانش‌آموزان بخواهید روی کلمات آسیب و خطر دقت

کنند و به اختصار و همراه با مثال، آن‌ها را توضیح دهید. با خواندن سؤال در آن‌ها ایجاد انگیزه کنید. در مرحله بعد در مورد مکان زندگی (خانه) صحبت کنید. ابتدا در مورد علامت **X** توضیح دهید و تأکید کنید که این علامت یعنی خطر و دوری کردن و دور ماندن از خطر. هر جا که این علامت را دیدید از آن مورد دور شوید. حالا از بچه‌ها بخواهید که بگویند کودک داخل تصویر چه کاری انجام می‌دهد؟ از آن‌ها بپرسید آیا این کار درست است؟ متن کنار تصویر را بخوانید و علت دوری کردن از آتش (سوختگی) را بیان کنید. به صفحه بعد بروید. از دانش‌آموزان بخواهید بگویند اگر در آشپزخانه بدون و بازی کنند چه اتفاقی می‌افتد؟ با استفاده از تصاویر علت بازی نکردن در آشپزخانه را توضیح دهید. در تصویر بعدی توجه بچه‌ها را به احساس بوی گاز جلب کنید و از روی متن بخوانید که چه کاری باید انجام دهند. علت خطرناک بودن نشت گاز که منجر به آتش سوزی می‌شود را به اختصار بگویید. سپس تصویر سوم را به گفت‌وگو بگذارید. از بچه‌ها بخواهید وسایل داخل تصویر را نام ببرند و دلیل استفاده از بخاری را بگویند. حالا متن کناری را بخوانید و با پرسش و پاسخ، ذهن دانش‌آموزان را به سمت دلیل رعایت نکات ایمنی هدایت کنید. در ادامه ابتدا توجه را روی تصاویر گذاشته، آن‌ها را به اختصار شرح دهید. در تصویر اول فرو نبردن سیم، داخل پریش و عدم دست کاری وسایل برقی که باعث آتش سوزی و برق گرفتگی می‌شود، در تصویر دوم دست نزدن به سیم خراب و اطلاع به والدین و در تصویر سوم مواد شوینده و سمی را توضیح داده و متن کنار آن را بخوانید. موضوع مواد سمی و شوینده خیلی مهم است. چه بسا کودکان کم‌توان ذهنی که ممکن است الکل، وایتکس و نظایر آن را بدون توجه بنوشند و گمان کنند که این شیشه حاوی آب و یا نوشابه است. تعدادی از این موارد را به کلاس ببرید. با بچه‌ها برچسب آن‌ها را بخوانید و به آن‌ها گوشزد کنید که همواره باید دقت کنیم که هر مایعی را ننوشیم چون خطر مسمومیت و مرگ وجود دارد. در این زمینه لازم است به خانواده‌ها نیز آموزش دهید که از ریختن این مواد در ظروف آب معدنی و نظیر آن، خودداری کنند. چون ممکن است بچه‌ها را به اشتباه بیندازند. دلیل دست‌نزدن به مواد شوینده و سمی را بگویید (باعث سوختگی و مسمومیت می‌شوند) و استفاده مفید از وسایل و استفاده نادرست از آن‌ها را توضیح دهید. در مرحله بعد با گفت‌وگو و پرسش و پاسخ، رعایت نکات ایمنی و دلایل آن را بیان کنید. از دانش‌آموزان بخواهید که زیر مطالب آن خط بکشند. در صفحه آخر درس اول، متن کنار تصویر را بخوانید سپس تصویر را توضیح دهید. در پاراگراف آخر بعد از خواندن تأکید کنید که هیچ‌گاه به افراد غریبه نگویند که در خانه هستند. آموزش باز کردن در به روی غریبه‌ها مسئله مهمی است که حتماً باید از والدین برای تمرین آن کمک بگیرید. به همین منظور یادداشتی برای خانواده بنویسید تا با دانش‌آموز تمرین کنند.

به پایان برید:

درس را جمع‌بندی کنید. با دانش‌آموزان موارد مهم را مرور کنید. فعالیت را انجام دهید. می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید که خود را به جای فرد داخل تصویر گذاشته و بگویند که برای رعایت نکات ایمنی چه کاری انجام می‌دهند. سپس از دانش‌آموزان بخواهید که جمله‌ای را گفته و بنویسند. از نوشتن جملات روی تخته و نوشتن دانش‌آموزان از روی آن خودداری کنید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

۱- موارد ایمنی را همراه با تصویر نوشته در معرض دید دانش‌آموزان قرار دهید.

۲- با اولیا صحبت کنید و از آن‌ها بخواهید که موارد ایمنی را به طور عملی با دانش‌آموزان تمرین کنند و در صورت امکان فیلمی تهیه و ارسال کنند.
۳- درس را در چند جلسه تدریس کنید تا مفاهیم به طور عمیق آموخته شوند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- با سنجش عملکردی و یا آزمون کتبی استاندارد، همراه با تصویر و سؤالات شفاهی از یادگیری دانش‌آموزان اطمینان حاصل کنید.
- از تصویرخوانی و فعالیت‌های کتاب هم می‌توانید استفاده کنید.
- دانش‌آموزان را در موقعیت فرضی قرار داده از آن‌ها بپرسید که چه کاری انجام می‌دهند.
- سؤالات کتبی همراه با تصاویر درست و نادرست تهیه کرده و از آن‌ها بخواهید که تصاویر درست را علامت بزنند.
- در ارزشیابی از این درس از والدین هم کمک بگیرید و برگه ثبت مشاهدات و اظهارنظر درباره رعایت نکات ایمنی در منزل، توسط دانش‌آموز تهیه و در اختیار آن‌ها قرار دهید.

مراقبت و ایمنی در مدرسه

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- نکات ایمنی در مدرسه را بدانند و رعایت کنند.
- ۲- نکات ایمنی رفت و آمد در کوچه و خیابان را بدانند و بیان کنند.
- ۳- شماره تلفن آتش‌نشانی، اورژانس و پلیس را بگویند.
- ۴- مواردی که باید از آتش‌نشانی و اورژانس و پلیس کمک گرفت را بیان کنند.
- ۵- به رعایت نکات ایمنی در مدرسه ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

کتاب - فیلم‌ها و تصاویری از اورژانس، آتش‌نشانی و پلیس

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، مهارتی، پرسش و پاسخ، مستقیم)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

دانش‌آموزان را به مکان‌های مختلفی در مدرسه مثل راهروها، راه‌پله، حیاط و ... برده و با آن‌ها در مورد چگونگی رفت و آمد در آن مکان‌ها صحبت کنید. از آن‌ها بپرسید که چه خطراتی ممکن است که در آن‌جا باشد. با نمایش فیلم یا تصاویر هم می‌توانید توجه آن‌ها را به خطرات جلب کنید و بگویید موضوع این درس درباره مدرسه است.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

درس را با خواندن عنوان آن ادامه دهید و خط اول درس را بخوانید و بپرسید چگونه باید نکات ایمنی را رعایت کنیم؟ در مورد رعایت نکات ایمنی و چرایی آن با دانش‌آموزان صحبت کنید. سپس تصویر اول را نشان داده، متن کنار تصویر را بخوانید. از دانش‌آموزان بخواهید که آن را توضیح دهند و در مورد علت انجام آن گفت‌وگو کنید (اگر سریع حرکت کنیم از پله‌ها سقوط می‌کنیم). تصویر دوم را توضیح دهید و بگویید که اگر بدون و هم‌دیگر را هل بدهند باعث می‌شود که زمین بخورند. تصویر سوم را از دانش‌آموزان بخواهید که شرح دهند شما علت آن را بگویید. (خوردن خوراکی آلوده ما را بیمار می‌کند) در صفحه بعدی ابتدا از روی تصویر نکات ایمنی بخاری را بگویید و متن کنار تصویر را بخوانید سپس از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به تصویر لزوم رعایت نکات را بگویند. البته توجه کنید معلم هر مدرسه در هر منطقه باید نکات ایمنی مربوط به وسایل گرمایشی خودش را بیان کند. برای مثال در مدرسه‌ای که بخاری گازی وجود دارد نکات ایمنی مربوط به آن در این فصل توضیح داده شود.

● نداشتن تعادل در ایستادن و راه رفتن، از مشکلات عدیده بعضی از دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی است که خطر بسیاری را برای آن‌ها ایجاد می‌کند. آموزش رعایت نکات ایمنی هم به خود دانش‌آموز و هم به دیگر دانش‌آموزان کمک می‌کند.

در ادامه موارد تماس با آمبولانس و آتش‌نشانی را توضیح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید زیر شماره‌ها خط بکشند. هم‌چنین تأکید کنید که به هیچ عنوان در غیر موارد لازم با آن‌ها تماس نگیرند.

به پایان برید:

- درس را همراه با دانش‌آموزان تکرار کنید و فعالیت را انجام دهید. سعی کنید قبل از نوشتن، به صورت گروهی موارد را به بحث بگذارید و دقت کنید که تمام دانش‌آموزان در بحث شرکت کنند.
- از دانش‌آموزان بخواهید گرفتن شماره اورژانس، آتش‌نشانی و پلیس و تماس گرفتن با آن‌ها را تک‌تک تمرین کنند و نمایش دهند.

فعالیت‌هایی برای تعمیق یادگیری:

- ۱- کاربرگی با تصاویر مربوط به ایمنی در مدرسه طراحی کنید و به دانش‌آموزان بدهید تا جاهای خالی را کامل کنند.
- ۲- از دانش‌آموزان بخواهید متن کوتاهی در مورد نکات ایمنی در مدرسه بنویسند.
- ۳- هنگام عبور از پله‌ها در کنار آن‌ها باشید و نکات را مرور کنید.
- ۴- بازی ساده‌ای مانند مار و پله طراحی کنید که در آن نکات ایمنی و موارد خطرناک آورده شده باشد.
- ۵- موارد ایمنی در مدرسه را روی مقوا نوشته و در معرض دید دانش‌آموزان در راهروهای مدرسه قرار دهید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- سنجش عملکردی در مرحله اول، ارزیابی مستمر و شفاهی در مرحله دوم و ارزشیابی کتبی در مرحله آخر است.
- بچه‌ها را در موقعیت قرار داده از آن‌ها بخواهید نکات ایمنی را رعایت کنند.
- شماره‌های اورژانس، پلیس و آتش‌نشانی را بپرسید. از آن‌ها بخواهید که شماره‌گیری و نوع مکالمه را در حضور شما نمایش دهند.
- با سؤالات تصویری و یا کوتاه پاسخ و ... دانش‌آموزان را ارزیابی کنید. از فعالیت‌های کتاب هم می‌توانید استفاده کنید.

مراقبت از خود در کوچه و خیابان

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- نکات ایمنی آمد و شد در کوچه و خیابان را بیان کنند و رعایت کنند.
- ۲- با توجه به تصاویر، علت رعایت نکات ایمنی را بیان کنند.
- ۳- افراد غریبه را از افراد آشنا تشخیص دهند و از هم‌صحبتی و همراهی و گرفتن خوراکی و نظایر آن از غریبه‌ها خودداری کنند.
- ۴- مهارت نه گفتن را به صورت عملی نشان دهند و در زندگی واقعی بروز دهند.
- ۵- نکات ایمنی در سرویس مدرسه و سایر وسایل نقلیه را بیان و رعایت کنند.
- ۶- نکات ایمنی هنگام عبور در شب را بیان و رعایت کنند.
- ۷- به رعایت نکات ایمنی حساس و ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

کتاب درسی - فیلم ، تصاویر و یا کلیپ‌های متفاوت درباره آمد و شد در خیابان، سوارشدن به وسایل نقلیه عمومی و ... - نمونه‌ای از چراغ راهنما - بنرهایی از خیابان و چهارراه - ماشین و اتوبوس اسباب‌بازی - کاربرگ مربوط به مهارت‌های نه گفتن - کتاب‌های داستانی و سرگرمی درباره مقررات عبور و مرور که در بازار موجود است یا توسط معاونت حمل‌ونقل و راهنمایی و رانندگی ناجا تولید و منتشر شده است.

(روش‌های پیشنهادی: شبیه‌سازی، مهارتی، نمایشی، ایفای نقش، مستقیم)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

برای شروع درس بهتر است از همان تصویر عنوانی درس استفاده کنید و از دانش‌آموزان بپرسید با چه وسیله‌ای به مدرسه می‌آیند؟ پیاده؟ سرویس؟ اتوبوس؟ خودروی خانواده؟ سپس با توجه به پاسخ‌های دانش‌آموزان، توجه آن‌ها را به این نکات جلب کنید که در هنگام سوارشدن به سرویس چه نکاتی را رعایت می‌کنید؟ آیا درب ماشین را می‌بندید؟ کمر بند برای چه منظوری است؟ آیا آن را می‌بندید؟ وقتی پیاده در کوچه راه می‌روید به جلوی پایتان نگاه می‌کنید؟ بعد از این پرسش‌ها و آمادگی ذهنی به آن‌ها، رعایت کنیم تا از خطرات دور بمانیم.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

فیلم‌ها و تصاویر مربوط به نکات ایمنی را به ترتیب نمایش دهید و درباره هر یک از آن‌ها با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید. موقعیت شبیه‌سازی را در حیاط مدرسه ایجاد کنید. در بخشی از حیاط، خط وسط خیابان و خط‌کشی عابر

پیاده ترسیم کنید. یک تابلوی مصنوعی چراغ راهنما درست کنید. با تک تک دانش‌آموزان عبور از خط کشی و هم‌چنین عبور از خیابان (نگاه کردن به سمت چپ - تا وسط خیابان رفتن، نگاه کردن به سمت راست) را تمرین کنید. سپس کتاب درسی را باز کنید و از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به تصاویر چگونگی عبور از خیابان را بگویند. یکی از دانش‌آموزان می‌تواند متن را بخواند. نکات ایمنی صفحه ۴۱ و ۴۲ را با توجه به تصاویر کتاب و از راه پرسش و پاسخ توضیح دهید. برای مثال اگر جایی تاریک و یا خلوت است و ساختمان نیمه‌کاره داخل آن نمی‌رویم. چرا؟ در زمستان روی برف‌ها با احتیاط راه می‌رویم و پیمان را محکم روی زمین می‌گذاریم. چرا؟ یک جلسه کامل را به موضوع برخورد با غریبه‌ها، صحبت نکردن، همراه نشدن و از دست آن‌ها خوراکی نگرفتن اختصاص بدهید.

● دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی به شدت در معرض خطر سوء استفاده، آزار جنسی، گم شدن، ربوده شدن و ... هستند آموزش این بخش یعنی مواجه با غریبه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است.

برای آموزش‌های این بخش و این سه نکته، به‌ویژه همراه غریبه‌ها به جایی نرفتن، از تصاویر کتاب استفاده کنید. سپس به ایفای نقش پردازید. خودتان نقش افراد غریبه را برعهده بگیرید و از دانش‌آموزان بخواهید به درخواست‌های شما (نه) بگویند.

برای آموزش بخش بعدی این درس یعنی سوار و پیاده شدن به ماشین، در سمت راست دست را بیرون نیاوردن و ... باید آموزش را در محیط واقعی انجام دهید. با راننده سرویس هماهنگ کنید. یک ساعت زودتر به مدرسه بیاید و شما هم این نکات را به‌طور عملی و با کمک راننده سرویس به دانش‌آموزان بیاموزید. برای عبور از کوچه و خیابان در هنگام شب حتما لازم است که این کار با کمک خانواده تمرین شود. یادداشتی برای خانواده بفرستید تا عبور در شب با لباس سفید و گرفتن کاغذ سفید را با بچه تمرین کنند و به شما گزارش دهند.

به پایان برید :

درس را جمع‌بندی کرده، نکات مهم را بگویید. نکات مهم ایمنی را به طور خلاصه با متن و تصویر مرور کنید. فعالیت‌های صفحه ۴۵ و ۴۶ را در کلاس انجام دهید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- قسمت برخورد با افراد غریبه را با نمایش‌های گوناگون تمرین کنید. موقعیت‌هایی غیر از موارد گفته شده در کتاب را به وجود آورده و واکنش صحیح به این موقعیت‌ها را توضیح دهید.
- ۲- درس را می‌توانید در جلسات متعدد تدریس کنید.
- ۳- از شبیه‌سازها در فضای مجازی کمک بگیرید و بازی‌هایی طراحی کنید که در آن موارد ایمنی به صورت بازی آموزش داده شود.
- ۴- در جلسات با اولیا صحبت کرده و از آن‌ها بخواهید که موارد خود مراقبتی را دائماً گوشزد کنند.

به کاربندیم:

فعالیت‌های به کار بندیم صفحه ۴۶ را همان طور که در آموزش دهید گفته شده در حین درس انجام دهید. انجام این فعالیت‌ها دانش‌آموزان را در به کارگیری مهارت‌ها در زندگی روزمره آماده می‌کند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- سنجش عملکردی بهترین نوع ارزیابی این درس است. تصویرخوانی، انجام فعالیت‌های به کاربندیم، قراردادن دانش‌آموزان در موقعیت‌های فرضی و دریافت پاسخ از انواع سنجش عملکردی است.
- نوع دیگر ارزشیابی شفاهی است. سؤالات طراحی شده باید واضح و ساده باشند. به طور مثال اگر شخص غریبه‌ای به ما خوراکی داد ما باید چکار کنیم؟
- ارزیابی کتبی در مرحله آخر است. با سؤالات درست و نادرست، وصل کردنی، کوتاه پاسخ به ارزیابی پردازید. به طور مثال:
- به کادر سمت راست نگاه کنید، موارد سمت چپ را بخوانید هر کدام که به آن مربوط است را با خط به آن وصل کنید.

● از آن‌ها خوراکی بگیریم

● به حرف آن‌ها گوش نکنیم

● افراد غریبه

● به دنبال آن‌ها برویم

● اگر درخواستی داشتند نه بگوییم

- احمد در حال عبور از کوچه است. یک ماشین جلوی پای او ترمز می‌کند و می‌گوید می‌خواهی تو را به خانه برسانم؟ حالا احمد چه باید بگوید؟
.....
- درست و نادرست را مشخص کنید:

درست   نادرست

(   )   (   )

من همیشه از در سمت راست اتومبیل پیاده می‌شوم.

(   )   (   )

من با افراد غریبه در پارک صحبت می‌کنم و از آن‌ها خوراکی می‌گیرم

فصل ۳

محیط زندگی ما

کوه‌ها و دشتهای زیبا

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- از روی تصویر یا یک مدل سه‌بعدی انواع ناهمواری‌ها (کوه، دشت، کوهپایه و قله) را نشان دهند.
- ۲- دو رشته کوه مهم و بلندترین قله ایران را نام ببرند و روی نقشه نشان دهند.
- ۳- فایده‌های کوهستان را بیان کنند.
- ۴- دو مورد ورزش‌های کوهستانی را نام ببرند.
- ۴- رشته کوه و قله را تعریف کنند و بلندترین قله ایران را نام ببرند.
- ۵- فعالیت مهم انسانی در دشتهای و کوهپایه‌ها را توضیح دهند.
- ۶- برای حفاظت از محیط‌زیست ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

تصاویر، فیلم و کلیپ‌های گوناگون از کوه‌ها، دشتهای و ... - نقشه دیواری پستی و بلندی‌های ایران (ناهمواری‌ها)
- کتاب درسی - ماکت یا مدل سه بعدی کوه، دشت

(روشن‌های پیشنهادی: نمایشی، سخنرانی، پرسش و پاسخ، گردش علمی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

آماده‌سازی برای این درس را می‌توانید با یک گردش علمی و مشاهده پدیده‌ها در محیط طبیعی آغاز کنید. شما ممکن است حتی چند جلسه قبل از شروع این درس یک گردش علمی کوتاه در محیط اطراف شهر یا روستای محل زندگی داشته باشید و به همه دانش‌آموزان پدیده‌های جغرافیایی مانند کوه، رود و... را نشان بدهید. در غیر این صورت از تصویر آغازین درس کمک بگیرید و موضوع گردش علمی دانش‌آموزان مدرسه ارشاد را برای آن‌ها تعریف کنید. روی تصویر صفحه ۴۸ کوه، رشته کوه، قله و جویبار را نشان دهند. (فعالیت صفحه ۴۹)

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

بهتر است در ابتدا با کمک دانش‌آموزان یک مدل ناهمواری‌ها به صورت کاردستی با مقوا و کاغذ درست و آن را رنگ آمیزی کنند. سپس از روی مدل بخش‌های مختلف ناهمواری‌ها را به دانش‌آموزان نشان بدهید و هر بخش را توضیح دهید.

رشته کوه، قله بلندترین جای کوه، به هم پیوستن جویبارها و تشکیل رود، دشت، کوهپایه در این بخش از نمایش فیلم‌های کوتاه و اسلاید استفاده کنید. فواید کوهستان‌ها و ورزش‌های کوهستانی، دامپروری در کوه‌ها به علت روئیدن مراتع و کشاورزی در دشت‌ها را با تصویر و فیلم‌های کوتاه آموزش دهید. پس از آن که ناهمواری‌های مختلف و فعالیت‌های انسانی هر ناهمواری آموزش داده شد، نقشه ایران را به دیوار کلاس نصب کنید. تک‌تک دانش‌آموزان را پای تابلو ببرید و با انگشت آن‌ها دو رشته کوه مهم ایران، البرز، زاگرس و قله دماوند را نشان دهید. سپس آن‌ها را به نقشه کتاب در صفحه ۵۷ ارجاع دهید و بگذارید با توجه به توضیحی که در مورد راهنما می‌دهند جاهای بلند و پست را روی نقشه نشان دهند.

به پایان ببرید:

مفاهیم اصلی درس را جمع‌بندی کنید. فعالیت ۱ تا ۳ صفحه ۵۳ را به‌طور گروهی انجام دهید. ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید موارد هم را از روی نقشه نام ببرند و سپس پاسخ سؤالات را بنویسند. اما اجازه دهید که خودشان به تنهایی بنویسند و شما نظارت کنید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- کشیدن نقاشی و ساخت ماکت به تعمیق یادگیری کمک می‌کند. به عنوان تکلیف درس هنر از دانش‌آموزان بخواهید این فعالیت‌ها را انجام دهند و به آن‌ها آموزش دهید.
- ۲- در صورت امکان یک فعالیت اردویی در کوهستان ترتیب دهید تا دانش‌آموزان با کوه و ورزش‌های آن آشنا شوند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

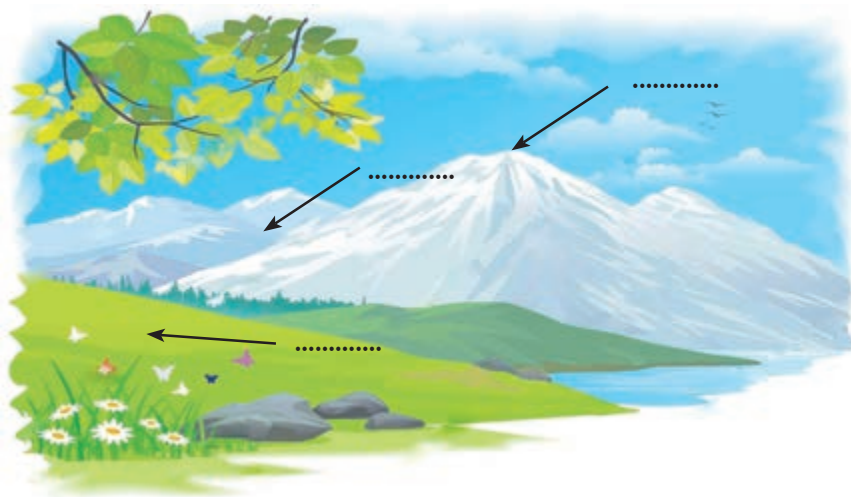
- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- این درس با ارزشیابی شفاهی کتبی و عملکردی سنجش می‌شود.
- در ارزشیابی شفاهی از به‌کاربردن سؤالات مبهم خودداری کنید. سؤالات کاملاً شفاف باشد.

به‌طورمثال: بلندترین قله ایران را نام ببرید.

- در ارزشیابی کتبی غیر از سؤالات کوتاه پاسخ، جورکردنی و جای خالی، از سؤالات همراه با تصویر هم استفاده کنید.

به طور مثال:

روی تصویر کلمه کوه و دشت و قله را در جای مناسب بنویسید.

● از سؤالات فعالیت، تصویرخوانی و نقشه خوانی نیز می توانید در سنجش عملکردی و کتبی استفاده کنید.

آب و زندگی

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- چند مورد استفاده از آب را در زندگی روزانه بیان کنند.
- ۲- منبع آب مصرفی و قابل شرب را بدانند و بیان کنند.
- ۳- فایده سد و علت ساخت آن را توضیح دهند.
- ۴- مراحل تصفیه آب مصرفی را بیان کنند.
- ۵- چند مورد راه‌های درست مصرف کردن آب را بیان نموده و در زندگی روزانه رعایت کنند.
- ۶- به درست مصرف کردن آب ترغیب شوند.

مواد و وسایل مورد نیاز:

فیلم‌ها و کلیپ‌ها و تصاویری از مراحل تصفیه آب - فیلم‌ها و کلیپ‌ها و تصاویری از نحوه مصرف درست و اسراف آب - لیوان و پارچ آب - کتاب درسی

(روش‌های پیشنهادی: گردش علمی، توضیحی، شبیه‌سازی، سخنرانی، پرسش و پاسخ، بارش مغزی، نمایشی، ایفای نقش، قصه‌گویی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

به هر کدام از دانش‌آموزان لیوان آبی بدهید تا بنوشند. به آن‌ها بگویید اگر تشنه باشیم و آب نباشد چه می‌شود؟ آیا می‌توانیم هر آبی را بنوشیم؟ چند میوه تمیز و شسته شده و چند میوه کثیف مقابل آن‌ها قرار داده تا میوه شسته شده را انتخاب و بخورند.

دانش‌آموزان را به آب‌خوری مدرسه ببرید. شیر آب را باز و بسته کنید. و بگویید آب‌خوری مدرسه برای چه ایجاد شده است؟ استفاده صحیح از آن چگونه است؟ سپس دانش‌آموزان را متوجه کنید که موضوع درس امروز (آب) است.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

این درس در دو بخش ارائه می‌شود.

بخش ۱

درس را با تصویرخوانی ادامه دهید. ابتدا با اشاره کردن به تصاویر آغازین صفحه ۵۴ و پرسیدن سؤالات مختلف، توجه دانش‌آموزان را به فعالیت‌هایی که در آن به آب احتیاج هست، جلب کنید. هم‌چنین به‌طور اختصار دلایل

نیاز به آب را در هر مورد بگویید. به طور مثال؛ با آب دست‌ها را می‌شویم. اگر دست‌ها را نشوییم و کثیف باشد چه اتفاقی می‌افتد؟ از دانش‌آموزان بخواهید حدس بزنند منبع این آب کجاست؟ در صفحه بعد در این بخش اگر می‌توانید فیلمی از یک رود و سد روی آن نمایش دهید و سپس از روی تصویر رود و کوه‌ها را نشان دهید و متذکر شوید که رودها از کوه‌ها سرچشمه می‌گیرند. متن کنار تصویر را بخوانید و توضیح دهید که در فصل تابستان رودها خشک و کم آب می‌شوند. در تصویر دوم به سد اشاره کنید و توجه دانش‌آموزان را به سمت راست سد که آب ذخیره شده جلب کنید. متن کنار تصویر را بخوانید و سد را توضیح دهید. برای آن که دانش‌آموزان مفهوم (سد) را درک کنند می‌توانید از طریق یک کاردستی یا در باغچه کوچک مدرسه یک جوی کوچک آب درست کنید. سپس از دانش‌آموزان بخواهیم با سنگ مسیر آب را ببندند و گودال کوچکی که در آن ذخیره می‌شود به وجود بیاید. با این فعالیت، بچه‌ها به خوبی مفهوم سد و آب ذخیره در پشت آن را درک می‌کنند. در متن بعدی به تصفیه کردن آب پردازید. تصفیه کردن را توضیح دهید و برای آلودگی مثال بزنید. حالا در تصویر سوم تصفیه‌خانه را نشان بدهید و بگویید که این تصویر نشان می‌دهد که آب را از آلودگی‌ها پاک می‌کنند. برای آموزش تصفیه آب نیز مقداری آب گل‌آلود و دارای سنگ‌ریزه و برگ را به کلاس ببرید و آن را از صافی عبور بدهید. پاراگراف آخر را بخوانید و از روی تصویر به آب تمیز و پاک اشاره کنید.

بخش ۲

ایران کشوری کم آب

سطر اول و دوم را بخوانید. با سؤالی برای دانش‌آموزان ایجاد انگیزه کنید (حالا که آب کم است ما باید چکار کنیم؟) از یکی از دانش‌آموزان بخواهید که کادر را بخواند و درباره آن از طریق پرسش و پاسخ با دانش‌آموزان صحبت کنید (چرا نباید آب را آلوده کنیم؟ اگر آب نداشته باشیم چه می‌شود؟). درس را ادامه دهید. سؤال را بخوانید. به تصویر سمت راست اشاره کنید. پسر داخل تصویر چه کاری انجام می‌دهد؟ در تصویر مسواک زدن و شیر آب را باز گذاشتن، آیا کار درستی انجام می‌دهد؟ کار درست کدام است؟ متن زیر تصویر را بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید که زیر آن خط بکشند. برای دیگر تصویرها هم این گونه عمل کنید. در تصویر چهارم حتماً به دلیل کار اشاره کنید. آلودگی آب باعث بیماری می‌شود.

به پایان برید:

درس را جمع‌بندی کنید. موارد مهم درس را تکرار کنید. فعالیت‌های صفحه ۵۷، ۵۸ و ۵۹ را در کلاس انجام دهید. فعالیت‌های تصویری را ابتدا به صورت گروهی به بحث و گفت‌وگو بگذارید سپس از دانش‌آموزان بخواهید که انفرادی انجام دهند. در فعالیت نوشتاری اول سؤال را بخوانید. از دانش‌آموزان بخواهید که به طور شفاهی پاسخ بدهند و سپس بنویسند. از این که پاسخ‌ها را روی تخته بنویسید که دانش‌آموزان از روی آن بنویسند خودداری کنید.

فعالیت‌هایی برای تعمیق یادگیری:

۱- با اولیا هماهنگ کنید تا در منزل دانش‌آموزان راه‌های کم مصرف کردن آب را به طور عملی نشان دهند.

- اولیا فیلم گرفته و برای شما بفرستند.
- ۲- یک موضوع در مورد صرفه‌جویی همراه با تصویر به دانش‌آموزان بدهید و از کسانی که توانایی دارند بخواهند چند سطر درباره آن بنویسند.
- ۳- از برنامه‌های شبیه‌سازی کمک بگیرید و یک بازی در مورد آب و راه‌های درست مصرف کردن بسازید. از این بازی در ارزشیابی هم می‌توانید استفاده کنید.
- ۴- می‌توانید یکی از فعالیت‌های جشنواره جابربن حیان و یا نویسنده کوچک را به راه‌های درست مصرف کردن آب اختصاص دهید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
  - ارزشیابی را به ۳ صورت شفاهی، کتبی و عملکردی انجام دهید.
  - در ارزشیابی عملکردی، دانش‌آموز را در موقعیت قرار دهید تا رفتار درست را بسنجید، مثلاً در کنار آب خوری مدرسه از دانش‌آموز بخواهید مسواک بزند و یا شیر آب باز مانده را ببندد. از تصویرخوانی و بازی‌های شبیه‌سازی شده که رفتار درست را باید انجام دهند نیز می‌توانید کمک بگیرید.
  - ارزیابی کتبی در مرحله بعدی است. سؤالات همراه با تصویر، درست و یا نادرست، جورکردنی و تکمیل جای خالی می‌تواند کمک‌کننده باشد. از نمونه فعالیت‌های کتاب در ارزشیابی هم می‌توانید استفاده کنید.
- ۱- جملات زیر را بخوانید هر کدام صحیح بود علامت بزنید.
- با بستن شیر آب، می‌توانیم از هدر رفتن آب جلوگیری کنیم.
- با ریختن آشغال و زباله در آب از هدر رفتن آب جلوگیری کنیم.
- ۲- موارد درست و نادرست را مشخص کنید.

نادرست	درست
( )	( )
( )	( )
( )	( )
( )	( )

۳- تصفیه آب یعنی چه؟ .....

۴- از آب چه استفاده‌هایی می‌کنیم؟ سه مورد بنویسید

۱- .....

۲- .....

۳- .....

آب و هوا

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- جهت‌های اصلی را نام ببرند.
- ۲- مکان‌ها با توجه به جهات اصلی روی نقشه و تصویر نشان دهند.
- ۳- با توجه به تصاویر نوع آب و هوا را تشخیص داده و بیان کنند.
- ۴- میزان دمای هوا را روی دماسنج بخوانند و گرمی و سردی آن را تشخیص دهند.
- ۵- تنوع آب و هوایی ایران را با مثال و ذکر منطقه توضیح دهند.
- ۶- روی نقشه و با توجه به راهنما آب و هوای نواحی را نشان دهند.
- ۷- با توجه به نوع آب و هوا، پوشاک مناسب را انتخاب کنند.

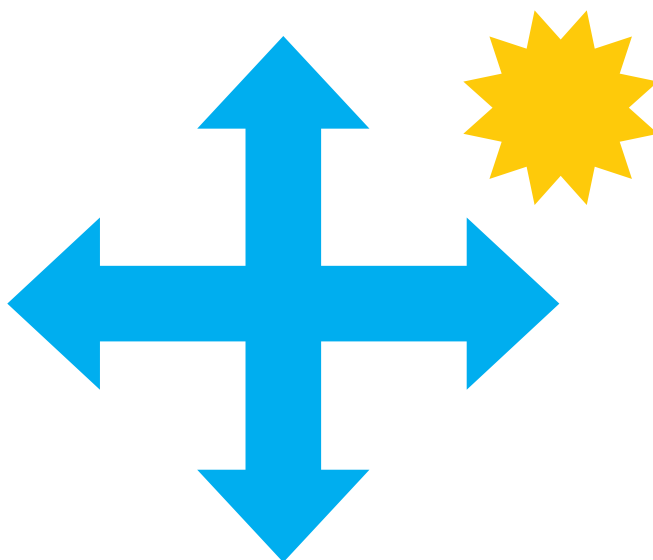
وسایل مورد نیاز:

نقشه ایران - دماسنج - تصاویر، کلیپ و یا فیلم‌های فصل‌ها و مناطق مختلف ایران - کتاب درسی

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، شبیه‌سازی، توضیحی، سخنرانی، بازی)

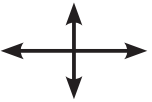
آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

در یک صبح آفتابی دانش‌آموزان را به حیاط مدرسه ببرید. روی زمین این شکل را بکشید.

از دانش‌آموزان بخواهید که در مرکز شکل بایستند و به خورشید نگاه کنند و دست راست خود را به سمت خورشید

بگیرند. به آن‌ها بگویید که خورشید از این سمت صبح‌ها طلوع می‌کند که به آن شرق می‌گوییم. کنار فلش کلمه شرق را بنویسید. حالا دست چپ خود را باز کنند و بگویند که خورشید عصرها از این سمت غروب می‌کند یعنی پنهان می‌شود که به آن غرب می‌گوییم و کنار فلش بنویسید. حالا بپرسید این طوری که ایستاده‌ایم به کدام سمت نگاه می‌کنیم؟ توضیح دهید سمتی که ما نگاه می‌کنیم روبه‌روی ما است که شمال نام دارد. سمتی که نمی‌بینیم و پشت سر ما است جنوب نام دارد. کلمات شمال و جنوب را هم بنویسید. نقشه ایران را کنار فلش‌ها بکشید.

روی تابلوی کلاس فلش‌ها را رسم کنید و از تک‌تک دانش‌آموزان بخواهید پای تابلو بیایند و جهت‌های اصلی را مقابل فلش‌ها بنویسند.

سپس فعالیت صفحه ۶۱ کتاب را اجرا کنید. ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید جهت‌های شمال، جنوب، مشرق و مغرب را روی تصویر دوباره بنویسند. مسجد در غرب و خانه در شمال روستا قرار دارند. گوسفندان و چوپان رو به جنوب حرکت می‌کنند. مدرسه در شرق قرار دارد و اگر کسی بخواهد از مدرسه به مسجد برود در جهت شرق حرکت می‌کند.

● یادگیری جهات جغرافیایی به بالا بردن ادراکات فضایی که دانش‌آموزان کم توان ذهنی در آن ضعیف هستند کمک زیادی می‌کند. بنابراین بر یادگیری آن تأکید بسزایی داشته باشید.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

بخش ۱ (جهت‌های جغرافیایی)

دماسنجی را به دانش‌آموزان نشان دهید. مشخصات و نحوه کار آن را توضیح دهید. یک دماسنج را در سایه و دماسنج دیگر را در آفتاب و یا جای گرم قرار دهید. هر دو دماسنج را به دانش‌آموزان نشان دهید تا با هم مقایسه کرده و تفاوت بین آن‌ها را تشخیص دهند. عدد ۴۰ را به آن‌ها نشان دهید. توجه دانش‌آموزان را به این نکته جلب کنید که دماسنجی که در جای گرم بوده، عدد بالاتری را نشان می‌دهد. در کلاس نقشه را در معرض دید دانش‌آموزان قرار دهید. با توجه به جهات مکان‌ها را نشان دهید. در شمال به دریای خزر و در جنوب به خلیج فارس و دریای عمان توجه کنید.

بخش ۲ (دما)

نخست تصاویر صفحه ۶۳ و تصاویر مشابهی که خودتان از وضعیت هوا (آفتابی، برفی، بارانی و ...) تهیه کرده‌اید را نمایش دهید و از دانش‌آموزان بخواهید وضعیت هوا را حدس بزنند. به منظور این که گرمی و سردی هوا را مرور کنید تصاویری با لباس‌های تابستانی و زمستانی به دانش‌آموزان بدهید. این درس به احتمال زیاد در فصل

زمستان تدریس می‌شود و شما می‌توانید به سردی هوا با توجه به وسایل گرمایشی و لباس‌های دانش‌آموزان اشاره کنید و بگویید به گرمی و سردی هوا، دما می‌گویند. سپس دماسنج را به کلاس برده و به تک‌تک دانش‌آموزان نشان دهید. با توجه به این که اعداد دماسنج ریز است و ممکن است در مرحله اول دانش‌آموزان موفق به مشاهده دقیق آن نشوند. بهتر است یک دماسنج با ابعاد بزرگ روی تابلو رسم کنید و یا از تصاویر صفحه ۶۳ که وضوح کافی دارد استفاده کنید. سمت راست هوای گرم با نزدیک به ۴۰ درجه و سمت چپ هوای سرد صفر درجه، روی تابلو با ماژیک قرمز جیوه دماسنج را روی اعداد مختلف بپسازید و از دانش‌آموزان بخواهید عدد را بگویند و تشخیص دهند گرم است یا سرد و یا معتدل. سپس فعالیت صفحه ۶۳ کتاب را انجام دهید. ابتدا به صورت شفاهی پاسخ دهند سپس پاسخ‌ها را بنویسند.

بخش ۳ (آب و هوای ایران)

توجه دانش‌آموزان را به راهنمای نقشه جلب کنید. با توجه به راهنما از آن‌ها بخواهید که نواحی را روی نقشه نشان دهند. رنگ‌های روی راهنما مهم هستند. بنابراین توجه آن‌ها را به رنگ‌ها و همچنین تصویری که کشیده شده است جلب کنید. مثلاً ناحیه خزر که مرطوب است با رنگ سبز نشان داده شده است و شخصی که آن جاست چتر در دست دارد. حالا از روی درس بخوانید. هر کدام از مطالب مربوط به نواحی را که می‌خوانید از دانش‌آموزان بخواهید روی نقشه نشان دهند و به رنگ آن و ویژگی‌های آن ناحیه که روی نقشه به نمایش در آمده است توجه کنند. روی ویژگی هر ناحیه و منطقه از کشور تأکید کنید و با توجه به محل زندگی دانش‌آموزان روی ویژگی‌های آن مکان مانور بیشتری بدهید.

تأکید کنید که هر کدام از نواحی آب و هوای مخصوص خود را دارد و ما به هنگام مسافرت به آن مناطق باید وسایل و لباس‌هایی که در آن منطقه مورد نیاز است همراه خود ببریم. اکنون فعالیت را به صورت گروهی انجام دهید.

در ادامه از دانش‌آموزان بخواهید روی نقشه نواحی تمرکز کنند. ابتدا جهت‌ها را نشان دهند سپس با توجه به جهت‌ها مناطق را نام ببرند. تنها به سؤالات پایین صفحه اکتفا نکنید. مناطق دیگر را هم بخواهید که نام ببرند. به طور مثال یک شهر در جنوب کشور نام ببرند و ...

به پایان برید:

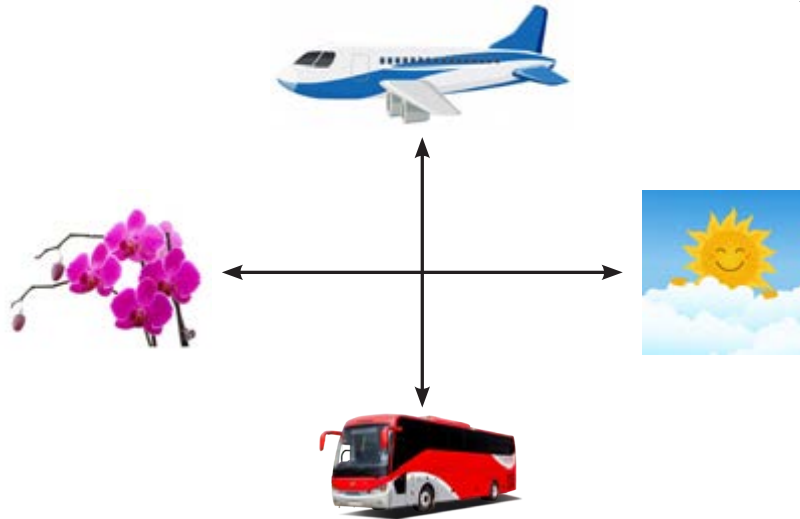
درس را جمع‌بندی کنید. روی نکات مهم مثل جهت‌ها، آب و هوا و نقشه‌خوانی تأکید کنید. فعالیت صفحه ۶۵ درس را مرحله به مرحله انجام دهید.

فعالیت نقشه‌خوانی خیلی مهم است پس در انجام آن دقت کنید. فعالیت‌های نقشه‌خوانی صفحه ۶۶ و صفحه ۶۷ را اجرا کنید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

۱- به منظور تعمیق یادگیری جهت‌ها، کاربرگی طراحی کنید و از دانش‌آموزان بخواهید جهت‌ها را در مورد اشیاء و مکان تشخیص دهند.

جهت هریک را بنویسید.

(.....) اتوبوس

(.....) خورشید

(.....) هواپیما

(.....) گل‌ها

جهت هریک را بنویسید.

مدرسه در سمت ..... پسر قرار دارد.
درختان در سمت ..... پسر قرار دارد.

خانه در سمت ..... پسر قرار دارد.
کوه‌ها در سمت ..... پسر قرار دارد.

به کار ببندیم:

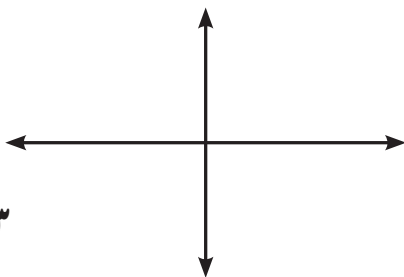
فعالیت‌های به کار ببندیم، یادگیری دانش‌آموزان را به سطوح تعمیم به زندگی واقعی ارتقا می‌دهد و به تعمیق یادگیری کمک می‌کند. بنابراین خیلی مهم است. فعالیت ۱ و ۲ و ۴ را همزمان با تدریس بخش‌ها انجام دهید. در فعالیت دوم با ساخت ماکت به طور گروهی، دانش‌آموزان را به همکاری با هم ترغیب کنید. فعالیت ۳ پیش‌بینی هوای فردا است که می‌توانید از آن‌ها بخواهید که طبق پیش‌بینی چه مواردی را باید رعایت کنند. مثلاً اگر هوا گرم‌تر می‌شود چه لباسی بپوشیم؟ فعالیت ۵ را می‌توانید به عنوان تکلیف شب و انشانویسی انجام دهید. اما پاسخ‌های دانش‌آموزان را در جلسه بعد کنترل کنید و اشغال نریختن در محیط در هنگام گردش و تفریح تأکید کنید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- ارزشیابی این درس در درجه اول عملکردی، شفاهی و کتبی است. جهت‌ها را روی نقشه نشان دهند. نقشه‌خوانی کنند. از تصاویر کتاب کمک بگیرید و از طریق تصویرخوانی ارزشیابی کنید.
- ارزشیابی کتبی همراه با شکل و نقشه در مرحله بعدی است. نقشه ایران را در مقابل آن‌ها قرار دهید. یک یا دو جهت را مشخص کنید که بنویسند. نام دریاها و یا استان‌ها را بنویسند. از فعالیت‌های کتاب هم می‌توانید کمک بگیرید.

از سوالات کوتاه‌پاسخ و جای خالی و ... هم می‌توانید استفاده کنید.
به طور مثال:
وقتی دماسنج عدد ۴۰ را نشان می‌دهد هوا ..... است.
روی شکل مقابل جهت‌های اصلی را بنویسید.

هریک از پوشاک مربوط به کدام نوع هوا است؟

• هوای سرد

• هوای گرم

• هوای بارانی

• هوای آفتابی

در مقابل هر عبارت کلمه صحیح را علامت بزنید.

- بیشتر ماه‌های سال در این ناحیه باران می‌بارد. شمال
- در این ناحیه بیشتر اوقات سال هوا گرم است و باران نمی‌بارد. مرکزی
- جنوب
- غرب

فصل ۴

نیازهای ما

خرید کالاها

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- یک لیست خرید بنویسند و خرید کنند.
- ۲- مفهوم درآمد، هزینه و پس‌انداز را بدانند و توضیح دهند.
- ۳- محاسبات ساده پولی برای خرید را انجام دهند.
- ۴- نسبت به پس‌انداز و نگهداری صحیح و محافظت از پول خود ترغیب شوند.

وسایل مورد نیاز:

فیلم‌هایی از خرید کردن - کیف پول - قلک - اسکناس‌های آموزشی (برای درس ریاضی) و غیر واقعی

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، ایفای نقش، پرسش و پاسخ، سخنرانی، توضیحی، بارش مغزی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

فعالیت شماره ۳ به کار بندیم صفحه ۷۸ را اجرا کنید. در صورتی که مدرسه فروشگاه دارد یک برنامه خرید دسته‌جمعی ترتیب دهید. در غیر این صورت تعدادی خوراکی و لوازم‌التحریر را روی میزی بچینید و به یکی از دانش‌آموزان نقش فروشنده بدهید. قیمت‌ها را روی هر کالا بنویسید. سپس خودتان نقش پدر یا مادر را ایفا کنید و به همراه دو نفر از دانش‌آموزان نیازهایتان را اعلام و روی برگه‌ای بنویسید. و به فروشگاه بروید و با نگاه کردن به لیست خرید از دانش‌آموز فروشنده خرید کنید و به او پول بدهید و او هم کالاها را در نایلون بگذارد و به شما تحویل بدهد. با اجرای نمایش به دانش‌آموزان بفهمانید که موضوع درس امروز خرید کردن است.

- تصویرخوانی فعالیت مهمی است که اولاً به ایجاد انگیزه برای درس کمک می‌کند. ثانياً دید کلی نسبت به مواردی که باید در فصل تدریس شود ایجاد می‌کند. پس روی آن مانور دهید.
- تفکر و گفتار ارتباط بسیار نزدیکی با هم دارند. بنابراین تقویت هر کدام به تقویت دیگری کمک می‌کند. با گفت‌وگو واژگان هزینه، درآمد و پس‌انداز را به دایره واژگان دانش‌آموز اضافه کنید تا در نهایت به رشد تفکر در آن‌ها کمک کنید.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

این درس در ۳ بخش تدریس می‌شود:

بخش ۱

توجه دانش‌آموزان را به تصاویر صفحه ۷۰ جلب کنید. سپس از آن‌ها بخواهید از هر گروه مثلاً (خوراکی) (پوشاک) (وسایل منزل) (لوازم التحریر) چند مورد نام ببرند و از آن‌ها بپرسید این خانواده می‌خواهند از چه فروشگاه‌های خرید کنند. (لباس) چرا؟ (چون لباس ندارند) با چه چیزی خرید می‌کنند؟ (پول) با این پرسش‌ها ذهن آن‌ها به سمت این مطلب که ما باید پول داشته باشیم که خرید کنیم و به پول نیاز داریم ببرید. در پاراگراف بعدی با استفاده از متن و تصویر و پرسش و پاسخ به آن‌ها کمک کنید که به دلایل نیاز داشتن به هر کدام پی ببرند. چرا غذا می‌خواهیم؟ چرا باید لباس بخریم؟ و ...

بخش ۲ (خرید کردن)

داستان درس را با لحن مناسب و مرحله به مرحله بخوانید. به آن‌ها بگویید که سارا و مادرش می‌خواهند به فروشگاه مواد غذایی (سوپرمارکت) بروند و نیاز به لیست خرید دارند لیست خریدی با کمک دانش‌آموزان روی تخته بنویسید. حالا عنوان کنید که در لیست خرید باید چیزهایی باشد که ما به آن نیاز داریم. ادامه درس را بخوانید. از روی تصویر مرحله آخر خرید که پرداخت پول است را توضیح دهید. صندوق پول، کیف پول، دستگاه پوز و صندوق دار را نشان دهید و معرفی کنید. شغل صندوق‌دار را به اختصار توضیح دهید. اکنون دو خط آخر درس را بخوانید. روی درخواست سارا برای خرید عروسک و گفته مادر که اکنون پول کافی نداریم تأکید کنید و بگویید که ما نمی‌توانیم هر چیزی که بخواهیم را بخریم و باید به اندازه پولمان خرید کنیم. از دانش‌آموزان بخواهید زیر دو خط آخر خط بکشند. فعالیت را به صورت عملی نشان دهید. توجه داشته باشید که دانش‌آموزان تفریق ۴ رقمی را در ریاضی نخوانده‌اند بنابراین از راه تفریق این فعالیت را انجام ندهید. با استفاده از ۵ اسکناس هزار تومانی این فعالیت را انجام دهید.

در صورت امکان با کمک مدیر مدرسه با یک مغازه نزدیک مدرسه هماهنگ کنید و دانش‌آموزان را برای خرید به مغازه ببرید. اجازه دهید تک‌تک آن‌ها پس از سلام و احوال‌پرسی با مغازه‌دار یک خوراکی بخرند و پولی را که قبلاً با اطلاع خانواده به همراه آورده‌اند خرج کنند.

بخش ۳ (درآمد، هزینه و پس انداز)

برای شروع بگویید که ما در موقع خرید کردن چه چیزی به فروشنده می‌دهیم؟ (پول) سپس سؤال قرمز رنگ را بخوانید. خط اول را بخوانید و توضیح دهید. روی شغل داشتن و گرفتن دستمزد و پول تأکید کنید و ادامه دهید که به این پول درآمد می‌گویند. ادامه متن را بخوانید و به شغل و به کسب درآمد توسط پدر یا مادر و تأمین نیازهای خانواده با این درآمد اشاره کنید. در قسمت بعدی خط‌های اول را بخوانید و توضیح دهید. به تصویر اشاره کنید و کودک را معرفی کنید که در حال انداختن پول در قلک است. دلیل کار او را بگویید که قسمتی از پول خود را خرج نمی‌کند و در قلک می‌اندازد تا جمع شود و بعد آن‌ها را درمی‌آورد و با آن چیزی که دوست دارد بخرد. نتیجه بگیرید که هر کس باید قسمتی از پول خود را جمع و یا پس انداز کند و با آن چیزهایی که دوست دارد بخرد. در صفحه بعد به اهمیت نگهداری پول اشاره کنید و کادر آبی را بخوانید. کیف پول را نشان دهید و چگونگی گذاشتن

پول در آن را توضیح دهید.

به شاغل بودن بعضی از مادرها هم اشاره کنید. کادر را بخوانید. تفاوت درآمد و هزینه را بگویید. برای فهماندن موضوع پس انداز، فعالیت شماره ۲ به کار ببندیم صفحه ۷۸ را اجرا کنید. ابتدا توضیح دهید که همه پولی را که داریم خرج نمی کنیم. گاهی هم قیمت کالا زیاد است و نمی توانیم آن را فعلاً بخریم باید پول هایمان را جمع کنیم. بعد با کمک دانش آموزان یک قلک درست کنید و یا یک قلک بخرید و به کلاس بیاورید. هر روز خودتان یک مبلغی داخل قلک بیاورید. به آن ها بیاموزید که به این کار (پس انداز) می گویند. بعد از گذشت چند هفته قلک را باز کنید و با کمک دانش آموزان پول ها را بشمارید و برای کلاس وسیله ای بخرید یا به مصرف خوراکی برای دانش آموزان برسانید.

به پایان برید:

درس را جمع بندی کنید. موارد مهم را دوباره توضیح دهید. فعالیت پایان درس صفحه ۷۳ را انجام دهید. در فعالیت ۲ و ۱ با اسکناس ها به صورت عملی انجام دهید. فعالیت ۳ را از دانش آموزان بخواهید که به طور انفرادی انجام دهند. شما در صورت لزوم سؤالات را بخوانید و روی نوشتن نظارت کنید.

فعالیت هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- همکاری خانواده ها در آموزش خرید بسیار الزامی است. به صورت حضوری یا نامه کتبی ضرورت این آموزش را برای والدین بچه ها توجیه کنید و از آن ها بخواهید دانش آموزان را در امر خرید فعال کنند و گزارشی از کار به شما ارائه بدهند.
  - ۲- فعالیت شماره ۱ به کار ببندیم صفحه ۷۸ را اجرا کنید. قبلاً یادداشتی برای خانواده بنویسید تا به دانش آموز کمک کنند یک فهرست خرید بنویسند.
  - ۳- فعالیت شماره ۴ به کار ببندیم صفحه ۷۸ را اجرا کنید. برای مثال تعدادی لوازم التحریر را روی میز بگذارید و از دانش آموزان بخواهید بسته بندی کنند. یا با هماهنگی مسئولین مدرسه در یکی از کارهای مدرسه مشارکت کنند. برای این کار دستمزدی تعیین کنید و به آن ها بگویید در ازای هر مقدار کاری که انجام دهند دستمزد بیشتری می گیرند. با این فعالیت مفهوم درآمد به خوبی فرا گرفته می شود.
  - ۴- فعالیت شماره ۵ به کار ببندیم صفحه ۷۸ را اجرا کنید. این فعالیت در واقع خط تولید و همکاری برای تولید یک کالا را نشان می دهد. از سوی دیگر یک فعالیت سرگرم کننده و جذاب است و مهارت های دیگر اجتماعی یعنی همکاری در رعایت بهداشت و ... را هم تقویت می کنند. در این فعالیت بچه ها در آماده کردن ساندویچ های تخم مرغ برای هم کلاسی ها با یکدیگر همکاری می کنند.
- این همکاری باید به صورت مرحله ای و خطی باشد. همان طور که در متن گفته شده هر نفر یک کار انجام می دهد و برای تکمیل به نفر بعدی بدهند.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.

- برای ارزشیابی، از سنجش کتبی و شفاهی کمک بگیرید. نمونه فعالیت‌ها می‌تواند کمک‌کننده باشد.
- سوالات را به صورت ۳ گزینه‌ای هم می‌توانید طراحی کنید.
- به پولی که با داشتن شغل به دست می‌آوریم چه می‌گویند؟

درآمد   هزینه   پس‌انداز

- سنجش عملکردی هم می‌توانید داشته باشید. قیمت یک کالا و مقدار پول را نشان دهید تا مقدار پولی که باید پس‌انداز کنند را محاسبه کنند. یا به‌طور عملی مراحل یک خرید را انجام دهند.

● توجه داشته باشید که دانش‌آموزان در کلاس پنجم تنها با اسکناس‌ها و پول‌های زیر ۱۰۰۰۰۰ تومانی آشنا شده‌اند.

آشنایی با شغل‌ها

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- برخی ویژگی‌های شغل نقاش ساختمان را بدانند و بیان کنند.
- ۲- ویژگی‌های شغل آشپز را بدانند و بیان کنند.
- ۳- کارکرد کارت بانکی و لزوم مراقبت از آن را بدانند و بیان کنند.
- ۴- به داشتن شغل و کسب در آمد در آینده ترغیب شوند.
- ۵- به رعایت نکات ایمنی و بهداشتی در مشاغل حساس شوند.

وسایل مورد نیاز:

کلیپ، فیلم و تصاویری از شغل‌های آشپز و نقاش ساختمان - برخی وسایل شغل آشپز و نقاش ساختمان - کارت بانکی

(روش‌های پیشنهادی: سخنرانی، توضیحی، شبیه‌سازی، قصه‌گویی، پرسش و پاسخ)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

می‌توانید درس را با نمایش تعداد کارت‌های تصویری مشاغل آغاز کنید. تعدادی کارت تصویری که در بین آن‌ها شغل نقاش ساختمان و آشپز هم باشد، انتخاب کنید. کارت‌های تصویری را به دانش‌آموزان نشان بدهید تا شغل هر فرد را با توجه به لباس و وسایلی که می‌پوشد، مثللاً پزشک، معلم، رفتگر، پرستار، بنا، تعمیرکار اتومبیل، خیاط، آشپز، نقاش ساختمان و پلیس. سپس کارت‌های نقاش ساختمان و آشپز را جدا کنید و بگویید امروز می‌خواهیم این دو شغل را بشناسیم.

می‌توانید نمایشی ترتیب دهید که در آن مادر شغل آشپز و پدر شغل نقاش ساختمان داشته باشد. دو مکان متفاوت را آماده کنید تا مادر به محل کار خود در آشپزخانه و پدر به محل کار خود برود. وسایلی مربوط به هر شغل را در مکان مورد نظر قرار دهید. از کسان دیگر کمک بگیرید که لباس آشپز و نقاش را بپوشند و در حال کارکردن با وسایلی باشند. وسایلی مانند سمباده و ظرف سوپ‌خوری را حتماً در معرض دید قرار دهید و همکاران استفاده از این وسایلی را نشان دهند. ترتیبی دهید که دانش‌آموزان با آشپز و نقاش همکاری کنند و وظیفه‌ای را بر عهده بگیرند و انجام دهند.

فیلم و یا کلیپ‌هایی از شغل آشپز و نقاش ساختمان هم می‌توانید پخش کنید.

از دانش‌آموزان سؤال کنید که شغل این افراد چیست؟ نقاش و آشپز چه کاری انجام می‌دهند؟ فکر می‌کنید افراد چرا شغل دارند؟ چرا شغل نقاش و آشپز مهم است؟

توجه آن‌ها را به سمت دستمزد گرفتن در ازای انجام شغل ببرید. از آن‌ها بپرسید که هرکس که دستمزد می‌گیرد با پولش چکار می‌کند؟

● یکی از مسائل و مشکلاتی که برای کودکان و دانش‌آموزان با نیازهای ویژه وجود دارد نداشتن اعتماد به نفس در انجام کار است. بنابراین با معرفی انجام بعضی مراحل شغل، به بالا بردن اعتماد به نفس آن‌ها کمک کنید.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

درس را با خواندن عنوان ادامه دهید. ۲ خط اول را بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید که پاسخ سؤالات را بدهند و زیر خط دوم خط بکشند. از روی تصویر و متن ویژگی‌های شغل نقاش و آشپز را توضیح دهید. مراحل شغل نقاشی (سمباده زدن، رنگ آمیزی و چند بار رنگ کردن) و آشپزی (تمیز کردن، خرد کردن و پختن) و نکات ایمنی و لباس مخصوص را از روی تصویر توضیح دهید. کلمات استادکار (کسی که درکاری خوب و عالی است) و کارآموز (کسی که درحال یادگیری کاری است) را توضیح دهید آقای مسعودی و شغل او را معرفی کنید. توجه دانش‌آموزان را به لباس فرم، دستکش و ماسک جلب کنید. وسایل مورد احتیاج را از روی تصویر نشان دهید و نام ببرید. شغل نقاش ساختمان و مراحل شغل را خوانده و توضیح دهید. در پاراگراف آخر کلمه شاگرد و استادکار (کسی که در کاری خوب و عالی است) را توضیح دهید. در ادامه به تأمین نیازهای زندگی از سوی پدر و مادر و پس‌انداز کردن بپردازید. با استفاده از تصاویر محل نگهداری پول‌ها (بانک) نشان دهید. در پاراگراف آخر گرفتن پول از بانک، حساب بانکی و کارت بانکی مهم است بنابراین با دقت آن‌ها را توضیح دهید. توجه دانش‌آموزان را به جمله هر کسی به میزانی ... جلب کنید. آن را شرح دهید و از دانش‌آموزان بخواهید که زیر آن خط بکشند. در تصاویر به کارت بانکی و گذاشتن آن در کیف مخصوص، دستگاه پوز و این که هنگام خرید کردن از آن استفاده می‌شود و دستگاه ATM و گرفتن پول نقد با استفاده از کارت بانکی اشاره کنید.

از آموزش دادن چگونگی استفاده از کارت بانکی جدا خودداری کنید. در صفحه بعد به چگونگی نگهداری از کارت بانکی بپردازید. به اختصار دلایل آن را بگویید و از دانش‌آموزان بخواهید که کنار کادر کلمه مهم بنویسند.

به پایان برید:

نکات مهم درس را دوباره تکرار کنید. سپس فعالیت صفحه ۷۷ را در کلاس انجام دهید. موارد ۱ تا ۴ فعالیت را بگذارید که دانش‌آموزان به تنهایی انجام دهند. شما راهنمایی و نظارت کنید. فعالیت ۵ را به طور گروهی انجام دهید. برای فعالیت ۷ حتما نکات ایمنی را به اولیا گوشزد کنید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- با هماهنگی مدرسه از نقاش ساختمانی دعوت کنید که به مدرسه بیاید و قسمت کوچکی را رنگ آمیزی کند.
- ۲- با یک رستوران هماهنگ کنید و دانش‌آموزان را به آن جا ببرید. ضمن بازدید از آشپزخانه، غذایی را آن جا صرف کنید و آداب رفتن به رستوران را بازگو کنید.

۳- از اولیا بخواهید که حساب پس اندازی به نام دانش آموز در بانک باز کنند و هر ماه به همراه دانش آموز مبلغی را به آن حساب واریز کنند.

۴- در جلسات آموزش خانواده از اولیا بخواهید که از دانش آموزان در آشپزی کمک بگیرند.

۵- نکات ایمنی مربوط به کارت بانکی (دور از دسترس قرار دادن کارت، ندادن رمز کارت و ...) را حتما در جلسات آموزش خانواده بیان کنید.

به کار ببندیم:

فعالیت‌های به کار ببندیم را هم زمان با تدریس درس‌ها انجام دهید.

فعالیت ۵ را حتماً در کلاس با رعایت موازین بهداشتی انجام دهید. می‌توانید از اولیا کمک بگیرید و فعالیت‌های دیگری مانند تهیه سالاد الویه و ... را انجام دهید. ضمن انجام به یادآوری درس‌های دیگر مانند مخلوط در علوم بپردازید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- سنجش کتبی مهم‌ترین نوع ارزیابی این درس است. سؤالات کوتاه پاسخ بهترین نوع سؤال برای این درس است.

به طور مثال:

یک مورد از نکات ایمنی که نقاش ساختمان باید رعایت کند را نام ببرید.

- از تصویرخوانی در ارزیابی عملکردی هم می‌توانید استفاده کنید. مثلاً تصاویر وسایل کار نقاش ساختمان را از میان دیگر تصاویر جدا کنند.
- ارزیابی شفاهی مقدم می‌باشد.
- در ارزیابی شفاهی با سؤالاتی مانند ما پول‌هایمان را در کجا پس انداز می‌کنیم از یادگیری دانش آموزان اطمینان حاصل کنید.
- در ارزیابی‌ها از فعالیت کتاب هم می‌توانید استفاده کنید.

فصل ٥

کشور باشکوه من

سفر به تبریز

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- برخی آداب و رسوم عید نوروز را بدانند و بیان کنند.
- ۲- استان آذربایجان شرقی و شهر تبریز را روی نقشه نشان دهند.
- ۳- لزوم تهیه بلیط را برای وسایل نقلیه عمومی و مواردی که در بلیط اتوبوس و یا قطار درج می‌شود را بدانند و بیان کنند (مقصد، ساعت حرکت و ...).
- ۴- برخی ویژگی‌های شهر تبریز (آب‌وهوا، جاهای دیدنی، غذا و ...) را بدانند و بیان کنند.
- ۵- نسبت به همکاری در مراسم عید نوروز و سفر کردن ترغیب شوند.

وسایل مورد نیاز:

کلیپ، تصاویر و فیلم‌هایی از شهر تبریز - نقشه استان‌ها در صورت امکان سوغاتی‌ها و غذاهای شهر تبریز - وسایل سفره هفت سین - یک نمونه بلیط اتوبوس - نقشه استان‌های ایران

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، ایفای نقش، انفرادی، توضیحی، پرسش و پاسخ)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

در گوشه‌ای از کلاس و یا مکان دیگری از مدرسه سفره هفت‌سین را آماده کنید. نمایشی ترتیب دهید که در آن اعضای خانواده به دیدار بزرگترها می‌روند. برای هر کدام از دانش‌آموزان نقشی را در نظر بگیرید. دور سفره بایستید. مراسم آغاز سال نو را اجرا کنید. اول شما و بعد بقیه دانش‌آموزان سال نو را تبریک بگویند. حالا به دیدار مدیر و معاون مدرسه بروید و عید را تبریک بگویید. از قبل با آن‌ها هماهنگ کنید که از دانش‌آموزان پذیرایی کنند. این درس به احتمال زیاد بعد از تعطیلات عید نوروز تدریس می‌شود و دانش‌آموزان مراسم نوروز در ذهنشان باقی مانده است. تصاویری از سفره هفت‌سین در کلاس نمایش دهید. از آن‌ها بپرسید در تعطیلات نوروز و قبل از آن برای تدارک عید چه کارهایی انجام داده‌اند؟ کدام‌یک از آن‌ها مسافرت رفته‌اند و اگر دانش‌آموزی به سفر رفته، فضایی ایجاد کنید تا بتواند در مورد سفرش صحبت کند. سپس توجه آن‌ها را به این نکته جلب کنید که درس امروز درباره سفر نوروزی به شهر تبریز است.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش‌آموز)

در کلاس چند تصویر، فیلم و یا کلیپ از شهر تبریز به نمایش بگذارید. در صورت امکان از اولیا کمک بگیرید و غذای مخصوص شهر تبریز را آماده کنید. چند سوغات و خوراکی از شهر تبریز هم به کلاس بیاورید و به دانش‌آموزان بدهید تا میل کنند.

به دانش‌آموزان بلیط سفر به تبریز به وسیله اتوبوس را نشان دهید. روی بلیط توجه آن‌ها را به موارد مهمی مانند تاریخ و ساعت سفر و شماره صندلی جلب کنید. سپس نقشه استان‌ها را در معرض دید دانش‌آموزان قرار دهید. از آن‌ها بخواهید که استان محل زندگی خود و استان آذربایجان شرقی و شهر تبریز را روی نقشه نشان دهند و از روی نقشه بگویند که در مسیر رفتن به تبریز از چه استان‌هایی باید عبور کنند.

تصاویر مکان‌های دیدنی شهر تبریز را نشان دهید. سوغات و غذا را همراه با دانش‌آموزان میل کنید. درس را با صفحه عنوانی ادامه دهید. عنوان درس را بخوانید و نام مکان‌هایی که تصاویر آن‌ها هست را بگویید (اثر گلی تبریز و دروازه قرآن شیراز). در ادامه بعد از خواندن عنوان درس، از یکی از دانش‌آموزان بخواهید که درس را بخواند. از دانش‌آموزان بخواهید روی تصویر، هفت‌سین را نشان دهند. در ادامه توجه دانش‌آموزان را به رعایت آداب معاشرت در عید نوروز جلب کنید. از روی تصویر سارا را معرفی کنید و چگونگی رفتار او را در دید و بازدید نوروز توضیح دهید. با سؤال و جواب هم می‌توانید این کار را انجام دهید. در صفحه بعد توجه دانش‌آموزان را به تاریخ و ساعت حرکت روی بلیط و زمان رفتن به پایانه مسافربری، جلب کنید. بقیه متن را بخوانید و از دانش‌آموزان بخواهید که روی نقشه استان آذربایجان شرقی و شهر تبریز را نشان دهند. در ادامه ویژگی‌های شهر تبریز با استفاده از تصاویر را بیان کنید. روی زبان، آب و هوا و مکان‌های دیدنی و سوغات و غذای مخصوص تأکید کنید.

به پایان برید:

درس را جمع‌بندی کنید. نکات مهم را بگویید. فعالیت صفحه ۸۴ را به صورت گروهی انجام دهید. ابتدا سؤال‌ها را به بحث بگذارید بعد جمع‌بندی کنید سپس از دانش‌آموزان بخواهید که پاسخ‌ها را بنویسند. در صورت نیاز هنگام نوشتن به آن‌ها کمک کنید.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- کاربرگی تهیه و آن را کپی و تکثیر کنید. نقشه استان‌های ایران و شهر تبریز را رنگی کنید. سپس تصاویری از اماکن دیدنی و سوغاتی‌ها و ویژگی‌های دیگر تبریز بگذارید و از بچه‌ها بخواهید نام هر یک را در جای مربوطه زیر تصویر بنویسند.
- ۲- از دانش‌آموزان بخواهید که ویژگی‌های شهر تبریز را در برگه‌ای بنویسند.
- ۳- از دانش‌آموزان بخواهید یک نقاشی از سفره هفت‌سین بکشند.
- ۴- اگر در تدریس، سفره هفت‌سین دارید فیلم و عکس تهیه و به اولیا تقدیم کنید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.
- ارزشیابی شفاهی و کتبی و عملکردی و به طور مستمر بهترین نوع ارزشیابی است.
- نقشه‌خوانی و نشان دادن استان و شهر مورد نظر روی نقشه، بیان ویژگی‌های تبریز، انجام فعالیت‌های کلاس از اهم موارد ارزشیابی است که می‌تواند به صورت شفاهی و کتبی مورد آزمون قرار بگیرد و حتی الامکان از پرسش‌های حافظه‌محور خودداری کنند.

سفر به شیراز

از دانش‌آموزان انتظار می‌رود در پایان درس بتوانند:

- ۱- استان فارس و شهر شیراز را روی نقشه نشان دهند.
- ۲- مفهوم مشورت کردن را بدانند و بیان کنند.
- ۳- با کمک معلم یا والدین موضوعی را در اینترنت جست‌وجو کنند.
- ۴- برخی ویژگی‌های شهر شیراز را بدانند.
- ۵- به مشورت کردن با بزرگترها ترغیب شوند.

وسایل مورد نیاز:

فیلم‌ها و تصاویر و کلیپ‌هایی از شهر شیراز - نقشه استان‌ها - سوغاتی‌های شهر شیراز - تلفن همراه - لپ‌تاپ متصل به اینترنت - کتاب حافظ

(روش‌های پیشنهادی: نمایشی، سخنرانی، ایفای نقش، شبیه‌سازی، مهارتی)

آماده‌سازی و ایجاد انگیزه:

برای آماده‌سازی ابتدا می‌توانید چند مورد از سوغاتی‌های شیراز مانند مسقطی، شربت بهارنارنج یا عرقیات شیرازی و ... را روی میز بگذارید و به بچه‌ها بدهید تا بخورند و به آن‌ها بگویید این محصولات متعلق به شهر شیراز است. آیا می‌دانید شیراز کجاست؟ آیا به شیراز رفته‌اید؟ می‌توانید یک کتاب حافظ را به کلاس ببرید و به آن‌ها نشان بدهید و سپس تصویر آرامگاه حافظ را نشان بدهید. ممکن است با معلوماتی که از قبل در کتاب‌های درسی دارند حدس بزنند که آرامگاه حافظ در شیراز است. با این ترتیب آن‌ها را نسبت به شهر شیراز کنجکاو کنید. نام شیراز را روی تابلو بنویسید و بگویید موضوع ما سفر به شیراز است.

نمایشی ترتیب دهید و در آن با هم مشورت کرده و برای جست‌وجو در اینترنت مطلبی را انتخاب کنید. همراه دانش‌آموزان مطلبی را در اینترنت جست‌وجو کنید. می‌توانید در مورد شهر خودتان جست‌وجو کنید. حالا شهر شیراز را جست‌وجو کنید. نقشه استان‌ها و مکان‌های دیدنی شهر را روی رایانه به دانش‌آموزان نشان دهید. در کلاس از دانش‌آموزان بخواهید که از روی نقشه استان فارس و مرکز آن را نشان دهند. تصاویر و فیلم‌هایی از شهر شیراز و سوغات آن را در معرض دید بگذارید.

● استفاده از تکنولوژی‌های نوین در تدریس کودکان کم‌توان ذهنی به یادگیری آن‌ها کمک بسزایی می‌کند. اما توجه داشته باشید که هنگام استفاده از این تکنولوژی‌ها خطری آن‌ها را تهدید نکند.

آموزش دهید: (فعالیت‌های معلم و دانش آموز)

درس را به روش قصه‌خوانی آغاز کنید و موضوع سفر خانواده سامان را بخوانید. وقتی به موضوع مشورت کردن رسیدید، کلمه مشورت را روی تابلو بنویسید. سپس به بچه‌ها بگویید: فردا می‌خواهیم یک بازی در کلاس یا حیاط داشته باشیم به نظر شما چه بازی را انتخاب کنیم؟ اجازه بدهید هرکس نظر خود را با دلیل بگوید. سپس تصمیم‌گیری کنید و بگویید خوب حالا این بازی را انتخاب می‌کنیم. سپس توضیح دهید این که با هم، همفکری کردیم و شما نظرتان را گفتید، این کار مشورت است. من با شما مشورت کردم. در این زمینه مثال‌های مشابهی با توجه به موقعیت کلاس و مدرسه بزنید تا دانش‌آموزان مفهوم مشورت را دریابند. بعد به آن‌ها بگویید یک روز می‌خواهیم به اتفاق شما و دانش‌آموزان کلاس‌های دیگر به اردو برویم. بیایید بینیم جاهای دیدنی شهر کجاست؟ سپس جاهای دیدنی شیراز را در اینترنت جست‌وجو کنید و نتیجه جست‌وجو در اینترنت را به آن‌ها نشان دهید. ادامه داستان را بخوانید و توجه دانش‌آموزان را به نقشه استان فارس و شهر شیراز در کتاب جلب کنید و از آن‌ها بخواهید روی نقشه شهر شیراز را نشان دهند.

برای آموزش مکان‌های زیارتگاهی و دیدنی و سوغاتی‌های شهر شیراز از فیلم، عکس و اسلاید کمک بگیرید و نام مکان‌ها را چند بار برای دانش‌آموزان تکرار کنید. سپس فعالیت‌های صفحه ۸۱ را در کلاس انجام دهید.

به پایان برید:

درس را خلاصه و مرور کنید. فعالیت صفحه ۹۰ را انجام دهید. فعالیت ۵ مربوط به نقشه‌خوانی است که باید با دقت و نظارت شما توسط دانش‌آموزان کامل و رنگ‌آمیزی شود.

فعالیت‌هایی جهت تعمیق یادگیری:

- ۱- با اولیا هماهنگ کنید تا دانش‌آموزان از اینترنت، تصاویر و مطالبی را در مورد یک موضوع خاص جست‌وجو کرده، کلیپی را آماده و به کلاس بیاورند.
- ۲- از سایت‌های مجاز گردشگری استفاده کنید و یک بازدید مجازی از شیراز داشته باشید.
- ۳- در جلسات آموزش خانواده حتماً روی نکات ایمنی استفاده از اینترنت تأکید کنید.

به کار بندیم:

فعالیت‌های به کار بندیم را در کلاس انجام دهید. یک روزنامه دیواری درست کنید و در راهرو نصب کنید فعالیت ۱ به همکاری کردن در کار گروهی و فعالیت ۲ به افزایش قدرت گفتار و بالا بردن اعتماد به نفس کمک می‌کند. فعالیت ۲ را حتماً با تک‌تک دانش‌آموزان تمرین کنید به طوری که هر دانش‌آموز بتواند پای تابلو بایستد و در چند جمله شهر محل زندگی خودش را توصیف کند. می‌توانید برای تهیه مطالب از اولیا کمک بگیرید.

محورها و نکات مهم ارزشیابی این درس:

- محورهای ارزشیابی این درس همان انتظارات یادگیری است.

- ارزشیابی این درس را می‌توانید به صورت کتبی و شفاهی با استفاده از تصویرخوانی، نقشه خوانی، پرسش‌های کوتاه پاسخ، جای خالی و ... انجام دهید.
- از نمونه سؤالات فعالیت‌های کتاب هم می‌توانید در ارزشیابی استفاده کنید.
- از طرح سؤالات کاملاً حافظه‌محور، در حد امکان خودداری کنید.